COLUMNA

HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU

BALAURUL

HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU

BALAURUL

Prefață de GHEORGHE CRACIUN

EDITURA MILITARĂ, BUCUREȘTI, 1986

Coperta colecției : FL. CREANGĂ
Ilustrația copertei : M. VLAD

RECITIND „BALAURUL"
SAU DESPRE UN EXERCIȚIU DE CĂUTARE ȘI DESCOPERIRE

Apariția în 1923 la Editura „Ancora" a romanului Balaurul *n-a constituit în presa culturală a vremii nici măcar un eveniment literar de importanță minoră, cu reverberații într-un cerc restrîns de inițiați și admiratori, cum erau, de exemplu, „sburătoriștii" din strada Câmpineanu. Cu excepția astăzi obscurului Constantin C. Cristea, criticii literari și cititorii specializați ai momentului au păstrat în jurul cărții o tăcere parte semnificativă, parte suspectă, aproape inexplicabilă în contextul încă marcat de îndoielnicul gust al mediocrei proze sămănătoriste.*

Totuși, la cei 47 de ani ai săi, după cele cîteva sute de pagini de remarcabil exercițiu analitic și expresiv, condus cu originalitate și curaj pe terenul pe atunci minat de innumerabile poncife al prozei scurte, Hortensia Papadat-Bengescu nu era deloc o scriitoare marginală, ignorabilă, neconfirmată la bursa noilor valori literare în curs de impetuoasă afirmare. Cele trei volume de note confesive, crochiuri lirice și impresii acute desfășurate pînă la microdetaliu (căci noțiunile de schiță, nuvelă sau povestire sînt în cazul de față ca și improprii !), publicate între 1918—1921, intitulate Ape adînci, Sfinxul *și* Femeia în fața oglinzei *fuseseră întîmpinate, la vremea lor, nu numai cu amabilitate, deferente saluturi de plăcută surpriză, ci și cu un entuziasm de cea mai sinceră speță, cum s-a întîmplat cu Garabet Ibrăileanu și unii dintre scriitorii grupați în jurul revistei ieșene „Viața Românească".*

Reacția pozitivă, aprobatoare a criticilor și recenzenților, între care, pe lîngă cel deja amintit, Eugen Lovinescu, G. Topîrceanu, N. Davidescu, T. Teodorescu-Branișteanu, Mircea Florian, Al. Al. Busuioceanu, Tudor Vianu, Nichifor Crainic, Tudor Șoimaru și Anton Holban (ultimii doi la reeditarea din 1926 a Sfinxului*) se întemeiase atunci pe sentimentul că în autoarea* Scrisorilor către Don Juan *se exprimă, cu unele indecizii și ezitări inerente începutului și ambiției de a impune noi structuri și o nouă substanță literară, o prozatoare de un autentic patos problematic și accentuat rafinament analitico-psihologic.*

În timp ce, recenzînd volumul Ape adînci, *Ibrăileanu observa chiar în preliminariile considerațiilor sale „originalitatea operei și caracterul ei eminamente feminin" („Însemnări literare" nr. 1, 2, februarie 1919), iar Vianu scria în paginile „Sburătorului" despre Hortensia Papadat-Bengescu ca despre o creatoare de „ideologie feminină" (nr. 3, 1919), Lovinescu dă dovadă de o subtilă intuiție sau își asumă mult mai mult decît ceilalți confrați curajul de a risca și îi prevede abia afirmatei prozatoare „un loc de o* splendidă izolare *în literatura noastră", afirmîndu-și convingerea că ea „va ajunge să scrie romanul psihologic pe care-l așteptăm cu toată încrederea" („Lectura pentru toți", nr. 3, februarie 1919).*

Cel dintîi roman al Hortensiei Papadat-Bengescu se numește Balaurul *și el nu este un roman psihologic decît între ghilimele. „Povestea" Laurei (personajul principal al acestei prime încercări în spațiul scrierii unitare de cursă lungă) nu confirmă așadar așteptările ideologului de la „Sburătorul", care în volumul IV al* Istoriei literaturii române contemporane *din 1928 acordă cărții doar cîteva rînduri de observație fugară și sumară :* „Balaurul, *cu deosebire, este războiul nostru, văzut, într-o ambulanță, de ochiul lucid al unei infirmiere, ce-și trece în cuptoarele emoției întregul material obiectiv — de aici și strînsa dependență a acestui material de personalitatea autoarei și tonul patetic și febril". Mai tîrziu însă, în 1955, deci în plină epocă dogmatică de accente tematice rău înțelese, Tudor Vianu nu va ezita, într-un articol omagial din „Gazeta literară" (nr. 10) să treacă această carte „puternică, solidă, una dintre cele mai viabile ale literaturii de război"*

între capodoperele scriitoarei. Mergînd mai departe, opiniile criticilor și istoricilor literari de azi asupra acestui mic experiment narativ în jurul căruia la apariție s-a păstrat o bizară tăcere se dovedesc, fapt firesc, neconcordante. Mircea Zaciu (în „Masca Geniului", E.P.L., 1967) crede a identifica în Balaurul *o „carte unică în felul său în literatura noastră (căci ea sparge tiparele conservatoare ale epicii tradiționale)", un roman apropiat de „notația severă a reportajului", o scriere în maniera astăzi mult controversatei* literaturi-document *(formă — trebuie să ne reamintim — impusă și făcută viabilă cu ani în urmă de celebrul rechizitoriu intitulat* Cu sînge rece *al lui Truman Capote). Pentru Nicolae Manolescu, care în* Arca lui Noe, *volumul II, efectuează o foarte pătrunzătoare cercetare asupra mecanismelor ce pun în mișcare scrisul Hortensiei Papadat-Bengescu, volumul în discuție ar reprezenta o fază „de compromis", făcînd trecerea de la atitudinea subiectivă, lirică și confesivă, ilustrată de primele trei cărți, la etapa marilor creații „obiective" ale maturității.*

Iată-ne, prin urmare, în fața unei situații de percepție și valorizare critică suficient de contradictorie pentru a deveni incitantă. Căci Balaurul *(scriere căreia în ediția din 1978 de la Editura „Minerva" Roxana Sorescu îi semnează o postfață cu multe puncte de vedere demne de luat în seamă) constituie și azi o carte disputabilă, deschisă interpretărilor, pasibilă de nu puține surprize în sfera semnificației și a scriiturii, o carte cu scăderi care vin în majoritate tocmai din indecizia formală a structurii propuse, dar și cu nuclee de maxim interes, de o surprinzătoare actualitate a viziunii sau a traiectului retoric, anticipînd uneori romanele lui Norman Manea, în care narațiunea se îmbină inextricabil cu remarca exegetică și descrierea psihologică, alteori eleganța și concentrarea stilistică a fragmentelor semnate de Ana Blandiana, nu rareori aspectele senzoriale și obsesia neologismului exact și excentric din povestirile lui Alexandru Vlad.*

Stabilită la Focșani în 1911, o dată cu numirea soțului, N. N. Papadat, ca judecător de ședință la tribunalul din Putna, autoarea Concertului din muzică de Bach *își va petrece în acest oraș în multe privințe asemănător „locu-*

rilor unde nu s-a întîmplat nimic" din proza lui Sadoveanu, zece ani din viață. Intrarea României în război declanșează în sufletul și conștiința viitoarei romancriere o nobilă criză de altruism și dăruire civică, urmată de înrolarea sa ca soră de Crucea Roșie în organizația locală. Sarcina de a primi trenurile sanitare în gară și de a îngriji răniții din spitale e îndeplinită cu o devoțiune dusă pînă la punerea între paranteze a propriei individualități. Amintindu-și de această perioadă, în răspunsul la ancheta „Care e cea mai frumoasă faptă ce ați săvîrșit în viață?" a ziarului „Rampa" (29 mai, 1937), Hortensia Papadat-Bengescu declară următoarele : „M-am oferit cu pasiune, cu frenezie, aproape cu dezertare de la orice datorie familială, răniților. M-am identificat cu natura, cu știința, care luptau să-i salveze, la măsuri care îmi dau curajul a spune că uneori am reușit a întoarce pe unii din ei de la moarte ; am ales omul cel mai simplu, soldatul simplu care avea mai puține resurse, și anume cazurile desperate. Am cutezat a lupta cu legi inexorabile într-o exaltare a puterilor de devotament egală cu o transfigurare, deoarece a atins marginile și cred că nu aș mai găsi-o niciodată intactă."

De altfel, intrarea României în război în august 1916, moment esențial pentru realizarea statului național unitar, prin unirea Transilvaniei cu țara în decembrie 1918, a generat o resuscitare a conștiințelor literare ale vremii, încît o întreagă literatură se va naște sub semnul acestui demers istoric de o importanță covîrșitoare. Camil Petrescu, ca și Hortensia Papadat-Bengescu, adept al experienței directe, trăiește realitatea războiului pe care o transcrie, pe front fiind, cu mijloace poetice, pentru ca, nu mult mai tîrziu, să o transpună, filtrată, în romanul său „Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război", una din remarcabilele creații ale romanului românesc de analiză din perioada interbelică. Numele lui Goga și Sadoveanu apar constant în paginile ziarului „România" sub articole a căror efervescență ideatică exprimă cu certă fidelitate momentul pe care națiunea română îl parcurge.

În acest context trebuie considerat „Balaurul", roman la care prozatoarea lucra deja din 1918. El este efectul în plan artistic al acestei experiențe, trăite, așa cum ne asigură rîndurile de mai înainte, cu extremă pasiune și autenticitate, cu responsabilitate morală și elanul unei caritați medicale exaltate și frenetice. Laura, personajul principal al cărții, nu este altceva decît un alter-ego al scriitoarei, o proiecție individuată estetic a unei întîmplări biografice cu sechele deloc superficiale, cum ne arată scrisorile către G. Ibrăileanu din perioada Focșani sau mărturisirile publice de mai tîrziu.

Balaurul *nu este deci atît o ficțiune, cît o reconstituire anamnetică, deși nu întru totul documentară, pentru că ea e operată în primul rînd la un nivel psiho-senzorial. Raportat la ciclul Hallpa,* Balaurul *nu este, pe de altă parte, nici un roman adevărat, adică o construcție epică strîns lucrată, ci un exercițiu de căutare și descoperire, un studiu multiplu ipostaziat de artă „portrecturală" (cum ar spune însăși autoarea), o acțiune de testare a unei structuri romanești și a unei perspective narative. Apoi, din punctul de vedere al motivațiilor interioare,* Balaurul *este imaginea materială a unei voințe de exorciză, un gest scriptural cathartic. Produsul literar obținut e astfel rezultatul unei proceduri terapeutice. Nu trebuie să uităm că pentru Hortensia Papadat-Bengescu romanul nu reprezintă de fapt o specie epică cu o estetică predeterminată, canonică. Autoarea noastră nu este o prozatoare cu program, lucru deja de mult subliniat. Opiniile sale despre această formă supremă care este romanul sînt generale, comune, neliterate. O mărturisire din* Autobiografia *publicată în 1937 în „Adevărul literar și artistic" (nr. 366—367) nu spune mai nimic remarcabil despre imperativele romanescului, dar aduce precizări prețioase cu privire la elaborarea textului pe care îl discutăm aici :*

„...Am aflat ce înseamnă pentru mine roman . ceva aspru, grav, fără cruțare, ca și viața cea de dincolo de fațade. Muncă aridă în materialul cel mai dens al adevărului. Așadar, în laboratoriu, fenomenul creației — după putere. O singură dată copia exactă pînă la minuție, datele precise pînă la manie. În cartea mea de război, Balaurul, *dacă îmi scapă numele unui rănit nu mai pot scrie pînă cînd nu-l aflu... Dacă nu-mi amintesc sala anume din spital a vreunui episod, aștept pînă îmi aduc aminte că era cea de la etaj la stînga. Aici — fie el cît de modest — nu*

valorează decît documentul... Atmosfera are aceeaşi exactitate. Lirismul de acolo nu e al unei infirmiere, e temperatura locului şi oamenilor. E aceea «ieşire din fire» a fiecăruia şi a tuturor...“

Această condiţionare strict biografică a creaţiei ar prelinde în cazul de faţă o clarificare a raportului viaţă—text, realitate—expresie literară, pe care comentatorii de pînă acum ai Balaurului *au ignorat-o sau au evitat-o, în ciuda importanţei sale particulare în cadrul multitudinii de aspecte ideologice şi retorice caracteristice prozei noastre interbelice. Relaţia dintre existenţă, ficţiune şi autenticitatea demersului nu este doar o problemă generală de interpretare a oricărui text artistic. În discutarea valorilor epicii româneşti a deceniilor trei-patru ea implică o cercetare specifică, efectuată în acord cu poziţiile şi concepţiile, afirmate direct, prin articole de doctrină, sau indirect, sub armătura textului, de scriitorii înşişi. Cazul Hortensiei Papadat-Bengescu e unul special. Autoarea* Balaurului *nu poate fi inclusă în grupul prozatorilor (Camil Petrescu, Anton Holban, Mircea Eliade, Mihail Sebastian, C. Fîntîneru, M. Blecher) ce-şi pun poate pentru prima dată în literatura noastră problema programatică a adecvării scrisului la realitatea trăită, problema autenticităţii actului creator. Şi totuşi, primele patru-cinci cărţi semnate de „marea europeană“ (cum a numit-o într-un articol din 1930 autorul* Ultimei nopţi...*) pot fi şi trebuie să fie discutate, din mai multe motive, între care esenţială este tocmai această voinţă a noii literaturi, afirmate atunci, de a se placa pe experienţa directă a palpitului vieţii, în contextul mai sus enunţat.*

Evaluarea situaţiei textuale concrete pe care o ilustrează romanul Balaurul, *a structurii sale speciale, a infrastructurilor microsemnificante pe care se edifică întreaga construcţie e cu atît mai interesantă şi mai actuală, cu cît în proza (scurtă !) a deceniului pe care tocmai îl traversăm, asistăm, pe urmele lui Caragiale, a autenticiştilor deja amintiţi, dar şi a prozatorilor din „Şcoala de la Tîrgovişte“ (Radu Petrescu, Mircea Horia Simionescu, Tudor Ţopa, Costache Olăreanu, Petru Creţia) la o repunere, în condiţii mult radicalizate, exprimate de atitudini teoretice şi prac-*

tice lucide şi originale, a problemei adecvării scrisului la realul care îl produce. Valoarea şi configuraţia spaţiului care separă şi uneşte experienţa directă şi bagajul livresc de actul instituirii lumii de hîrtie a literaturii sînt date pe care le problematizează astăzi cărţile semnate de Vasile Andru, Mircea Nedelciu, Norman Manea, Bedros Horasangian, Mihai Sin, Alexandru Vlad, Ştefan Agopian, Sorin Preda, Constantin Stan, C. Teodorescu.

Sincronă cu o întreagă mişcare estetică europeană, literatura Hortensiei Papadat-Bengescu e o literatură a subiectului în deficit de existenţă, a eului frustrat, a individualităţii interioare, a trupului în suferinţă şi a suprastructurii sale psihice malformate, e o literatură a hipersensibilităţii perceptive, a complexelor conştiinţei şi a „corpului sufletesc“. Iniţial, o dată cu primele texte, proza scriitoarei îşi instalează obiectivele într-un spaţiu de viaţă umană lipsit de un instrument expresiv preelaborat. Literatura noastră de pînă atunci nu cunoscuse încă o retorică a subiectului profund, de dincolo de graniţele coerenţei logice. Limbajul analizei, al observaţiei psihice, formele consemnării, ale interogării interioare se constituie de la sine în simultaneitatea voinţei de a înregistra, de a fixa un sens nou, aparent incompatibil cu datele exterioare ale semnificaţiei obiective. Structurile textelor sînt produse spontane. Primele proze ale Hortensiei Papadat-Bengescu se sustrag convenţiei epicului, se dezinteresează de forma lor estetică, pentru că tot ceea ce primează aici e o transcriere cît mai fidelă a unor mişcări sufleteşti surprinse în reverberaţia lor fiziologică. Autenticitatea psihologică, somatică, intelectuală a celor scrise e singura lor condiţie de existenţă. Nu exista pe atunci, la începutul anilor '20, un concept operant pentru a denumi actul de căutare /cercetare/ descoperire în care se înscria acţiunea literară a prozatoarei. Astăzi însă înţelegem cu exactitate că prozele de început, inclusiv Balaurul, *sînt rezultatul unui experiment estetic sui-generis. Estetic şi în măsura în care aici estetica îşi redescoperă în parte sensul ei originar, fundamental (în greaca veche* aisthanesthai, *cuvînt preluat de latini în forma* aesthetica, *înseamnă senzaţie, percepţie, imagine). Cîtă intenţionalitate investea Hortensia Papadat-Bengescu în produsele fazei subiective, stilistic novatoare*

și tematic inedite, e puțin important. Importantă e în primul rînd literatura pe care ne-a lăsat-o și nu cea pe care ar fi putut să o scrie.

Observațiile sumare, generale și implacabil cam teoretice de pînă acum arată, presupun, și faptul că Balaurul nu este o carte obișnuită, care să poată fi povestită, asemeni tuturor produselor epice a căror miză de lectură se confundă cu întotdeauna irezistibilul story. Cartea aceasta nu are propriu-zis o „fabulă", ceea ce nu s-ar putea spune cu aceeași siguranță despre romanele ciclului Halipa. Și dacă e să folosim în continuare foarte utilele și cunoscutele noțiuni ale lui Boris Tomașevski din „Teoria literaturii — Poetica" (ed. „Univers", 1973, pg. 251-266) nici „subiectul" ei nu permite formularea unui rezumat al înlănțuirii motivelor cît de cît memorabil. Existența unui personaj central, Laura (de cîteva ori numită și Laurența) și a două-trei personaje episodice (Ancuța, fiica popii Cristea, cuplul soților Damian, cucoana moașă etc.) nu conferă romanului acea omogenitate prosopografică atît de firească scrierilor de mai lungă întindere.

Astăzi, cînd conceptul de roman și-a depășit cu mult accepția restrictivă din urmă cu 50 de ani (perioadă cînd, totuși, o carte cum este Ulise de James Joyce provocase deja în lumea literelor un uriaș seism estetic, cu efecte încă insuficient atenuate), structura laxă, reticulară, vag motivată epic, arhitectonica imprevizibilă și capricioasă a Balaurului stîrnesc un cu totul alt tip de interes și o altă apetență a interpretării. Ce sînt, în fond, cele cîteva cărți, voit „imperfecte" și indeterminate, ale ultimilor cinci ani, precum Amendament la instinctul proprietății de Mircea Nedelciu, O zi spre sfîrșitul secolului de Vasile Andru, Manualul întîmplărilor de Ștefan Agopian sau Povestiri cu strada Depozitului de Daniel Vighi, dacă nu și niște produse literare (și culegeri de proze scurte, dar și romane) care confirmă și amplifică la o altă scară estetică o intuiție fecundă din seria cărților de început ale Hortensiei Papadat-Bengescu ?

Cum încercam să sugerez și înainte, în Balaurul sîntem confruntați mai puțin cu traiectul unui segment de dreaptă de factură epico-psihologică și mai mult cu o suită de

stări, situații, scene, efulgurații, percepții și mărunte întîmplări private (ridicate de fiecare dată la rangul de elemente ale unui fatum asumat metafizic) filtrate, selectate (cu echivocitatea caracteristică unei perspective naratoriale încă indecis atribuită), prin ființa hipersenzitivă a unui personaj-reflector (cum remarca criticul Nicolae Manolescu în volumul mai înainte amintit), dar, în și mai mare măsură, rezonator al efectelor secunde mediate — ceea ce nu le face totuși mai puțin dureroase și aneantizante — ale războiului. Capitolele cărții (toate concepute în linia unui neîntrerupt proces de simbolizare și transcendere a realului imediat, fapt ce se observă începînd cu însești titlurile alese) sînt fără îndoială și niște proze scurte, citibile independent, pe sărite, într-o incongruență profitabilă, de vreme ce cronologia reală a desfășurării acțiunilor militare din punctul Focșani al frontului e o chestiune de deducție și nu de informație documentară inclusă în text. Structura volumului e una dublă, ca în jocurile în care din cîteva elemente stabile, date de la început, se pot construi mai multe figuri diferite. Liricul, epicul, descriptivul, spiritul eseistic și speculativ sînt coordonatele imediate, stereotipiile atitudinale constitutive pe care evoluează, în volute spectaculoase, dar uneori, prin exces de dezvoltare, și anoste, verbioase, scriitura distinctă, febrilă, triumfală și atent dramatizată a autoarei. Ea, autoarea implicată în ceea ce scrie ca într-un fel de proces de extirpare a unei zone dureroase, insuportabile, a propriei biografii, pendulează cu o naturalețe sever controlată, deși necontenit patetică, între posibilitățile unui limbaj parcă prea didactic mînuit, prea conștient de sine și limitele sale strict retorice gîndite, pentru a mai putea deschide drumuri și spre incontrolabilul autentic al spontaneității expresiei libere (căci de la Ape adînci la Balaurul concepția despre limbajul și formele prozei s-a metamorfozat într-un mod suficient de vizibil).

Să încercăm o cît de aproximativă sistematizare. Cele 12 capitole ale cărții sînt tot atîtea variabile, mereu altfel configurate, ale unei secțiuni printr-un destin feminin surprins (fapt obișnuit și în primele trei cărți) într-un moment de depresiune existențială. Criza îmbracă însă de data aceasta forma unei devoțiuni civice exemplare, practicate în pofida sau poate tocmai în complementaritatea obscură

a unei „existențe răzvrătite", a unui „suflet zbuciumat", lipsite de o cauzalitate explicită. Laura nu este o eroină cu stare civilă, familie, trecut, griji ale zilei de mîine, necesități fiziologice și spațiu de locuit, cum se întîmplă în mod obișnuit cu orice personaj din prozele construite pe codul realist. Laura e un simbol metafizic, un personaj romantic, trecut prin furcile caudine ale expresionismului, educat la școala moralei creștine, eșuat într-un evantai de trăiri frizînd psihologia, dar limitate în majoritate la o fiziologie poetizantă, transsubstanțializată, o tînără precursoare a modelului uman existențialist capabilă de enorme sacrificii, obsedată de sublimul unei redempțiuni ratate totuși prin imprudența idealizării. Ceea ce lipsește personajului e o omogenitate factuală, biografică, psihologică și caracterologică. Personajul pe care îl descoperim în paginile cărții nu este o ființă integrală, ci o sumă de stări, mai mult sau mai puțin congruente. Legăturile dintre capitole nu înseamnă un transfer de substanță de la o secvență la alta și nici măcar o dezvoltare concludentă a unor date introduse în text ca premize. Războiul e un fundal, și pe acest fundal atroce, anihilant, disturbator, imprevizibil și demobilizator se proiectează existența exaltată, inepuizabil caritabilă, de o frenezie a dăruirii vecină cu patologia, a Laurei. Fiecare capitol e, de fapt, un studiu de economie și autonomie a expresiei literare, de manifestare a reacțiilor umane în condiții de criză, de bizarerie comportamentală, de spectacol diurn absurd, resemnat sau dezorientat, individual și colectiv, de inepuizabil elan civic, de senzorialitate acută și rezonanțe sufletești excesiv asumate.

Există, fără îndoială, și un stil unic, dominant, autarhic al cărții, însă, luate în parte, capitolele pot denota fiecare predilecția pentru un tip de procedeu sau o formă anume a observației. Om către om, fiară, Dascălul Gore de la Sf. Vineri, Dihorul, Bătrînul argintar sînt niște povestiri cu tramă epică evidentă. Goarna, Pieptarul fermecat, Copilul florilor și mai ales Carnetul zilelor pustii (singurul capitol scris la persoana I, toate celelalte fiind concepute în linia unei complicități autor-personaj specifică stilului indirect liber) sînt epurele lirice ale unei ideologii estetice, nu tocmai originale, fascinate de greutatea semnificatoare a simbolului și efectele polimorfe ale actelor de simbolizare. Nu

s-ar putea spune, din acest punct de vedere, că autoarea Balaurului nu era conștientă de dimensiunile demersului în care se înscria încercarea sa narativă ; Într-o scrisoare din octombrie, 1914, către G. Ibrăileanu, ea consemnează : „...am fost acuzată de puțini, și nu de cei a căror opinie mă doare mai mult, de prețiozitate, de înclinare către rafinerie artistică. Acest fel e naturalul meu. Eu, cînd vreau să înțeleg bine un lucru îl îmbrac în simbol și mă iluminez". (s.m.).

Dimensiunile procedurale și conținutistice explorate și atinse de intențiile radiale ale acestui roman sînt însă mult mai întinse. În capitolele intitulate Frigurile și Temnița se poate descifra vocația unor mici studii, transpuse în același limbaj poetizant, de psihosociologie a reacțiilor umane în condiții de criză a valorilor colective. Și iată în acest sens cîteva scurte considerații : „Fără deslușire, fără civism, din instinct, fiecare înceta de a mai socoti casa și nevoile ei ca centrul egoismului său. Același egoism era acum strămutat pe o preocupare de domeniul comun" (p. 18)* se spune despre locuitorii orașului (în care se desfășoară întreaga „acțiune") după aflarea știrii declanșării războiului. În regim de ocupație oamenii își pierd obișnuințele : „Nimeni nu se mai uita peste gardul vecinului să cerceteze ca mai înainte cele cuviincioase, mai anevoie de supravegheat în propria ta ogradă decît alături. De cînd nu mai erau zăplazuri ceea ce se petrecea pierduse prețul. Gîlcevele, lupta aprigă pe o palmă de loc mai încoace sau mai încolo nu mai înăspreau oamenii. Oare dobîndiseră alte îngrădiri în propriul lor cuget și faptă, sau cumva presimțeau vreo lume fără de fruntarii și fără împărțeală — deopotrivă ? Sau erau numai întorși vremelnic de la tot, către nimicire ? Primejdia înăbușea egoismele felurite, lăsînd descoperit pe unul singur, cel primitiv, al apărării Vieții !" (p. 182).

Prin ceață e un pretext pentru desfășurarea, în prețioase articulații de imagini, a plăcerii notației cromatice.

Ultima mare secvență, a cărții, Reînvierea, conține și cîteva speculații organiciste și cam grandilocvente asupra cursului istoriei umanității : „Din timpul neguros și

* Citatele se dau după volumul Hortensia Papadat-Bengescu — „Balaurul", Ed. Minerva, 1978.

pînă la marginile proaspete ale istoriei, aceeași lege reîncepuse periodic, implacabilă ca și toate fenomenele naturii. Omenirea urmase instinctul neastîmpărat al sîngelui și de îndată ce îl îndeplinise, spiritul reapărea proclamînd stăpînirea lui generoasă. Aceste două puteri se succedau fără să se înlocuiască. Sentimentul eroic, sentimentul umanitar își perindau drepturile fără a le statornici. Laura credea că legea spirituală e climatul senin al sîngelui și instinctul roșu criza aceleiași substanțe minunate." (p. 212).

Iadul *e un capitol pe care l-am putea fără teamă reinterpreta în spiritul prozei post-moderniste, centrate pe actele de* mise-en-abîme, *ca o replică la „structura organizatorică" a Infernului dantesc. Dealtfel, de-a lungul întregului parcurs scriptural, referința livrescă se integrează într-un sistem de analogii catalizatoare întreținut cu exemplară consecvență. Alte cîteva exemple sînt aici mai mult decît necesare. Despre un medic din armata aliată ni se spune că „avea prolixitatea migăloasă a personagiilor din romanele rusești" (p. 140). Un general român „părea scoborît de pe o pînză de Goya. Semăna de minune cu fantomaticul Quichotte, Cavalerul Eternei Iluzii." (p. 157).*

Nu mai încape nici o îndoială, încă la vîrsta artistică a primelor cărți, și parcă în ciuda propriei instrucții autodidacte, Hortensia Papadat-Bengescu e o scriitoare de rafinată cultură, care a înțeles întrutotul secretele constituirii unui spațiu literar cu atributele consistenței narative, dar care lasă să transpară printre rînduri, prin interstițiile aparent neglijente ale modulilor din care se asamblează construcția, o surdă, irumpentă, fructuoasă nemulțumire față de rigorile și posibilitățile prea restrictiv tipizate ale literaturii. Sînt în această carte fraze, propoziții și fragmente care, izolate de context, pot da revelația prezentului, a prozei ce se scrie acum, în anii '80, a unor achiziții expresive de ultimă oră. Iată de exemplu o secvență (prezentînd silueta fugară a unei domnișoare coborîte pe peron dintr-un tren de refugiați) asupra căreia n-am putea avea nici un dubiu că e extrasă din superbul roman Ce se vede *al unuia dintre cei mai valoroși prozatori contemporani, regretatul Radu Petrescu : „Sărea grațios din băltoc în băltoc și apucă la peron ca un balot de madapolon nau-*

fragiat, își ștergea cu mănușile de suède ude pantofii de antilopă virgină, grav ultragiați de mocirlă." (p. 57). Vocea stilistică, sarcastică, amuzantă, parodică, mereu predispusă la o spectaculoasă continuare în imaginar a banalelor date ale realului, voce specifică prozatorului Mircea Horia Simionescu cel din prozele scurte sau din ultimul roman, Licitația, *îți revine în memorie la citirea unui pasaj de felul următor : „Tot așa adulterul — cel dintîi — avea peripeții înfiorătoare. Le vedeai trecîndu-ți pe dinaintea ochilor într-o dramatică reproducție așa de impetuoasă, încît nu da pas ridicolului să te redeștepte din amețeala sugestiei. Pe cînd te legănai în melodia lirică a unui capitol de amor sublim și cucoana moașă, cu cărțile întinse alături, sta pe marginea patului cu mîinile pe sîni și ochii la cer, tresăreai speriat deodată. Pe scîndurile bine frecate ale infirmeriei, cucoana moașă, în genunchi, cu părul într-o secundă despletit, juca în același timp trei roluri : amantul, bărbatul, femeia ! Glasul implora, blestema, amenința, plîngea. Auzeai zgomotul de uși zdrobite, de geamuri sparte ; stai suspendat pe margini de balcoane ; victima, cu brațele învinețite, tîrîtă de pletele negre, se zbătea dureros pînă leșina, zdrobită. Teatrul acesta te zăpăcea, te distra, te enerva. Îl urmăreai cu o curiozitate aiurită și cu o mică și nedeslușită frică pentru ceea ce era neobicinuit în demonstrația asta turbulentă..." (p. 130—131).*

Notația rapidă, sincopată, directă, arta propoziției elementare și pregnante prin simplitate — atît de frecvente astăzi, deși cu funcții evident schimbate, în scrierile prozatorilor ultimului val — sînt elemente de construcție secvențială cu efecte bine cunoscute. În Dihorul *ritmul lecturii se accelerează, își sporește tensiunea la trecerea peste pasaje de genul : „Aduse cărți. Aflase de la doctor că un început de pneumonie oprea orice operație. Cazul era prost. Omul avea plămînii slabi de mult. Ursuz, Cojocariu aproape nu-i vorbea. Cărțile stau neatinse pe măsuță. Mai era acolo o cheșea cu dulceață și o sticluță cu coniac. La fiecare minut striga pe Dumitru cu o voce bruscă : cuvertura, perina, piciorul, brațul, capul... toate îl necăjeau și Dumitru se supunea la toate. Nu-și găsea astîmpărul. Părea capricios, tiranic, era chinuit și nu-și mărturisea durerea." (p. 152).*

Toate aceste exemple, selectate aici grație unei lecturi a Balaurului efectuate și din perspectiva unor direcții ale prozei românești de astăzi, nu sînt — aș vrea să se înțeleagă bine asta — o forțare a porților unui text și așa prea puțin comentat și regîndit în propriul său perimetru artistic, dar și în ansamblul întregii opere a Hortensiei Papadat-Bengescu. Ceea ce la apariție, să spunem, ar fi putut părea un argument de inabilitate constructivă a unui edificiu romanesc și de inconsecvență a procedeelor retorice devine astăzi, prin conștiientizarea procesului evolutiv al transformării și recurențelor formelor literare, o dovadă de polimorfism textual. Balaurul *este un text deschis, contradictoriu, paradoxal, didactic și spontan, discontinuu și totuși coerent, exaltat, pe alocuri plictisitor, tezist cu subtilitate, de un simbolism adesea primitiv sugerat, dar un text a cărui modernitate în anul românesc de grație 1923 (cînd se tipăreau încă volume de tipul* Filimon Hîncu *de I. Dongorozi,* Hotare și singurătăți *de Al. Lascarov-Moldovanu,* Călugăreni *de C. Sandu Aldea,* Americana îndrăgostită *și* Cuceritorul de inimi *de Vasile Pop,* Clacă și robot *și* Gura iadului *de M. Lungianu, sau* Vrăjitoarea *și* Sub călcîi *de I. C. Visarion — toate produse directe sau aflate în raza maximă de acțiune și influență a sămănătorismului sau a neosămănătorismului) este incontestabilă. Am spus modernitate, dar modernitatea aceasta e totuși una ambiguă. Ce fel de ambiguitate însă ?*

Să ne reamintim faptul că publicarea de către Camil Petrescu în 1934 a amintirilor colonelului Grigore Lăcusteanu e însoțită de o prefață în care, încă o dată, redactorul de atunci al „Revistei Fundațiilor Regale" pledează pentru o literatură modernă, care să depășească definitiv stereotipiile ideatice și ideologice ale secolului al XIX-lea, active încă, deși de mult revolute, în scrierile unor prozatori ai zilei. Pentru autorul Patului lui Procust, *modernitatea unei viziuni românești se confundă cu o transcripție a dimensiunilor lumii în concretul semnificațiilor sale. A fi modern, deci om al vremii tale, și a fi autentic, deci un scriitor personal și original, înseamnă a avea capacitatea de a privi existența în laturile ei sensibile. Un pasaj din amintitul preambul e în acest sens edificator: „S-ar putea*

da numeroase exemple care să ilustreze incapacitatea de concret a veacului acesta în cultura românească. Lumea e amețită de toate miturile (istorice, filologice, liberalisme, idealism literar, versificația patriotică și complementele lor, criticismul superficial), viața în concretul semnificațiilor ei originare le scapă mai tuturora. O culoare tare, romantică și expansivă constituie paralelismul vizionar al unei vieți dîrze, înverșunate, creatoare de stat nou. Între ele, discrepanța dintre concret și ficțiune. Despre nimic literații din veacul trecut n-au văzut just, în sens semnificativ. Un roman românesc n-a existat din cauza acestei incapacități de a vedea sensibil". Citit cu atenție, fragmentul de mai sus relevează nu doar un rechizitoriu radical și necruțător făcut trecutului prozei noastre, ci și un reproș la adresa contemporanilor, a Hortensiei Papadat-Bengescu — sîntem obligați să admitem — inclusiv, deși Balaurul, Fecioarele despletite, Concert din muzică de Bach, Drumul ascuns *erau opere deja publicate la jumătatea deceniului IV. Or, ultima calitate ce ar fi putut fi pusă sub semnul rezervei în cazul acestor mari realizări ale epicii interbelice e capacitatea autoarei lor „de a vedea sensibil". Nu tocmai concretul vieții (al vieții interioare, e drept !), aspectele brutal senzoriale, fiziologice și haotice ale trăirii, dominanta nevrotică, senzitivă a comportamentelor, evenimențialitatea somatică (chiar dacă în forme deseori patologice) sînt faptele care izbesc conștiința cititorului ce se cufundă în universul straniu al Halipilor ?*

Considerațiile și ideile novatoare ale acestui rafinat intelectual și extraordinar prozator care a fost Camil Petrescu, aflate în pasajul mai înainte citat, dar și într-un altul, celebru deja, din subsolul romanului Patul lui Procust *(„Un scriitor e un om care exprimă în scris, cu o liminară sinceritate ceea ce a simțit, ceea ce a gîndit, ceea ce i s-a întîmplat în viață, lui și celor pe care i-a cunoscut, sau chiar obiectelor neînsuflețite. Fără ortografie, fără compoziție, fără stil și chiar fără caligrafie") ne sînt utile, măcar în calitatea lor de referințe cu o ideatică opusă, sau cel puțin mult diferită, celei care interesează aici.*

Dimensiunea corporală, sensibilă, viscerală a existenței e poate cea mai importantă fantasmă formativă a scrisului Hortensiei Papadat-Bengescu. Încă din 1914, într-o altă

scrisoare către același G. Ibrăileanu, cel mai statornic corespondent al prozatoarei, conștiința cîmpului magnetic vital ce motivează și organizează frenetica nevoie de exprimare a unui om pentru care scrisul nu constituie încă o profesie și o obsesie irepresibile e răspicat afirmată : „... ceea ce scriu, ce cuget nu e în principal idei și sentimente, ci senzația lor, de aici chinul, dorința de a reda nu descrierea senzației, ci senzația însăși." Iată, e cazul să spunem că această situație (relația inconsecvent rezolvată retoric dintre senzație și descrierea ei) e și contradicția esențială ce afectează valoarea estetică a romanului Balaurul, roman despre care spuneam la începutul acestor considerații că poate și trebuie să fie discutat în contextul autenticismului, deși într-o formă particulară, adică în afara programului „experiențialist" al cărui cel mai autorizat purtător de cuvînt (pro domo sua, paradoxal, dar adevărat !) a fost Camil Petrescu.

Din punctul de vedere camilpetrescian al autenticității transcrierii unei experiențe directe de viață, cu tot învelișul său de concreteță și capilaritate sensibilă, Balaurul e, fără îndoială, un eșec. Un eșec în ordinea spontaneității notației și a introspectării nepremeditate, un eșec în planul valorizării actelor umane scoase de sub incidența oricărui idealism deformator, un tribun plătit spiritului calofil, o carte în care, neașteptat, se ratează tocmai adevărul actelor de prizare directă, liberă a realului din imediata apropiere a personajului în cauză. Un eșec, dar și o mică victorie, cu efecte ulterioare pe care unele realizări ale prozei noastre de azi ne îndreptățesc s-o afirmăm. Pentru Camil Petrescu o literatură a adevărului, a experienței imediate și a dramelor conștiinței era teoretic posibilă doar prin renunțarea la imensul arsenal de procedee, atitudini naratoriale și rețete de concepție asimilate de o întreagă tradiție. A scrie literatură de înaltă valoare, făcînd abstracție de toate constrîngerile artistice ale literaturii dintotdeauna, iată utopia (infirmată de propriile scrieri rafinat estetice !) a autorului Ultimei nopți...

În ceea ce o privește pe Hortensia Papadat-Bengescu, autenticitatea, originalitatea, marca distinctă a creației se realizează în cadrele unei arte a formalizării realului, ale unei estetici, chiar dacă insurgente în raport cu însăși Es-

tetica. Roman al unei experiențe directe de viață, roman al unei psiho-senzorialități auctoriale în necontenită alertă și al unei redutabile crize morale, Balaurul este rezultatul unei transfigurări, și nu al unei transcrieri. Între senzația vieții (depozitată în memoria sensibilă a autoarei), în condițiile traumatizante ale războiului, și descrierea acestei senzații se interpun cîteva sute de ani de retorică, de artă a formulării enunțurilor literare. Între trupul care-și amintește și litera care apasă cu mecanismul ei restrictiv asupra spontaneității expresive a acestuia, se constituie o contradicție prea repede rezolvată (nu ca în literatura unui Céline, să zicem, care-și asumă toate riscurile scriiturii agonice) prin cedarea în fața miracolului retoric. Faptul că pedalarea pe anume structuri de tehnică literară gata constituite poate strivi realitatea brută și proaspătă a percepției este vizibil nu numai la tot pasul, în excesul de epitete, unele pur și simplu ornante, ci și în cadrul multor comparații, în care organicul e tratat prin interferență cu clementele mecanice ale existenței.

Alteori, ecuația termenilor comparați se poate răsturna. „Balaurul" (adică trenul sanitar pe care Laura îl întîmpină în gară și mai apoi îl și vizitează, într-o stare de revelație a bolgiilor Infernului) e descris de cîteva ori de-a lungul textului în imagini hibride, de genul : „Avea același mers tîrît, suflul totodată înăbușit și aprins, același zornăit de lanțuri și bufnet de tampoane. Apărea apoi capul hidos și uriaș cu gura umflată, clocotitoare. Pe nări, vîrtejul de aburi învăpăiați țîșnea în coloane punctate de scîntei, apoi inelele încătușate și ruginite ale trupului se desfășurau." (p. 73) Simbolizarea, transferul semnificației prime în alte planuri semantice, poetizarea îndîrjită a tuturor semnelor realului sînt evidențele incontestabile ale scriiturii acestei cărți, în multe privințe ezitante. Ceea ce este cu adevărat nou și personal în Balaurul se constituie în obsesii aparținînd sferei corporale, psiho-somatice. Preiunea codului implacabil literaturizat, de care uzează autoarea, e însă prea clocrentă pentru a putea vorbi aici despre o reală deschidere spre natura frustă a senzațiilor.

Autoarea Concertului... n-a teoretizat decît rareori și într-un limbaj nu întru totul teoretic în marginea pro-

priei opere. Şi totuşi, diseminate în interviuri, mărturisiri, articole, scrisori, există în textele neliterare ale Hortensiei Papadat-Bengescu puncte de vedere surprinzătoare, originale, unele de o acută modernitate, deşi, practic, de multe ori în dezacord cu aspectele creaţiei personale, dovedind o conştiinţă a scrisului şi a imperativelor sale mult superioară prejudecăţilor încă în vigoare. Ce altceva decît o meditaţie asupra condiţiilor tehnice, formale de captare a adevărului conştiinţei şi de realizare a unui cît mai propriu izomorfism text-realitate reprezintă notaţiile sale din „Sburătorul" (nr. 9, martie 1927), cu privire la semnele grafice şi şansele prozei de a-şi asuma printr-o nouă administrare a limbajului acuta modernitate a conţinuturilor pe care ea se mulează ? : „Negreşit, proza se resimte asemeni de insuficienţa punctuaţiei. Fraza intelectualizată de acum, parantezele implicite ale ideilor, parafrazarea cugetării, intervenţia leitmotivului, încorporarea nuanţelor, sublinierea şi acordările necesare reprezintă o algebră superioară, căreia, punctul, virgula şi semnul exclamării îi sînt ajutoare cu mult prea elementare. Mai disciplinată însă decît poezia, proza se trudeşte, aşa cum poate să-şi realizeze expresia cu aceste anexe simpliste. Insuficienţa punctuaţiei îşi face dovada evidentă tocmai la acei scriitori care se slujesc de ea cu exactitate şi îi mînuiesc desăvîrşit întrebuinţarea. (...) Nu poate fi, negreşit, vorba de o nouă punctuaţie. E o constatare alături de altele în actualitatea fremătătoare a creaţiei literare. Totuşi, aşa cum limba din necesitate şi prin îndrăzneală îşi crecază treptat dicţionarul nou, se poate spera că în cadrul mult mai modest şi limitat al punctuaţiei semne noi ale unei noi respiraţii intelectuale vor veni cu încetul să se adauge vocabularului ei primitiv, la care îmbogăţire se va alătura curajul şi măiestria de a se sluji de ele mai ingenios şi mai apropiat."

Vorbind despre romanul Balaurul ca despre o scriere experimentală n-am avut nici o clipă în vedere caracterul formal al constituţiei sale. Nu punctuaţia, dispunerea textului în pagină, repartizarea secvenţelor în capitole şi transcrierea grafică a proceselor interioare sînt obiectivele de originalitate ale autoarei. Dorinţa de a institui un nou dicţionar de motive, situaţii, conflicte, tropisme, expresii, enunţuri, racorduri şi infrastructuri semnificatoare e însă

evidentă. Efectele sumare, incerte, surprinzătoare, concludente s-au lăsat în parte detectate. Punct intermediar, de trecere spre marele ciclu al Halipilor, romanul Balaurul conţine, cu toate inconsecvenţele lui (transformabile — s-a văzut — prin interesul pe care o parte a prozei de azi îl manifestă faţă de aspecte ale scrisului abia atinse de Hortensia Papadat-Bengescu, din defecte în calităţi !) semnele noi ale unei noi respiraţii intelectuale, premizele unei tulburătoare metamorfoze ce nu va întîrzia să-şi manifeste amploarea şi profunzimea.

GHEORGHE CRĂCIUN

Omagiu

CERCULUI LITERAR SBURĂTORUL

pentru a fixa în durată energiile de muncă, pe care, alături cu toți acei care compun colectivitatea Sburătorului, le-am luat de la o directivă, a cărei forță unitară stă în pasiunea faptei literare.

I

GOARNA

Laura se săltă pe un cot în patul unde sta cu fața spre tavan, ca spre un cer închis și asfixiant, dincolo de care încerca zadarnic să-și treacă gîndul spre a și-l ușura.

...Se ridică sprijinită în cot și ascultă. Nu putea fi tîrziu. Veghease puțin afară, în întuneric, apoi intrase și își întinsese corpul slăbit și care cerea odihnă. Nu adormise însă ; somnul își pierduse de mult obiceiul lui tihnit.

Se sprijini în cot mai tare și tresări... Acum se auzea mai bine. Sări din pat, trecu prin umbra odăei în cămașa lungă de noapte, fără nici un fior în aerul călduț din casă, cu picioarele goale, calde, pe podeaua acoperită neted de covor.

...Cu urechea întinsă, cu toate simțirile concentrate în auz, cu auzul tras înafară, dete drumul în lături geamurilor ce se sloboziră ușor pe aerul plăcut al nopții de august.

Totodată se deschise și ușa. Surorile ei, în cămăși lungi, albe, ca două lumini pale, alergară lîngă ea.

Prin geam intra acum deplin, limpede, sunetul metalic al goarnelor, odinioară învăluit, nesigur.

— Auzi ! ziseră cîtetrei deodată, una către alta.

Semnalul goarnei umplea sonor liniștea absolută a străzei pustii. Erau undeva, acolo către dreapta, chiar pe strada cea mare a orașului.

— De ce... ? întrebă una din copile.

— Poate că .. așa... se face... Azi trebuia să semneze... zise Laura.

Atunci, ceea ce știau și așteptau de mult li se păru nou și plin de o spaimă nouă.

Se grămădiră una lîngă alta, fricoș și tăcut, ascultînd lacom.

...Un semnal ce nu semăna cu nici unul... Ce deslușit suna !... Rar, apăsat, puncta parcă silabele apelului, care reîncepea, neîntrerupt, fără încetinire, așa de egal, de clar, de hotărît !...

...Ce va fi fost ?... un detașament de soldați cu facle și gorniști ca la retrageri de seară în zile de paradă ?... Acolo în miezul tîrgului ce va fi fost ?... Lume !... și ce va fi făcut ?...

...Simțeai parcă răsuflarea gorniștilor, îți părea că se aude chiar tropăitul greu al cizmelor, că se simte mișcarea înainte a trupului.

...Se stingea puțin la vreun cot de stradă, dar numaidecît reîncepea deslușit. Nu era un semnal frumos. Nu semăna cu buciumul vitejesc ; cu chemarea aceea scurtă și sprintenă peste văi și munți, care ridica cetele bucuroase de harță ca și de joc. Nu !

Nu semăna cu imnurile glorioase. Deloc !

Avea ceva din sinistrul tobelor care scot la mezat ; ici-colo un sunet numai din lugubrul goarnelor de paradă mortuară sau din solemna rugăciune militară... semăna desigur cu proclamarea sinistră ce anunța odinioară vreo execuție capitală : „Cetățeni ai orașului, veți ști că marele alcad a condamnat, pentru fapte criminale, la moarte prin streang pe...“

Sentință aspră, fără de împotrivire.

Dar acum puterea discreționară a oamenilor se sfîrșise. Cine oare decretase sentința vastei sărbători mortuare de acum ? Oamenii ?... Laura nu credea asta. Credea că o hotărîse puterea convergentă a lucrurilor.

Ascultau mereu !

...Nu... Nu semăna cu nici un alt semnal... era anume pentru „asta“, simplu, monoton, neînduplecat.

...Nu era o chemare aprigă, vioaie, impetuoasă. Nici o alarmă neliniștită ca cea de foc, cînd prin păr îți trece vîlva coamei aprinse a flăcării... Nu !

Era un anunț făcut din datorie pentru a chema la datorie : sarbăd, hotărît, deslușit.

Notele sacadate, două cîte două, erau azvîrlite masiv, rar, în repetirea aceea nesfîrșită. Așa prelungite, sunetele te supărau, îți infiltrau treptat grijă, te acopereau de trudă.

După mirare venea cu încetul neliniște, apoi spaimă. O spaimă o neliniște, pe care nu le cuprindea totuși cîntecul neexpresiv. Te împovăra pe minte, pe auz, pe umeri. Îți turna un plumb greu deasupra, pe cînd înăuntru, în trupul plăpînd, se încreța în adînc un fior ce se risipea apoi în toată carnea.

Laura și fetițele tremurau încet de fiorul ăsta, pe cînd sunetele cădeau grele ca de plumb.

...Nu era decît 11. De multe zile lumea umbla pînă tîrziu pe stradă, zgomotoasă, amestecată sau în grupuri mici, cu gesturi, cu vorbe aprinse. Fiecare discuta, avea păreri sigure, știa, învinovățea, aproba, cerea, aștepta.

...Ce vîlvă va fi stîrnit între ei semnalul precis, sonor, solemn, care trecea acolo în pas și glas măsurat !

În mijlocul orașului, printre oamenii adunați, cei șase gornești trecuseră drept, ațintiți la buza trompetei, la datoria aspră a ștafetei ce pornea din pîlnia lor metalică, cu sunet grav. Trecuseră prin mijlocul străzii libere, între două ziduri mute de oameni, care nu mai aveau nici o părere, nici o clocință. Uitîndu-se unii la alții, căutau sau pierdeau sensul pozitiv al lucrurilor în fața faptului împlinit.

Fusese tot atîta tăcere, pe strada clevetitoare, cîtă era în grădina mută așternută în fața geamului lor deschis.

...Noaptea de august nu era apăsătoare ca o lespede. Era călduță, lină, frumoasă. Înfășurată în ea însăși, își acoperise zgomotul auriu al stelelor, n-avea nici lumini,

nici întunecimi, domoală, tăcută, umbroasă, nu avea culoare.

Goarnele sunau mereu. Liniștea absolută a aerului nu devia din ele nici un ecou, aducea sunetul simplu ca și cum ar fi fost emis acolo, aproape.

Șimțeai la curbe, la unghiuri de strade, cum coteau, înaintînd pe un parcurs bine determinat, care nu da nici un zdruncin suflului regulat, mecanic, al trîmbițașilor.

...Mai aproape... mai departe... la stînga... la dreapta orașului...

Ce lung ținea ! Prin repetire comunica o enervare, o prelungire la infinit a necazului, pe care-l aducea, o amplificare a legei crunte, pe care o promulga. Mereu, mereu... Război !... Război !... Război !...

Erau oare numai gorniștii, sau vreun gradat mergea alături, spunînd ceva cu glas tot deslușit, apăsat, monoton ?

Ca un crainic, dar care nu semăna cu crainicii de odinioară, cum nu semăna nici goarna cu buciumul. Desigur nu spunea : „Sculați-vă, oameni ! a venit ceasul de luptă și de bucurie, pe care l-ați cerut !"...

Nici nu spunea : „Sculați, oameni ! a năvălit primejdia și măcelul !"

Spunea : „Toți oamenii sub arme din contingentele... să se prezinte la corp... Azi, 14 august... s-a decretat războiul !..."

Laura nu știa bine ce vor fi spus, nici dacă era cu ei vreunul ca să facă strigare.

...Nu mai era de suferit ! Iar și iar ! La surprindere, la emoție, la spaimă, urma o iritare, o întunecare a gîndurilor, o împresurare a grijilor, o încleștare a energiilor, un simțimînt de sinistrare, care cerea contenirea acelui glas ce se înfigea mereu mai mult în conștiința prea limpede a unei realități aspre și strivea sub greutatea sunetelor nestrămutate orișice avînt al iluziei despre aceleași gînduri.

Sunetele au, ca și durerile, o măsură pregătită în noi, pentru sfîrșitul lor, o prevedere care așteaptă, cere sfîrșitul. Semnalul goarnelor nu încetase la măsura acelei așteptări, nici după ea, nici mai pe urmă.

Orișice trece de acea măsură, întîlnește o altă măsură, la care să se oprească — a răbdării — și glosa aceea, neînduplecată, trecea și de acea măsură.

— Nu tace odată ! ziseră.

Nu tăcea. Urma liniștit itinerariul lung. Ele nu puteau împiedica nimic, nu le venea în minte să închidă fereastra, să se retragă în fundul căsei. Geamul deschis le lega cu înconjurul, lăsa drum gîndurilor să plece în afară. Nu știai spre ce ? Există în ființă nevoia asta de a ieși la larg, într-acolo unde curge rîul, potopul chiar ; nevoia care întinde mîinile celor rămași pe țărm către cei luați de ape ; care adună naufragiații unul peste altul în bărci prea slabe ; nevoia care ipnotizează spre inima incendiului pe cei ce sunt afară de inima incendiului ; nevoia de a se amesteca cu gloata oricărei primejdii, de a sta în miezul ei.

Sentimentul de a te solidariza cu destinul, de a face parte din el, de a te primejdui cu el, cu nădejdea de a fi salvat, dar mai ales cu dorința puternică de a nu rămîne molecula desprinsă și izolată, ci atomul unității plurale ; de a fi fulgul tîrît în vîrtejul ciclonului, dar încorporat puterilor elementare.

Geamul deschis, prin care Laura și copilele, în haina lor subțire de noapte, cu părul dezlegat pe spate, umăr la umăr, ascultau cu mîini reci alarma, era spațiul pe care sufletul lor slab își arunca brațele dincolo de grădina umbroasă, pentru a se lega de destinul tuturor.

Și fiindcă trecuse de măsura răbdării, acum lăsau să sune, să sune mereu pînă cînd va înceta, lăsau să cadă pe ele plumbul acelui glas greu, sarbăd, deslușit.

— ...Război ! șopti una din fete, și părea ceva nou, cu toate că era un cuvînt aproape obosit de atîta întrebuințare. Nou și era. Nu semăna cu nesfîrșitele vorbe, idei, închipuiri, socoteli din ajun.

Fuseseră discursuri în cor și predici de pe Capitoliu, și conspirația sacră a zeilor olimpici și tot atîtea prooroci cîți oameni, clevetiri și împărțeală și hartă pe pradă.

...Acum iată că era abia primul cuvînt, litera dintîi a celor ce trebuiau săvîrșite nepregetat, a celor ce aveau a fi, neprevăzut. Ceea ce începea și nu se putea ști ce este și cum se va sfîrși.

Avea să fie la fel cu alarma asta lungă, aspră, sinistră. Avea să fie Războiul, care nu semăna cu bătăliile chemate de bucium şi cu nici unele dinainte.

O primejdie surdă, oarbă, nesfîrşită, tîrîtă de-a lungul timpului şi drumurilor, pe brînci, mereu ameninţată, mereu ameninţătoare, crudă, aprigă !

Lungă peste măsura prevederii, peste măsura răbdării. Cu sunet metalic, sinistru. Cu pas greoi, hotărît.

Război ! Una din copile părea a cugeta în cugetul, în sufletul Laurenţiei, înţelesul cuvîntului.

Se uită la ea cu o întrebare nerostită, ca şi cum taina ar fi stat în fiinţa ei. O paloare mată acoperea faţa Laurei. Pe fruntea întinsă, pe trăsăturile desenate subţire din cauza suferinţii, o mască gravă şi resemnată înlocuia pasiunea şi turburarea, scrise pe chipul ei pînă în ajun.

Război ! Cuvîntul căpăta un înţeles. Spaima lui era un fel de bucurie pentru ea. În ajun Laura avea cu viaţa conflicte în care fusese învinsă, abdicase, dar care nu se rezolviseră în sufletul ei revoltat, nici în existenţa ei răzvrătită. Acestor conflicte războiul le aducea o soluţie. Una uriaşă, proporţionată cu revoltele ei. Părea că zbuciumul ei, care căuta şi nu găsea rezolvare, iscase pentru durerea şi nevoia ei, anume, vijelia colosală, în a cărei putere aveau să se dizolve orice alte puteri.

Laura credea, în adevăr, că pentru *ea* venise războiul la ceasul şi timpul cînd aştepta *ceva* care să legiuiască ceea ce nu era bine legiuit. Venise acum o forţă a lucrurilor ce o dezlega din nedumerire şi o lega, laolaltă cu toţi, de destine necunoscute. Credinţa aceasta poate că nu era atît de absurdă.

De miliardele de cauze ţesute în jurul ceasului de acum se legau alte miliarde de împrejurări cu aderenţele lor.

Erau toate cuprinse în curentul ce-şi făcea vad peste lume. De aceea, pe drept, Laura credea că uriaşa revărsare era sosită pentru ea.

Sufletul ei, în ajun dezamăgit, dezorientat, se agăţa de problema aprigă ce se oferea omenirii. Existenţa ei îşi încorda puterile pentru ca să înfrunte, să lupte, să treacă prin uragan. Războiul era o mare în clocot azvîrlită între

două limanuri : acel de care se despărţea şi altul necunoscut.

Dincolo de cataclismul oricît de mare — sta sfîrşitul lui şi nădejdea unei alte vieţi. Acum, chiar cînd moartea năvălise stăpînitoare, era o speranţă latentă sub gîndul prezent al pieirei.

Dacă Laura ar fi fost fericită, s-ar fi izbit puternic şi zadarnic de catastrofa care i-ar fi turburat fericirea.

Chinuită de o împotrivire obositoare, ar fi luptat să împiedice ceea ce nu se putea împiedica.

Fericită ieri, ar fi trăit azi în ciocnirea tuturor energiilor şi aspiraţiilor protivnice. Ar fi fost rătăcită şi izolată de suflarea crudă a vremilor, ar fi înotat împotriva apei.

Fericită ieri, războiul i-ar fi părut aşa cum îi părea altădată, în zilele de înviorare şi înflorire. În numele Binelui şi Frumosului Uman, l-ar fi socotit ca o monstruozitate care jefuia tezaurul superb al omenirii. Urgia i-ar fi răspuns cu implacabila ei realitate.

Acum vedea altfel Flagelul roşu. Îl vedea ca pe o forţă elementară în dezlănţuire spre nimicire şi spre creaţie.

Laura făcea o mică socoteală : natura are elementele ei, nediscutate, de nimicire şi prefaceri. Apa, focul, cutremurul, furtuna ! Către ele omul nu poate decît încerca să se orienteze, să le ocolească, să răzbată. I se părea acum că natura *umană* are şi ea o forţă elementară specifică : *Singele !*

Ca şi apele, ca şi furtunile, nu puteai decît ocoli cu acul busolei ; să determini vaduri mici în curentul mare şi, încorporat lui, să treci cu el pînă *Dincolo*.

Aşa era să fie Războiul. Oamenii şi determinările lor, tot ceea ce crezuse că îl va stăpîni şi îndruma, era să fie cotropit de puterea lui elementară în mers, şi determinările acelea erau să fie numai vaduri mici în vadul mare — o cîrmuire desperată aţintită la acul de deviare al busolei.

Cuprinsă în măcelul elementar, i se pregăteau Laurei suferinţe normale. Aceleaşi cu noima vremurilor, energiile ei erau mai mici ca tiranul cel nou. Nu se mai lupta cu imposibilul. Imposibilul era acum un despot.

Goarna suna mereu. Cele trei stau mute, nemişcate la geamul deschis pe noaptea blîndă. Nu vorbeau de nimic din atîtea turburări mărunte pe care le isca împrejurarea nouă. De cei ce trebuiau să plece ; de cei ce trebuiau să rămîie ; de alţii apucaţi la drumuri ; la drumurile acum brusc tăiate.

Chemarea gravă, cadenţată şi lungă... lungă — nu îngăduia gînduri şi griji mărunte. Ce se va întîmpla, ce va deveni fiecare, ce vor deveni toţi în urgia asta, apărea fatal, în afară de putinţa socotelilor.

Impresia de „mare", de „fatal", de „abdicare", ce închipuia *Idcea* avea să stăpînească pe toţi numai atunci, în primul ceas. A doua zi oamenii aveau să reînceapă îndeletnicirile mărunte, zbaterile, socotelile.

Singură Laura rămînea miruită, însemnată pe frunte de abdicare, închinată puterii de distrugere şi resurecţiune.

...Goarna cadenţată, cînd mai stinsă, cînd mai clară, neabătută într-o parte de nici o adiere, înainta mereu, îşi făcea ocolul. Ele o ascultau mereu, ca şi cum trebuiau să parcurgă tot drumul goarnelor, legate de sunetul lor metalic ca de un jurămînt.

Le-ar fi fost mai frig, mai frică, dacă închideau geamul şi li se lăsa iar deasupra tavanul posomorît şi greoi.

...Se apropiase mult, mult de tot... poate că avea să treacă pe dinaintea casei !... Nu ! Numai foarte aproape... Apoi iar mai departe... se auzea mereu clar, în tăcerea deplină.

Deodată se ridică o mişcare ca un vînt subţire, de undeva, dintr-o parte, apoi se lăţi, se întinse, veni din toate părţile.

Era un foşnet nedesluşit, ce semăna cu paşi repezi, asurziţi pe pămîntul călduţ. O vîlvă depărtată care acum căpăta glas. În aerul neclintit şi fără de ecouri, un răspuns la semnalul sinistru şi solemn.

Pe uliţele depărtate, femei şi copii alergau pesemne cu vaiete, cu chemări. Oameni sculaţi din somn de semnal fremătau de colo pînă colo, aiuriţi, cuprinşi de panică. Era o clamoare astupată, cu rare note mai înalte pe un fond de murmur tînguitor.

Vîlva creştea treptat, ca o flacără subţire, palidă, cernută de depărtare, care prinde treptat culoare şi consistenţă. Se uitară una la alta.

Acel cor stins de gemete urma acum goarnei. Semnalul aspru, monoton, trăgea după el tînguirea aceea slabă amestecată cu voci mai stridente.

Din capul mahalalei pustii, izbucniră voci apropiate, ce loveau supărător tăcerea şi umbra.

Femei alergau într-acolo să se amestece în trena foşnitoare de huiet.

Trecură în fugă pe dinaintea casei, ţipînd. Nume... Numai nume. Nume de-ale celor chemaţi pesemne de goarnă... Apoi alte cîteva care boceau... cele dintîi... la sicriul prematur al Jertfei.

A doua zi aveau să tacă. Pe urmă aveau să îndure. Dar atunci ridicaseră acel vaiet simplu al sufletului împresurat de primejdie.

Nu spuneau : „Pe scut sau sub scut !" Nu spuneau : „Du-te la bătaie." Nu ! Femeile ţipau, se văitau. Femeile plîngeau şi chemau pe nume.

Cu toate astea erau aceleaşi ca şi cele de demult ; aceleaşi ale sacrificiilor şi legendelor ; ca şi celelalte... care, desigur, şi ele plîngeseră.

Laura simţi în urechi un vîjîit uşor. Se aplecă să-l asculte. Îşi auzi inima jelind.

În noaptea ce nu mărea, nu micşora, nu devia nici un sunet, ecoul acesta de jale, pe care semnalul aprig îl scormonise şi îl tîra după el, era firesc şi uman.

Ieşi pe scară, apoi traversă curtea, se duse spre poartă. Se depărtau cu numele acelea azvîrlite în întuneric. Era iar pustiu.

Numai peste drum, la popa Cristea, o umbră sta nemişcată, lipită de gardul porţii. O umbră de om, dar deformată. Cu încetul deosebi pe fata mijlocie a popei cu un copilaş de faşă în braţe. O cunoştea, fiindcă erau vecini, şi i se vorbise de ea, de o iubire neînvoită de preot, ce da zestre bună şi căuta gineri buni.

Un telegrafist tînăr de pe strada lor. Adesea, seara tîrziu în primăvara aceea, umbrele lor sfioase stau la gardul portiţei. Pe urmă fusese scandal.

Se auziseră vociferări, țipete. Apoi fata nu se mai văzuse. O oropsiseră. Numai celelalte două, elegante, indolente, răutăcioase, se plimbau pretutindeni.

Fata mijlocie a popei Cristea era Cenușăreasa.

Și iată că acum avea în brațe un copil !

Pe telegrafist trebuie să-l fi mobilizat de mult. Trecuse o dată în haine de gradat și pe urmă nu mai trecuse.

Laura simți pentru suferința asta o tristețe ce se cobora în ea și o îngenunchea.

Fata mijlocie a popei sta nemișcată cu păpușa aceea mică și mută, ca de bumbac, în brațe. Nu striga, nu șoptea nici un nume, dar durerea ei se amesteca în ultimele falduri ale acelui zvon, pe care goarna îl ducea cu ea

Apoi totul se stinse. În noaptea liniștită fu iar tăcere deplină. Nici semnal, nici ecou.

Laura închise geamul. Era ceasul trei despre ziuă. Se culcă fără nădejde să adoarmă. Adormi. Cum va fi fost aiurea în aceeași noapte ?

Aci, pe locul mic unde era să trăiască lucrurile mari, ascultase cu spaimă, cu înfiorare, cu resemnare și nădejde semnalul ce nu semăna cu altele, cum nu avea să semene bătălia care începea, cu alte bătălii — și totuși erau din aceeași forță elementară a sîngelui.

II

FRIGURILE

Spaima mută și solemnă a primului ceas, reculegerea simțită la auzul goarnei încetaseră. O altă simțire colectivă făcea pe toți să-și părăsească cît mai mult casele, îi atrăgea afară, pe ulița încurcată de circulația febrilă.

Locuințele pustii, neîncuiate, nu aveau a se teme de nimic. Nimeni nu se gîndea să fure. Domnea un sentiment prematur de renunțare. Fără deslușire, fără civism, din instinct, fiecare înceta de a mai socoti casa și nevoile ei ca centrul egoismului său. Același egoism era acum strămutat pe o preocupare de domeniul comun. Cu treburi sau numai într-o agitare zadarnică, din curiozitate sau pentru a cerceta mersul lucrurilor, poate că numai din nevoia de a hoinări, toată lumea, de dimineață pînă seara tîrziu, umbla pe străzi.

Împrejurările noi creau firește și treburi noi. Tot așa cum războiul era o temă uzată pe toate fețele, dar proclamarea lui de fapt era o realitate nouă, tot așa și pregătirile lui păreau neașteptate.

Mecanismul monoton și tradițional al tuturor autorităților era întors brusc spre îndeletniciri noi.

Pus în fața lor, se zbuciuma, zdruncinat în resorturile lui.

Telefoanele zbîrnîiau nebunește, căutînd să ordoneze în mijlocul unei dezordini febrile.

Era un haos dezlănțuit de pretutindeni, ceva ca o cetate asediată, la a cărei salvare se precipita toată lumea, lucrînd în zarvă, sporind în mijlocul pagubei, zidind și dărîmînd baricadele.

Dacă ar fi funcționat mașini în loc de oameni, mișcările lor de acum ar fi trebuit să fie o succesiune logică a mișcărilor anterioare. Dar erau oameni, și vivacitatea lor, la contactul viu al evenimentelor, impresiona resorturile cu multe și felurite deviații.

Catenele, grădinile, trotuarele erau pline de o mulțime zgomotoasă, colorată ca în zile de bîlci. La tăcerea încremenită a primului ceas, succedase neliniștea asta frematătoare, a cărei nervozitate semăna cu veselia din zile de sărbătoare. Nu desluseai îngrijorarea decît apropiindu-te bine ; ea nu atinsese coardele grave ; turbulența publică revărsată pretutindeni părea uvertura zgomotoasă a unei simfonii eroice.

Animația culmina în centru, totuși cuprindea orașul pînă la margini. Pe toate străzile mișunau oameni zoriți, căruțe, soldați, trăsuri, camioane, călăreți. Tot ce se putea pune în mișcare era pus în mișcare.

Se îndreptau către un scop mic și determinat, în vederea unui scop mare, iar ca priveliște țeseau fire încurcate și ametitoare. Automobilele care pînă ieri erau

un mic eveniment provincial, trăgeau drumuri repezi şi se înmulţeau pe fiecare ceas, în urzeala asta.

Se înmulţea şi populaţia şi armata, şi toate luau repede o proporţie disproporţionată.

În capitală, pulsul supremei flore, subt tensiunea lucrurilor, decretase războiul. Acum vultoarea părea că se scurge treptat pe toate barierele şi o goleşte cu încetul de zbuciume şi de viaţă, lăsînd-o singuratică şi taciturnă, ca şi cum i se pregătea destinul acela trist, care, pe un timp limitat, avea să facă din ea un punct mort.

Dimpotrivă, în oraşul lor creştea o mişcare ce s-ar putea tălmăci prevestitoare circumstanţelor ce aveau să aşeze acolo miezul galvanizat al întregei pătimaşe probleme.

La prefectură, îndeosebi, vibraţia telefonică, convergenţa tuturor tracţiunilor era culminantă. O reţea de fire aducea de la distanţă voinţa imperativă a ordinelor superioare, şi toată vehicularea, ameţitoare şi încîlcită, venea pe roţile neisprăvite să-şi oprească acolo vîrtelniţa.

Tot acolo se întrunise, într-o după-amiază, adunarea plenară a Crucei Roşii, ca să organizeze serviciul ei, trecut deodată în ordinea lucrurilor celor mai importante.

De ce oare îşi închipuise Laura că va fi o adunare solemnă şi tăcută ?

Salonul cel mare, aglomerat de o afluenţă enormă de doamne în rochii subţiri şi elegante, vibra de un zgomot asurzitor de voci soprane. O altfel de emulaţie decît îşi închipuise ea.

O scurtă cuvîntare introductivă fu strecurată într-o pauză, apoi clopotul tremură delicat în mijlocul diapazonului ridicat al vocilor amestecate. Zadarnic ! O lovitură de pumn pe lemnul biroului prezidenţial şi un glas cu timbru de bas obţinură abia o aproximaţie de linişte — ca pe un *allegro con brio* căruia i s-a pus pedala. Se luară oarecari dispoziţiuni, care se resimţeau încă de prerogativele felurite ale vieţei din ajun. Aici ca pretutindeni avea să se facă selecţia mai tîrziu şi, din forţa lucrurilor, aşezînd pînă la o măsură oamenii ce trebuiau la locul ce li se cuvenea.

Laura lipsea de obicei de la toate reuniunile similare, dintr-o fobie către toate organizările de binefacere colectivă.

În ziua aceea venise cu anumite aspiraţiuni : să folosească şi să se simtă folositoare.

Subt rezerva altor servicii viitoare, ceru postul de înfirmieră în gară, unde se hotărîse înfiinţarea unei infirmerii de prim-ajutor.

Spitalele trebuiau puse la punct, pentru perspective mai depărtate, pe cînd viaţa asta nouă, pe drumuri, care crea nevoile şi suferinţele drumeţilor, cerea pentru ei popasuri.

Un fir subţire lega acum pe Laura de marele mecanism pe care-l pusese în mişcare războiul.

...Valul ăsta de oameni îngrămădiţi se scurgea undeva spre un loc care avea să fie ruptura încleştării şi deznodămîntul aşteptărilor.

Mulţimea cutreiera, împrospătată necontenit. Drumul era scopul tuturor, de aceea şi cei care plecau şi cei care rămîneau erau îndreptaţi mereu către drumuri. În felul ăsta, gara devenise al doilea centru mare de pelerinaj.

Trecerea trenurilor era primită de tot oraşul adunat acolo. Mulţime, zgomot, culori, lumină. Un haos de voci, de chemări, o mişcare perpetuă. Tabloul era împestriţat de florile purtate în mîini, de uniformele variate ale militarilor.

Prin zgomot izbucneau uneori trompete sau viori, din vagoane porneau chiote, cîntece. Printre ele, tristeţea se strecura sfioasă şi nebăgată în seamă.

Uneori, în opririle lungi şi fără orariu precis, muzicile care însoţeau regimentele se scoborau pe peron. Soldaţii săreau peste balustrada vagoanelor împodobite cu crengi verzi, sau lunecau de pe acoperişul vagoanelor, unde aveau să creeze o lungă tradiţie de călătorie.

Într-una din zile se înnodase o horă de soldaţi ; în ea se prinseseră fete din mulţime ; era o veselie năstrușnică. Un amor înflăcărat se aprinsese acolo pe loc, atrăgînd atenţia întregului peron. Din compartimentele supraaglomerate, călătorii se aplecau să privească. Un sergent

foarte oacheș cuprins de năpraznica văpaie, uitînd timpul și locul, adresa cele mai înfocate jurăminte unei domnișoare, care, subt puterea emoției, uitase timp și loc și răspundea cu expansiune. Se cunoscuseră abia atunci dar străbăteau etapele repede. Reparau timpul pierdut și cruzimea despărțirii. Un rîs aprobativ de încurajare îi înconjura. Începuse surparea prejudecăților și slăbirea răspunderilor.

De bătălie nu se știa încă nimic, decît zvonuri de încăierări fără buletine sincere, acolo devale. Se vedea numai manevra nesfîrșită a convoiurilor spre destinații multiple.

Era pe timpul strugurilor, limonăzii, covrigilor și altor delicii ambulante. Pe vagoane, moda cea mare a zilei, erau inscripțiile eroice.

Îngrijorarea, amețită de trecerile astea zgomotoase, se reculegea abia pe urmele lor.

Laura își purta prin veselia aceea de iarmaroc fierbinte gîndul ermetic, închinat vijeliei. Sensibilă la orice înfățișare a lucrurilor, avea un dar dureros de prevedere, care-i lumina dincolo de ceasul și locul limitat. Simțea cum se adună de departe apele turburi. Zgomotul, lumina, împresurau altarul posomorît din sufletul ei, iar sufletul îi era o biserică așezată pe o piață plină de soare, în care-și slujea liturghia mută și sumbră a realității dureroase.

Mulțimea se domolea numai seara, fiindcă era început de toamnă și amurgurile aveau melodii melancolice. Zarva aceea, cînd nu o mai umplea soarele, amorțea ; culorile vii păleau, glasurile sonore scăpătau subt pedala moale a simfoniei de apus.

Cînd vreun tren dispărea printr-o estompă de umbră ușoară, toată animația asta apărea îngrijorătoare, cum e palpitația prea activă a unei inimi bolnave sau febra vesperală a unui organism amenințat. Înnoptatul cădea repede, și totul părea atunci puțin sinistru.

Acolo unde orizontul descoperit lăsa liberă vederea, se făcea cu iuțeală ceremonia schimbării de gardă a apusului. De sus, din argintul soarelui de septembrie, cavalerul în zale albă scobora dintr-o lunecare pînă la treapta

de jos a scărilor cerești, îmbrăca purpura și dispărea spre palate nevăzute.

Se întindea atunci un văl și sur și albastru, țesut în două ițe din mătase răcoroasă ; se așeza pe umerii fierbinți ai pămîntului și trupul se încreța din fiorul unui strop picat rece pe suflet, cum picase răcoarea peste soare.

III

DEBUTUL

La început nu erau clienți la infirmerie, totuși Laura debutase neașteptat.

Împletea manșete delicate de lînă albă, pe care degetele îi umblau cu plăcere. Le împletea ca să ocupe orele serviciului, la care venea punctual. Le împletea ca să-și prindă pe ele mîinile și să alunge gîndurile.

Dimineața se perindau pe peron numai cei cu ocupațiuni, nu și mulțimea privitoare. Se vedeau figuri cunoscute amestecate cu altele necunoscute.

Într-una din zile, căpitanul comandant al gării se plimbă cu un alt ofițer lung, nesfîrșit. De cîte ori treceau în dreptul infirmeriei se uitau într-acolo. La un moment căpitanul se îndreptă spre ea, o salută și îi ceru voia să-i aducă pe camaradul său pentru a-l pansa.

Laura rămase uimită.

În adevăr, era acolo pentru pansament. Tot ce orînduise de atîtea zile era în vederea asta, dar faptul precis o surprindea.

...Se albi... se roși... Primi, firește ca pe un lucru imposibil de refuzat, dar rămase nenorocită. Nu știa să pansez.

Nu urmase cursul pregătitor, organizat cu un an înainte. În timpuri normale, sforțările astea nu erau pe gustul ei. Consecința era că pansamentul îi apărea acum ca o măiestrie nouă și complicată.

Nu își da seama că lunganul domol care se plimba acolo nu putea fi un rănit serios ; nu-i venea în minte că mai legase în viața de toate zilele vreun deget bolnav, cu oarecare îndemînare.

Nu se gîndea la lucrurile astea simple. Îl urî cu putere, cu violență. Îl urî pentru că peste un moment avea să aibă dreptul să disprețuiască infirmeria și pe infirmiera cea nedestoinică.

Privi spre pachetele de pansamente neatinse, ca spre niște enigme nesuferite. Era plictisită ! Nervoasă tare ! Intrară. Străinul stîngaci și timid ; căpitanul surîzător și îndatoritor.

„Avea de gînd să stea acolo cu cellalt ?" Laura, cu buzele strînse, cu ochii încruntați, aștepta.

— Domnul locotenent trece prin gara noastră cu afaceri de serviciu... Are o mică tăietură la un deget, care îi pricinuiește dureri... Se teme să nu se agraveze, în cursul drumului, din praful, din fumul trenului. Ar vrea un pansament... E prima lui rană de război...

Debita insinuant și binevoitor.

— Da ! !... zise Laura nenorocită.

Luă de pe raft un sul mic de pînză... Trebuia oare și vată ?... Vreun medicament ?... Îi cîntau niște urechile și din fericire nu vedea limpede pe cei doi.

Rupse hîrtia care izola tulpanul sterilizat.

Din care parte se începea ? Mai bandajase ea doară, dar acum nu mai știa... Ce căuta ea la o infirmerie ? nu era bună de nimic !... Dar mai ales mizerabilul, cu degetul lui, ce căuta ?... L-ar fi omorît !

...Îl durea ?... era sensibil ?... Putea să moară ?

...Ce nenorocire ? Se tăiase puțin ! Ei și ! Ei și !... Așa de rea nu se simțise niciodată.

Lung cum era, cu un chip blajin și cinstit, sta cu mîna lui mare întinsă, cu degetul țeapăn, pe care se vedea dunga roșie a tăieturii. Mai nenorocit decît Laura.

Ei i se părea un om îngrozitor, un monstru, un geniu rău.

...Să puie oare mîna pe mîna lui ?... Apucă slab degetul și desfășură sulul mic de pînză, învîrtind... Nu putea

totuși să meargă pînă la capăt. Erau treizeci de metri... Căută cu ochii o foarfecă. Căpitanul se grăbi.

— Da ! zise tot binevoitor. E destul !

Destul ! Destul ! Poate, poate ! — o căciulă albă, groasă, diformă, paraliza degetul împricinat.

Nu se mai văzuse așa pansament !

Amabil și cu surîs neobosit, căpitanul mulțumea pentru amîndoi. Celălalt sta nerod cu mîna departe de trup, cu degetele răsfirate și băiguia ceva.

Plecară, în sfîrșit ! Mînia se învîrtea în pieptul Laurei ca o moriscă.

Ce om prost !... Ce om nebun ! — Nu-i putea trece. Obrajii erau fierbinți și roșii, tot așa și urechile. Îi era rușine. Sentiment neplăcut, descalificator. Rușine de cei doi și de ea singură. Aceste două rușini nu le putea ierta domnului cel cu inspirația fericită, „omului cu deget bolnav" !

Firește, fără de îngrijiri putea cangrena !... Ce pagubă ! Laura avea și ea o rană ! O rană de amor propriu. Era umilită, pusă în inferioritate. Celelalte doamne, desigur, știau arta pansamentului ! Ea nu avea pricepere.

Nici una totuși nu avea sufletul pregătit pentru timpul de acum, cum era al ei. Adesea se văzuse în închipuire, îndeplinindu-și oficiul cu grație și îndemînare, cu mîini ușoare și vrednice, și nu erau decît mișcările sufletului, pe care gestul refuza să le urmeze din lipsă de deprindere.

În dezdoirea asta dintre aspirațiunea spirituală și estetica brutală a realității, sta o mare decepție și vexațiune. Se învedera pare că superioritatea lucrurilor inferioare.

Laura parvenise la privilegiul sentimentelor frumoase prin educația sufletului. Dexterițăile care înfăptuiesc cer și ele o educație. Dureros adevăr !

În mulțimea și durerea rănilor, în graba imperioasă a nevoilor, Laura avea să găsească îndemînarea necesară, să capete curînd deprinderea. Acum însă, degetul îngreunat de broboada ghemuită, care nici nu sta fixată, era un document de necinste

Dacă cel puțin pacientul ar fi plecat, ar fi pierit din văzul ei. Ar fi scăpat de mustrările conștiinții. Nu ! se

plimba mereu pe peron cu căpitanul cel complezent ; în dreptul infirmerici părea a întoarce o jumătate de privire sfioasă... şi mîna o ţinea ca pe un trofeu, cu degetul acela monstruos.

Oricine trecea se întorcea şi se uita mirat la împachetajul acela excepţional. Nu era numai o părere.

...Un om cumsecade ar fi ascuns puţin braţul, în loc de aerul nătîng cu care se ferea de orice atingere. Atingere care chiar ar fi şi desfăcut legătura, slobodă şi încurcată.

...O zi, o săptămînă, un an, o viaţă ! Cît avea să se plimbe aşa !

...Dacă cel puţin i-ar fi dat ei în minte să-i spuie că nu are nevoie de nici un pansament, să-l frigă cu niţel iod pe loc, şi să-i trimeată să se plimbe... sau dacă, chiar atunci, pe loc, ar fi rîs cîtetrei de neştiinţa ei sanitară !... Ar fi fost altfel !... Ce om ! Nu putea să desfacă şi să zvîrle ghemul acela nerod, pe care i-l făcuse ? Ea nu ar fi ţinut pentru nimic pe lume legătura gheboasă şi ridicolă... Parcă avea el simţul ridicolului ?... Parcă avea simţire ?... De unde ! Sta cu mîna pusă în ram, cu degetul îmbrobodit ca un irod. Sta cu evlavie, convins că are o boală grea, acuma lecuită !... Un lungan voinic, blînd ca un viţel, cu ochi dulci ca siropul. Un fricos !... Pentru un deget !

Dacă ar fi azvîrlit bandajul, Laura s-ar fi simţit foarte înfruntată... În nici un fel nu era bine. Om fără noroc !

Nici o altă împrejurare nu stîrnise cîndva în Laura atîtea sentimente meschine !... Pentru un lucru de nimic... pentru un om de nimic... să simtă ea aşa de urît ?

La 12, în sfîrşit, Laura putea pleca. Era să se sfîrşească. Traversă iute peronul spre ieşire. În hala cea mare de bagaje, aşezat pe un cufăr, de data asta singur, sta nefericitul ei prigonitor, spectrul păcatelor ei sanitare.

Văzînd-o, se sculă repede, cu un salut plin de deferenţă şi de recunoştinţă. Împlîntat parcă înadins acolo pentru scopul ăsta şi pentru menirea de a o scoate din fire pînă la sfîrşit. Mîna, cu ilustrul pansament, o ţinea ţeapănă ca un infirm.

Laura abia înclină capul, încordată, răutăcioasă. L-ar fi bătut !

A doua zi, căpitanul, cu o etichetă plină de nuanţe, veni spre Laura cu semiscuza de a o fi importunat în ajun. Ea încruntă puţin fruntea.

— Camaradul meu întreba necontenit şi stăruitor dacă în adevăr există în gară o infirmerie de ajutor... se plîngea întruna de degetul lui bolnav. Arăta o dorinţă aşa de mare de a fi îngrijit, încît am crezut că îmi pot permite...

— Fireşte ! spuse Laura. Eu sunt aici pentru asta. Dealtfel e primul meu client. O să-l ţin minte !

— Şi el pe d-voastră, zise căpitanul, cu o grabă amabilă şi o convingere galantă.

— Da, o să mă ţie, zise Laura glumind în silă. L-am pansat aşa de prost.

— Deloc ! protestă căpitanul. Deloc ! Era foarte recunoscător. Vă asigur că era foarte fericit de cum l-aţi îngrijit !

— Camaradul d-tale se vaietă prea lesne şi prea lesne se mîngîie !

Nu-l putea ierta !... Dorinţa de a fi îngrijit ! Simpatică dorinţa şi simpatic om.

Nu-i da în minte Laurei ca mulţumirea lecuieşte, nu legătura... că dexteritatea şi eleganţa sunt cerute numai de acei care nu au o dorinţă simplă şi naivă şi trăiesc din ea.

Laura avea punctul ei de vedere... miop... greşit... dar aşa cum îl avea.

— Tot lucrul are un început, mai spuse, cu oarecare umar. Am început rău. E prima mea campanie.

— Ei aş, zise cucoana moaşa, care era în dimineaţa aceea acolo şi da în cărţi pe poală, fără a pierde nimic din vorbă, totdeauna harnică să dea informaţii.

— Ei aş !... Cum... rău ? Mie îmi merge bine cînd întîlnesc întîi unul amorezat.

Cucoana moaşa nu cunoştea eticheta nuanţelor şi avea punctul ei de vedere şi diagnoze sufleteşti sumare, ca şi cele profesionale.

Laura se uită la ea. Aşa era cucoana moaşa, cam zbanghie !...

— Cucoanei moaşe îi merge totdeauna bine, rîse căpitanul.

Urmaseră apoi trecători din ce în ce mai osteniți, mai zgîriați, mai tăvăliți, pînă la Hristoșii drumurilor istovitoare, rătăciți din etapă în etapă, în căutarea unui loc de destinație. Mai adesea răniți la mîini de gloanțe și la picioare de calvarul drumului lung.

Hristoși numai cu mucenicia trupului, fără de lumina frunții.

Laura se apleca la nevoie să le îngrijească picioarele umflate, care nu [se] mai puteau urni din loc.

Biletul de spital, pe care-l purta zdrențuit printre zdrențele lor, nu era pentru F. Se duceau mai departe și nu mai puteau umbla. Ce să le faci ! Sta în genunchi și desfăcea cu milă și dezgust obiala de zece ori înglodată și uscată prin praf, apă și noroi. Dedesubtul ei era ce da Dumnezeu ! Umflătură simplă sau infectată. Boboteală, peste care fețele curate erau ca fășii de rai. Unul avea pulpele și laba plesnite peste tot, cu pielea arsă și zbîrcită și suc umed prin crăpături. Zvîcnea, gemînd că-l uuuuustură ! — și ea se cutremura, parcă îi plesnea și ei toată pielea. Ce picioare ! Cum e iazul secat cînd e arsură mare.

Cu pansamentul împrospătat, o mai duceau o bucată de drum pînă la altă etapă. Cînd ajungeau acolo, fașa de rai era iar obială netrebnică.

Unul cu mîna rănită îi venise cu fețe tot — un bandaj regal — și chiar cu o bandulieră de lux mare, care sprijinea brațul.

— Frumos ! se uită Laura cu plăcere.

Vrea numaidecît ! Nu era acolo ca să zică : „Nu". I se păru că desface un ceas, așa erau de multe. La urmă apărură comprese mici, uscate, care acopereau laba mîinii. Le despresură.

Ce era dedesubt ! ! ! Deschise ochii, gura, să vadă, să creadă, să spuie !... Apoi întoarse capul și picară din ochi cîteva picături. De apă, desigur, numai de apă !... Lacrimile vin din durere, și cînd să fi avut durerea timp să se scoboare și să se urce ?

Ce era acolo subt fețele multe și frumoase !... Chiar și trebuiau să fie multe și frumoase ca să ascundă ce era acolo !

Greu de închipuit, și de privit cu neputință ! Fibre, cu sînge, cu puroi, cu mii de ășchii de oscioare zdrelite. Din pielea și carnea mîinii, așa cum vor fi fost odată, nici o urmă. Un terci roșu, galben, vînăt. Toată piftia asta, care se ținea atîrnată pe tendoane în forma unei mîini, fusese îngrădită de pansamentul generos.

Obuzul unui tun se descărcase oare întreg acolo ? Mitralia unei baterii făcuse prinsoare să țintească miile de proiectile pe acel singur mic punct ? Atîta risipă de plumb, într-o biată netrebnică mînă de om !

Netrebnic omul, dar mîna lui îi va fi trebuit. Cu mîna se va fi hrănit ! Mîna omului, mare lucru ! Uriaș lucru !

Acum, pe fostul ei desemn anatomic, sta zdrelitura asta vîscoasă.

Proaspătă de tot isprava ! Și totuși ceva cam prea moartă pentru ceva viu, cam prea vie pentru ceva mort. Culoarea și oarecare activitate a plasmei te puneau pe gînduri.

Proaspătă, fiindcă inflamația nu se urcase prea sus, dar acolo pe loc, harnică : cangrenă !

Cît de puțin ar fi știut și cît de mult ar fi ocolit, soluția era limpede : saturul ! Mai de jos azi, pe fiecare ceas care trecea, mai de sus.

Mîna mică a omului ! Mîna lui muncitoare ! Era uriașă, în adevăr, lucra și acum, hrănea și acum trupul întreg cu moarte, cum altădată îi da hrana vieții. Satîr, Laura nu mînuia.

— Să mă faci ! cerea arbitrar soldatul.

— Să te fac, firește ! oftă Laura... dar ce să-i facă ?

Lăsată așa, desfăcută, se lățea, ți se părea că va pica jos în bucăți gelatinoase.

Laura se socoti. Să lege repede la loc.

— Fă-mă cu doctorii !

Muie cîteva tampoane fenicate. Făcu o mănușă de gutapercă. Înfășă mai puțin frumos ca predecesorul ei, un doctor, desigur. Ținea ochii deschiși numai cît să-și conducă mișcările. Cînd sfîrși, răsuflă adînc, îi puse încet brațul în aceeași bandulieră.

— Așa ! zise rănitul răsuflînd adînc.

Poate că simțirea acelui rău care-i atîrna acolo în marginea brațului, procesul maliţios care de-acolo se infiltra în tot trupul, se ușurau cînd i se schimba pansamentul.

Laura îl zori :

— Nu pleci ?

— Mă mai hodinesc.

Dar ea avea sentimentul minutelor care trec și precipită catastrofa... Cuțitul !... de la pumn, de la cot, de la umăr.

Atît îi era graba, încît își schimbă părerea ; îl opri.

— Mai stai, să încerc eu ceva.

Luă telefonul. Alese cuvinte de alarmare. Dacă se putea interna un rănit. O operație iminentă.

Nu ! Era plin tot. Peste plin ! Nu mai putea primi chiar pe cei cu destinația acolo.

Totuși ! se gîndi Laura — era eventualul, imprevizibilul ce ar fi trebuit să găsească soluție !

— Nu pleci ? îi zise iar. Credeam că poți rămîne aici, să te vindeci mai iute.

— Nu ! Eu mă duc la locul meu ! Mă caut acolo.

Laura se bucură. Îl mîna destinul aiurea. Mai bine decît dacă el ar fi nădăjduit să rămînă și lucrurile i-ar fi stat împotrivă.

— Unde mergi ?

— La Tecuci, vă sărut mîna.

— Își făcu socoteala. Îi reveni imaginea mîinei. Zdreanță... pisăliță... Mîna omului... Uriaș lucru ! Mîna omului făurise glonțul... și Urgia, oare, cine ?...

Mai tîrziu, subt temnița ocupației avea să vadă o mînă mare, cuirasată, cu pumnul strîns, desenată cu cerneală roșie pe afișe gigantice lipite pe ziduri.

Pumnul închipuit de omul care vrea să cucerească lumea. O carne așa de virulent concepută în crisparea falangelor monstruoase, încît te impresiona.

Era un document, nu era o mărturie. Nu era sfidarea amenințătoare care zvîrlea pumnul în față. Apăruse tîrziu, ca un agent ultim și suprem al sforțărilor înfrînte ale cotropirii, atunci cînd resorturile slăbiseră, cînd articulațiile dezarticulate scăpau puterea din pumnul ce năzuia stăpînirea neîngăduită a lumii.

Mîna cea mare era mîna omului în funcția elementară a sîngelui ! Organele congestionate ale trupului națiunilor își luau sînge — lăsau să se scurgă cel aglomerat de lentă intoxicație. Iar pe deasupra a tot era mîna enigmei.

Mic de tot, soldatul trecuse dincolo de cantonul I. Spre Tecuci ? Gîndul Laurei îl împingea, nerăbdător : „Mai iute ! mai iute !... De la pumn... de la cot..."

Poate că din rădăcina însăși a vieții cu coasa spicelor retezate.

IV

PIEPTARUL FERMECAT

În mulțimea colorată a sărbătorilor bizare, pe care războiul le improviza pe peroane sau printre trecătorii ce se streceau alteori rar prin ceață și ploaie, Laura vedea adesea pe fata mijlocie a popei Cristea, cu rochia ei neagră cam veche, palidă și tristă, strîngînd cu o mînă neliniștită o scrisoare sub cutele jachetei.

Se uita fricoasă împrejur ca un cîine bătut și, după o lungă așteptare zadarnică, pleca repede. Vroia pesemne să trimită veşti logodnicului oropsit, acolo departe, și nu știa cum, nici nu îndrăznea să cerceteze.

Într-o zi așa de rece că ți se prindea brumă pe păr, Laura o zări iar, înghețată în hăinuța subțire, prin colțurile peronului. Avea în mînă o cutie.

Îi dete în minte un gînd prostesc și caraghios : copilul cela, așa de mic și de nevolnic, ar fi încăput în cutie.

I-l trimitea ! Ce să facă ea cu el ?

În curtea popei Cristea se auzea adesea gîlceavă, cu bufneli și cu spărturi de voce înciudată, cu zdrelituri de plîns, de cînd se născuse copilul păcatului.

În nesomnul ei, în veghea aceea posacă, la care o chemase goarna, Laura își făcea atunci închipuiri grozave.

Îi filfîia sinistru dinaintea ochilor pulpana neagră a popei cel rău, care își chinuia fata și pe copilul cela rebegit.

Acum, cînd toți erau întorși spre legea cruntă a războiului, om ațițat, om înverșunat către aproapele său, îi părea mai înfricoșător.

Lumina sarbădă a zilelor care se sculau pe-atunci risipea anevoie obsesia grea a nopții și mai rămînea ceva din umbrele ei trudnice.

Ce gînd prostesc ! Biata femeie ! Bietul copil !

În dimineața ceea pe Laura o plictisea momîia jalnică și stîngace. Dacă nu i-ar fi respectat secretul, ar fi întrebat-o ce vrea — gara era oarecum domeniul ei.

Chemată parcă de gîndul ei, fata se apropie, se uită prin geam, o văzu și să trase înapoi. Apoi, cu o hotărîre bruscă, intră și întrebă cum ar fi putut trimite în Moldova un pachet.

Cu toată dorința de a o ajuta, Laura rămase fără răspuns ; nu știa nici ea cum.

— Sunt împletituri pentru soldați ! zise fata, ca o scuză. Laura puse jos iglița.

— Și eu împletesc ! Să căutăm !

Ieșiră prin promoroacă. Laura intră în toate birourile gării, fără rezultat. Un tren se opri. Se făcu învălmășală : ofițerii, soldații, rebegiți alergau. Alții rămăseseră zgribuliți pe scările vagoanelor. Laura văzu unul lățit la o fereastră. Alegîndu-l dintre toți printr-un triaj rapid, îl întrebă :

— Unde mergeți ? Informațiile asupra destinației erau interzise.

— În sus... ne oprim la Bîrlad !

La numele orașului, femeia cernită, alături de ea, tresări.

Laura o privi întrebător. Cealaltă ridică ochii. Subt unda de nădejde, cu capul ridicat, era aproape frumoasă fata popei. Ochii mai ales, mari, prelungi, albaștri, plini de cer.

Cineva spusese înaintea Laurei că logodnicul îi seamănă ca un frate. Telegrafistul era foarte înalt și ținea capul aplecat. Poate cînd îl ridica, se vedea, ca și la ea, un cer melancolic.

...Aveau cer !... Da ! Cer e pretutindeni !... Pe locurile umile, unde nu sunt clădiri înalte, e încă mai mult cer. Îi păru Laurei că petele mici, albastre, rup cu zarea lor de nădejdi tot orizontul cernit.

— La Bîrlad ? E bine ! În acel moment Laura porni iar în căutare. Cealaltă o urma încrezătoare. Se opri lîngă un gradat :

— Domnule ! zise Laura, punînd în glas toată voința, cu glasul frînt tocmai de puterea voinții. Nu ai vrea să lași în gară la Bîrlad un pachet mic... foarte mic... care trebuie să ajungă... e atîta nevoie... doresc atît de mult...

— De ce nu ! Intru chiar în oraș. Îl duc eu singur !

Era omul care le trebuia. Se întîmplă deci să-l găsești ? Laura simți o emoție disproporționată cu faptul mic. Îl proiecta peste toată existența. I se turburau socotelile simțirii. E așa de rar în viață să fii sigur ! Sigur că te-ai oprit lîngă cel care trebuie ! Sigur că te va asculta și va răspunde limpede și hotărît.

Simțirea ei era mereu legănată, amețitor pînă la durere — fără să se înece, fără să se împlînte — val peste val, turburînd apele și răsturnînd copaia plutitoare a sufletului.

Acum ancora în portul unei întîmplări neînsemnate.

Așadar, puteai să te simți ferm, stăpîn pe un echilibru fericit, numai pentru că te opriseși în dreptul unei mici axe corespunzătoare. Adinioarea căutarea ei părea o înclinare. Pe cînd alerga pe asfaltul umed al peronului, simțirea care o mîna schimba poziția aparentă a trupului zvelt ; era aplecat pe un plan lunecător și devia sau se apropia de punctul spre care pornise. Iată că găsise intersecția unde să afle izbîndă. Un biet om ! O mică cifră complimentară după socoteli necunoscute și migăloase în țesătura firelor convergente.

Acum avea o impresie biruitoare care-i hrănea energiile, cerea, își mărea pretențiile, poruncea aproape, pe măsură ce puterile sufletești se dilatau : să dea repede, bine ! Să nu se întîmple vreun accident !...

Lăcomia, arbitrariul ei, nu speriau pe cellalt.

„Fără griji... duc eu singur !...“ Laura avea suprema mulțumire a certitudinii. Un fluierat lung țîșni și vagoa-

nele se cutremurară pe loc. Mesajerul întinse mîna spre pachet. Mîna Laurei era goală.

Cealaltă dete cutia cu mîini tremurătoare. Ţinea ochii plecaţi tare, ca şi cum ar fi vroit cu privirea ei plecată să acopere adresa.

Laura nu citi însă literile mari, aşternute subt ochii ei.

Intră în infirmerie la adăpost de bura rece şi deasă, care pica din ceaţă chiar subt coperişul peronului.

Lipi obrazul de geamul umed al uşii. Lîngă trenul care se mişca încet, fata popei vorbea însufleţit cu mesajerul. Sfiala ei încetase. Cei doi acum erau complici. Laura găsise cifra concordanţelor şi cealaltă cheltuia moneda ei folositoare.

Cînd nu se mai zări trenul, fata veni cu pas sprinten spre Laura. Se uită împrejur, căutînd parcă o vorbă, pe care ar fi vrut să i-o spună :

— D-ta nu le-ai trimis ? zise, arătînd împletiturile albe. Fu toată mulţumirea ei.

Dar Laura ştia cît îi era de mare mulţumirea. Mai mare decît cuvintele recunoştinţii, mare pînă la înviorare, la curaj, la uitarea temporară a necazurilor. O mulţumire mare cît cerul acela larg, cuprins adineoară în spărtura ochilor albaştri.

Apoi, neliniştită deodată, fata popei Cristea plecă repede, uitînd uşa deschisă.

De afară venea un fior ud, care izbea. Laura închise încet, surîzînd la ceva nedesluşit din viaţă, din tot ce este şi va fi, din tot, afară de trecutul uscat şi ars.

Îşi frecă mîinile roşii de frig pînă se încălziră, tot roşii. Puhabe, cînd le frămînta una cu alta, degetele făceau gropiţe şi poteci albe care se încondeiau. Asta o distra. O făcea să rîdă undeva înăuntru ; apoi rîsul urcă în gîtlej şi îl auzi gîlgîind încet în odaia pustie, cu rafturi rigide, pe care stau posac fiolele colorate.

Rămase aşa în negîndire, în nesimţire. Simţirea ei făptuia o lungă călătorie. De la realitatea urîtă şi copleşitoare se întorcea spre idealul izgonit, dacă nu ucis. Mijea în ea un cîntec. Pe cînd împletiturile ei de lînă fină, albă, aşa de mici că nu puteau îmbrăca decît un copil, nu un oştean trudit, murdar, stau alături nefolositoare, Laura,

toropită în surîsul fără conştiinţă, împletea un cîntec pentru vestmintele de lînă groasă şi caldă, care călătoreau acum spre locurile hotărîte ale iubirii şi durerii adevărate.

O rază de lumină trimitea o fâşie prin geamul plîns cu picăturile brumei ; şi pe scaunul de lemn, unde sta aruncat pieptarul alb de lînă, mic şi netrebuitor, se răsfrîngea un curcubeu argintat, poleit, ruginiu, de pe rafturile unde sclipeau fiole colorate.

„Prea tare soluţia de iod !“ se gîndi Laura. De n-ar fi certat-o iar haiducul de popă pe biata fată...

V

COPILUL FLORILOR

Pe fata popei Cristea, o strigau toată ziua prin ogradă, cu glas nerăbdător : mereu pe ea la toate treburile.

Într-o seară cînd Laura tocmai trecea şi fata sta atîrnată pe gard cu fărămiţa ceea de copil în braţe, un glas aspru strigase : — Ancuţa ! La vocea necăjită a lui tată-său, alergase. Îi rămăsese de mică numele dezmierdat, de pe cînd popa nu ştia că o să-i facă de ocară casa cea avută şi cinstită. Diminutivul azvîrlit de tatăl hain fetei oropsite suna trist.

De aceea, pesemne, Ancuţa, după ce întîrzia prin gară, se neliniştea deodată şi pleca în fugă. Copilul, mica arătare palidă, va fi gemut în albie, în auzul înăsprit al celorlalţi.

De ce o fi fost aşa de mic şi de obrejit ? Ei erau înalţi, sănătoşi, frumoşi. Se ruşinase bietul de la început, se ascunsese acolo, înăuntru în mamă-sa, pe care existenţa lui o necinstea, şi mamă-sa îl ascunsese acolo, în trupul ei spăimîntat de nevoia să nu fi fost, cînd nu se mai putea să nu fie.

Aşa, bietul, se nimicise din germăn şi, în loc de frupt frumos de dragoste nouă, era o iconiţă de canon.

Ar fi trebuit să fie voinic și frumos ! Era copil din flori ! Așa spunea și cucoana moașă, care, firește, trebuia să știe.

Venise vorba de divinul Christ ! Cucoana moașă era credincioasă. Laura adora blondul pelerin. Credea că pasiunea lui sublimă venea de acolo, poate, din spaima sacră a concepției virginale, și legea aceea, a iubirii de oameni fără de margini, venea din melancolia dragostei fără de lege, subt blestemul oamenilor.

Îi abătuse Laurei în ziua aceea că numai copilul de pripas putuse avea în el misticismul suprem și patima imolării de sine. Numai el, flacăra ideilor liberatoare, instinctul suveran al divinității, palpitul răzvrătit al unui suflu renovator, nevoia penitenții, chemarea vieții unice la Cinele Paradisului, ura sancțiunilor omenești — simțul primordial al naturii simple — nucleul creator al amorului steril, poezia melodioasă a cămilarului, al cărui picior gol a dezmierdat multe drumuri de lut, cu fruntea vecinic scăldată în puritatea văzduhului larg, sorbind mirosul amar al măslinilor și esența parfumată a chiparoșilor.

Îi venise ei în minte că proorocul tînăr nu ar fi fost același, nici visul lui, dacă nu era copilul din flori.

Înțelepciunea atîtor alți legiuitori rămăsese mai strîmtă, zidită în răspunderea lor de cetățeni ai popoarelor. Nu putuseră năzui stăpînirea lumii, fiindcă erau fiii de seamă ai unei națiuni, legați de ea cu legăminte, fiii buni ai oamenilor.

Nu erau „copilul nimănui". Numai el putuse avea geniul vast al dezlegărilor ; numai el, fiindcă nu-i fusese îngăduit să fie fiul unui om, înțelesese că e fiul lui Dumnezeu. El trecuse printre oameni, aproape de ei, pînă dincolo, pînă la origina lor divină esențială și, azvîrlind treptat din el tot ce era omenesc, atinse legea „spiritului pur" !

— Așa e ! strigase cucoana moașă într-un avînt de entuziasm și admirație. Așa e ! Cînd eram la plasă, copiii cei mai dolofani îi făceau fetele greșite. Mai toți erau de pe vremea cositului. Să nu-mi fi spus mie mofturi ! Nu se trecea ! Mărturiseau, că n-aveau încotro... Din amor ! Și Dorina mea e din amor ! De asta e așa deșteaptă !

Dorina cucoanei moașe, în adevăr, avea paloarea imolării și tristețea copiilor fără tată ; spaima sîngelui

gonit prea tare la inimă ; toate necazurile răscumpărării de păcate, pe care cucoana moașă nu le avusese niciodată. Dar Dorina nu era și [de] pe vremea cositului, nu era dolofană, ci puțintică, sfioasă, cu sîngele foarte alb.

Pe Laura o mulțumi numai sancțiunea fiziologică adusă de cucoana moașa sancțiunilor ei ideale.

Gîndul i se oprea acum la legenda aceea a fineților... Din amor... și din participarea naturii, din vecinătatea firii și adaosul vitalității exterioare la impulsia zămislitoare... Din totalitatea și armonia gesturilor fecunde : fiindcă stelele clipeau și tremura iarba și lutul mijea ; fiindcă snopii înfierbîntați răsuflau, și gemea din miezul boabelor coapte ; fiindcă roiau vietăți nenumărate în preajmă și palpitau undele eterice.

Tot ce convergea spre gestul creator era mișcarea, tot ce-l comanda, tot ce-l stînjenea era emoție.

Făptura care se zămislea era deosebită și îmbogățită din libertatea și consimțimîntul complice al naturii în freamăt, cum și din spaima precipitată a instinctelor.

Hristosul mic fusese și el un prunc cărnos și fraged pe genunchii fecioarei. Geniul acelor care-l zugrăviseră o știau bine. Toți evangheliștii aduceau dovada miracolului care l-a adus pe lume în staul, și magii, călători pe drumurile stelelor principale, mărturiseau că era născut sub luceferi.

Nu lipsise vecinătatea fecundă a firii, nici ipnoza siderală. Din flori era culeasă mierea cuvîntului blînd, care fermecase omenirea, iar cugetarea luminoasă, radiată spre înălțimi inaccesibile, din palpitul aurului planetar.

Dar pe Laura taina creațiunii, cu violența și brutalitatea imboldurilor firii, o speria. Pentru ea viața începea de acolo de unde începea sufletul.

Cercetarea cucoanei moașe se oprea la albia pruncilor dolofani. Dar copiii naturii purtau și creșteau adesea un suflet delicat și visător. Frumoși și sănătoși ca poamele curate, din voluptate și natură luau darul spiritualității. Printre ei, Fiul Fecioarei, cu sănătatea unor energii simple, se înălțase pînă la suprema idealitate.

Laura acuma înțelegea că instinctul latent al materiei, atunci cînd se dezvoltă pînă la potența faptei creatoare, tot

el, după sforțarea supremă a brutalității, desprinde substanța imaterială.

Răsuflarea grea a fînețelor și plantelor, cînd a atins maximul ei de senzualitate, urnește eterul volatil și degajă parfumul, simțirea, ideea.

De pe efervescența îngrășămintelor se înalță fumul ușor. E o capacitate a substanței ca din impulsia sismică a vieții să nască idealul, poezia, armonia, în natură ca și în făptură.

Laura căută atunci cauzele ancestrale necunoscute, împerecherea străbună pasionată, care-i hărăzise durerea nobilă a iluziei și amăgirea gingașe a idealității.

Erau însă pentru aceeași lege două înfățișări. În temnița dosnică a orașelor, venirile pe lume neingăduite, cele în afară de căsătoria mărturisită, erau pline de josnicie și tristețe. Sfioase și palide ca Dorina cucoanei moașe sau ca bietul copil al Ancuței.

El nu era născut din bucuria și spaima naturii complice. Îl îngrozise din gearmăn pulpana neagră și glasul răzbunător al popei Cristea. Necazul storsese Ancuței sîngele cu care trebuia să-l hrănească, și acum scîncea plăpînd într-o albie dosită, iar cerul din ochii Ancuței era acoperit.

Preotul Cristea habar nu avea de Crist, fiul Florilor. Evangheliile le borborosca mecanic și nu-i aveau înțeles. Nu cunoștea decît canoanele cuviinții preoțești pentru sporul daraverurilor lui casnice.

De cînd Laura îi cunoștea secretul, fata popei venea des în infirmerie și, cu încetul, se deprinsese să-și caute singură un călător binevoitor pentru scrisorile ei.

Alteori o vedeai departe, spre depozite, vorbind cu un soldat, parcă mereu același. Nu era chiar telegrafistul, poate un trimis al lui. În zilele acelea, Ancuța avea cer în ochi, dar un cer palid, fără soare, și o tristețe scrisă mereu mai adînc în jurul buzelor prea curînd ofilite.

Laura observa pe figura ei semnul ăsta mereu mai vizibil. Își amintea atîtea fețe schimonosite de femei. Unele zbîrcite în expresia imuabilă a milogirii ; altele, purtînd masca unui plîns necurmat, înfipt în spasmul mușchilor ; frunți vărgate de dungile vreunui gînd încăpățînat ; ochi pungiți și vesteji.

La femeile din popor, mai ales, icoana unei trude întipărite, unei aceleiași trude, care nu se putuse slobozi în explozia simțurilor sau gîndurilor și mocnise acolo.

Cuta aceea lîngă buza Ancuței avea să macine tot mai adînc săpătura în desenul tînăr al gurii.

Toată greutatea urcată din adîncul simțirii se năruia în delicatul contur al ovalului feței, pe un punct mic și gingaș, și surpa.

VI

BALAURUL

— Ce ai ? Te simți rău ?

O mînă se puse pe brațul Laurei. Ea se întoarse către locul și persoana pe care credea că i le arată.

— Ți-e rău ! Ești palidă de tot !

Despre ce era vorba. Laurenția tăgădui cu putere.

— Ești emoționată, fetițo ! Ai putea renunța. Ai nevoie de odihnă. Suntem noi destule.

Laura se uită la doamna cam în vîrstă care-i vorbea. Avu un scurt moment de mirare pentru tonul ăsta protector. Pînă ieri încă, erau în raporturi sociale al căror protocol netezea deosebirea de vîrstă și intervertea preseanțele. Se întoarse repede la noima de acum a lucrurilor. Doamna cea vîrstnică era președinta Crucei Roșii. Ele erau tovarășele, subalternele ei.

Munceau de cîteva zile împreună o muncă grea și grabnică, care trebuia să suplinească tot din urmă și să îndeplinească tot. Începuse organizarea serviciilor medicale de război, de la primul la ultimul detaliu material și munca brută nu se putuse alege pentru nimeni din cealaltă. Președinta luase atitudinea frumoasă a primului exemplu dat.

Atitudinea asta avea s-o păstreze pînă la sfîrșit, pînă lîngă ultimele suferințe. În armistițiu, atunci cînd toate devotamentele se odihneau, cînd toate sufletele se reîntor-

ceau spre bucurie, ea, alături cu personalul inferior, numărînd și controlînd cu mîinile ei hainele răniților ultimi pentru a-i libera din spital, căpătase tifos exantematic și murise îndoliind familia, lipsită de virtuțile ei simple.

Tonul matern și autoritar cu care în seara asta mustra pe Laura pentru ca s-o cruțe, o prindea bine, dar Laura protestă puternic. Ea să renunțe ! Ar fi putut chiar surîde.

Ea, care dintre toate avea patima sacrificiului, nevoia lui, care acum trăia din truda asta ca dintr-o hrană ! Ea ! Pentru care se pregătea tot ce se pregătea. Ea, pentru care se desfășurase peste lume faldul stindardului roșu !

Pentru ea izbucnise războiul, ca să schimbe rostul lucrurilor și, odată cu acest rost, în care necazul ei rău și dușmănos era încrustat, să-și smulgă necazul din rădăcinile lui rele.

Pentru ca să se strămute înțelesul durerilor ei, se strămutase sensul lucrurilor ! Nu se putuse mai puțin decît un flagel ca să vindece boala morală a omenirii, nici mai puțin ca un uragan ca să spulbere gunoiul îmbîcsit pe năravurile lumii. Așa credea Laura ! Războiul era făcut pentru ea și era serva lui. Ea tocmai să lipsească ?... Astă-seară ?... De la postul ei ?...

Îi părea rău că trebuiau să fie acolo și celelalte, în infirmeria de gară pe care o rînduise singură zilele din urmă și în care își începuse slujba.

Dar în seara asta se aștepta un mare eveniment. Sosea primul tren cu răniți. Fusese anunțat din ajun. Stîrnise o răscoală de treburi noi, și multă emoțiune. În publicul de pe delături, în autoritățile orașului, în corporația carității, mai ales. Erau oaspeții lor : ai orașului, ai oficialității, ai adăposturilor melancolice care stau gata să primească musafirii durerilor trupești.

Toată lumea era neliniștită, nerăbdătoare și totodată smerită, sfioasă la gîndul ăstui prim semn vizibil al jertfei.

Laura, mai mult ca toți. De cum aflase, avea un fel de tremur interior care nu înceta. Îl purta în ea de 24 de ore. Era pesemne vizibil și în afară. De un timp era mereu palidă, bolnavă ; dar în astă-seară se vede că arăta mai bolnavă ca de obicei.

Emoția lua la ea proporții mari. Era un instrument receptiv, care trebuia să înregistreze durerile timpului de acum, cu intensitatea lor culminantă. La apropierea primelor unde, aparatul vibra.

După cele dintîi lupte, acolo devale, despre care se auzise un amestec de rău și de bine necontrolabil dar îngrijorător, venea semnul material al măcelului.

În seara goarnei Laura înțelesese că intraseră cu toții subt stăpînirea unui element. Singurul element prin esență omenesc, deosebit de ale naturii : sîngele.

Primele unde ale acestui ocean cotropitor veneau acuma să se prelingă aci, pe mîinile lor. Aveau să și le moaie în ele ca în aiasmă ; cum le-ai muia în primele talazuri ale unui diluviu biblic, dintr-un sentiment de cuminicătură cu acel flagel divin, chiar dacă, sau tocmai pentru că e destinat să te nimicească.

Puterea elementară a sîngelui drena sucul primelor vine zdrelite. Cea dintîi ospătărie era infirmeria ei, și ea tocmai să lipsească !

O oglindă mică, aburită, era atîrnată în perete. Se privi în ea. Nu se văzu slăbită, palidă. Văzu un chip alterat, străin, pe care costumul de soră de caritate îl înstrăina și mai mult. Putea trece pe lîngă oricine nerecunoscută : necunoscută ei însăși, acolo, în oglindă.

Mai îmbrăcase costumul : batista pe cap și șorțul alb cu cruciuliță, uneori îi stau bine în ceasurile de înviorare care răzbeau încă tristețea timpului de acum. În chiar munca ei de infirmieră erau elemente cari o recreau uneori și atunci : minte, suflet, trup dobîndeau trecător ceva sprinten, voios. Acum, de-atîtea ceasuri sta în așteptarea de la al cărei gînd nu o distra nimic : așteptarea primului tren cu răniți.

Răniți mulți !... Un tren plin !... Cum era să fie !... Ce era să fie ? Nu avea imagini. O chinuia, o obseda numai ideea cărnii sîngerate. Ideea asta o supsese pe ea de sînge. Pătimea din patima asta. Sîngele acela de acolo, scurs și închegat, închega pe al ei sau îl scurgea fără vad.

Sorbea din ea vampirul printr-o aspirație invizibilă. Un Dihor sugea sîngele din vine fără să lase urme. Era ca puii de găină întregi, fără rană și nimiciți. Puterea

elementară a apei roșii, principiul vieții. Sîngele lucra într-al ei la slujbele de taină.

Era mai pală pe fiece minut ce trecea și treceau multe. Trenul anunțat la opt era mereu amînat și așteptarea, subt obsesia unei imagini de durere și sînge, îi surpa din trup orice putere.

Peronul era pustiu. Un consemn sever izgonise publicul. Curioșii stau dincolo de piața mică din dosul gării și cu încetul se împuținaseră.

Aci erau numai autoritățile, solemne ca la zile mari, dar posomorîte. Enervarea răspunderilor și atribuțiilor noi și neexperimentate, îi făcea serioși și taciturni. Nu era nici o desfășurare de porunci, nu se agitau, nu forfoteau. Tăceau, grupați într-un colț, sau se plimbau preocupați.

Doamnele Crucei Roșii, care trebuiau să le dea concurs pentru primirea răniților, stau în infirmerie sau pătau cu grupul lor alb peronul întunecos. Nicăieri în oraș nu se mai permitea, seara, lumină. Era timpul cînd începuse agresiunea și spionajul aerian. Gara întunecoasă, cu așteptarea ei posomorîtă, era sinistră.

Se uitau mereu pe șine, spre semnale. Telefonul zbîrnîia neîncetat, urmărea convoiul din stație în stație. La aparatul din infirmerie echipa cealaltă de doamne, care aștepta la spital, cerea lămuriri. Orele păreau mereu mai lungi ; neliniștea sporea cu apropierea.

Laura nu se gîndea la nimic, o ameteală îi împresura toată simțirea. O chinuia și ideea de a-i ajuta, de a le face bine.

Cam ce putea fi anume acel prim ajutor nu știa nimeni. Nu se putea ști decît atunci cînd nevoile vor fi acolo, aduse subt ochii lor.

— Noi ce o să le facem ? întreba mereu cu glasul stins, sugrumat, și peste un timp repeta aceeași întrebare.

— Ce să le facem aici ! Aici e numai primirea și transportul. La spital e îngrijirea, ziceau celelalte.

Ea nu se mulțumea. Examina provizia ei farmaceutică, se întreba în fața fiecărei sticle despre foloasele ei imediate, dar creierul ei umbla cam încet. Se gîndi la ceva „fierbinte" și se uită la recipientul mic pentru fiert apă.

Erau sute de bolnavi. Celelalte ziceau că vor trece numai !... Toate gîndurile astea erau aiurite. Pregăti

totuși cîte ceva în legătură cu ele. Dar puțin, din cauza tremurului acela pe care-l avea mereu, în inimă, în mîini, în toată ființa, care-i înfiora buzele, cuvintele... De aceea se gîndea oare la fierbinte, fiindcă îi era frig ?

Nu ! Fiindcă „lor" le era frig acolo ! Frigul lor era în ea. Noaptea de toamnă era călduță.

Cînd se anunță, în sfîrșit, sosirea pe la 11, se grămădiră la un colț al peronului, ceva mai departe de grupul autorităților. Laura era istovită de frig și emoție.

Apărură ochii de foc, apoi trenul se tîrî negru și lung, cu geamurile întunecate, ca o reptilă sumbră. Vagoanele nesfîrșite umplură stația de la un capăt la altul.

Laurei i se păru un balaur.

Atît ! Poate că fiecare se gîndise dinainte la un gest, la o impresie, la felul cum avea să fie primul moment. Acum uitaseră. Uitaseră poate cine erau și ce vreau. Stau nemișcați. Trenul oprit nu da nici el semn de viață ; de la el la ceilalți nu era nici un schimb, nici o pornire.

Laura nu-și dete seama la ce moment încetase încremenirea. Văzuse înaintînd de la extremitatea dinspre magazii un cortegiu — primele targi. Personalul sanitar al trenului începea descărcarea ; ele începeau recepția materialului așa de război : cos din serviciu, predat lor spre refacere, apoi cerut din nou pentru întrebuințare.

În acel aparat de recepționare ele erau elementul uman ; pentru ele, ei erau oameni bolnavi, masacrați și îngroziți, care trebuiau împăcați cu barbaria legilor crunte. Sanitarii soseau cu tărgile în pas măsurat și treceau pe lîngă ei muți. Le așezară pe cele dîntîi șase, una lîngă alta, în șir regulat pe latul peronului, la extremitatea opusă, apoi sistematic, mereu, mereu altele. Pe tărgi, mumii învăluite în mantale întunecoase stau inerte.

Laura nu știu bine cînd își deschisese reptila sumbră toate gurile și revărsase tot cuprinsul bubei acolo.

Acum nu mai tremura. Avea în ea o putere încordată, care se supunea unor gînduri agere, limpezi. Trupul ei bolnav era o învelitoare diafană. Nu-i era frică deloc, nici milă, nici nu se înduioșa. Era o idee în funcție neobosită : ideea primului ajutor. Mila ei era un scop, nu o simțire.

Nu știa cum îi părură „ei" întîi. Întîlnirea acelui prim moment se făcuse încă în febra aceea rece și aiurită.

Apoi fu o roire. Numai la stup se țese o așa multiplă, înmiită hărnicie.

Laura era pretutindeni : pe peronul acum plin de umbre culcate, aplecată peste ele, la capul brancardei care transporta în infirmerie pe cei în stare mai gravă ; la seringa care le injecta o întărire provizorie ; la linguriţa apropiată de buzele celor care păreau sfîrșiți ; la flaconul de eter care le înviora puțin fața suptă și ochii albi cu privire ștearsă ; la mașina mică unde clocotea apă pentru ceaiuri multe, și mai multe, atît de multe cît nu puteai închipui că se pot face cu așa mijloace puține... O idee a ei, răsplătită de un succes enorm.

Ceai fierbinte turnat în tot ce putea improviza o cupă. Pentru cei care tremurau tare, mai-întîi... „Dacă s-ar putea și mie !" rugau alții, cari tremurau mai puțin... „Și mie... și mie !"...

Umbrele țepene luau acum forme, forme îndurerate și umane, aveau glas, aveau chip, nu mai erau mumiile anonime azvîrlite pe gurile dihăniei negre.

Exprimau dorințe, solicitau ajutor, gemeau, sufereau, dar trăiau. În dezmorțirea asta dureroasă, din cimitirul acela de tărgi, egale, ca sicrie uniforme învăluite în linţolii fumurii, o lume întreagă de morți învia în jur și energia Laurei era mereu săltată de mișcarea asta de resurecțiune.

Providența se slujește adesea pentru scopurile ei de instrumente atît de umile, de mijloace atît de mărunte ! Poate că Laura, cu gîndul acela încăpățînat de a folosi, cu simțirea aceea încăpățînată de dragoste, îi sculase din moarte, acolo, în pragul sosirii triste, înainte de poarta locașului melancolic, înainte de a începe destinele lor de numere de spital.

Îi sculase din amorțire ca să le spună în cea întîi clipă, fără de cuvinte, că trupul lor trudit și sîngele lor risipit sunt trupul și sîngele tuturor ; că sunt jertfa și nădejdea tuturor... sau să le spună numai atît — ce uitaseră — că sunt încă oameni !

Poate că Laura cu sufletul ei mic făcuse lucrul ăsta mare și acum sufletul ei, care tremurase, era minunea învierii.

Laura era totodată în sălile de așteptare, unde ajutase ca cei mai voinici să fie duși de subsuori ; găsise ideile cele mai practice pentru chipul de a susține pe fiecare după rana pe care o avea, așa ca să fie cît mai nesupărat. Trăsese din loc fotoliuri grele, urnise canapele masive, le alăturase așa fel ca să se poată odihni cît mai mulți.

Laura era în vestibulul pe unde începeau primele transporturi ; la scara înaltă a camioanelor unde urcarea se făcea cam zdruncinat încă.

Sta alături de scîncetele lor și îi ademenea cu vorba ; cu vorba încetinea mișcările cam aspre ale celor care-i urcau. Spunea cuvinte de bună învoire aceluia spînzurat sus, pe capra înaltă, ca să aibă grijă de hopurile drumului, și mînatul lui să mlădie arcurile cam țepene ale vehiculelor.

Pornea în felul ăsta cu ei, îi ducea sufletește pînă la pragul spitalului, unde veghea ei înceta. Dar mai ales nu fiptea din palatul ei, din infirmerie. Acolo ar fi vroit să fie un geniu vivifăcător : o compresă pe frunte, capul ceva mai jos, o perniță improvizată din chiar mîneca mantalei, subt un picior prea dureros.

Invenții, jocuri, rămășaguri ale reconfortului !

Puțin lapte unuia cu cearcăne albastre subt ochi și pe umerii feței subțiri ca două foițe de boia roșie, cu grumazul proieminent și gîtul cît o coardă... Puțin lapte cald din unica ei sticlă. O ceșcuță !...

Sugea la buza ceșcuței ca un copil neînțărcat și flămînd...

Acolo în infirmerie nu era nici unul sculat, toți stau năpădiți de-a lungul brancardelor. S-ar fi săltat poate și ei bucuros cîte puțin ! Se ghemuiseră, înțepeniseră ! Să-i așeze oleacă ?... Vezi bine că da !... Așa !... Acum era mai bine !

Îi scotea apoi pe rînd, pe ușa de din dos de obicei condamnată, acum desprinsă din cîrlige, și alții veneau în loc. Alte febre aprinse, zvîcnind sub straiul cenușiu.

...Cesta, cu două lovituri în piept, trebuia dus mai în grabă şi cu precauţiuni ! Nici un zdruncin ! Nici chiar o clipire ! Nimic pe buze ! Nici o vorbă chiar pe buze ca să nu-şi facă cumva vad, din cea mai mică mişcare, vreo emoragie, acum cînd sîngele nitel încălzit putea să se desprindă acolo, în piept, din cheagul nenorocit...

Din letargia în care durerile lor încă nedesluşite încremeniseră, abia culese toate laolaltă pe cîmpia tragică, cuprinse toate în uniformitatea cuvîntului „răniţi" ; din înţelenirea a 20—30 de ore pe drum, închişi în întunericul, în aburul asfixiant din pîntecul Balaurului, morfinizaţi acolo în nemernicia lor, acum se deşteptau.

Din letargia aceea, binefăcătoare prin nesimţire, se deşteptau la conştiinţa durerii, dar şi la acea de a trăi încă. Maşini stricate cari trebuiau drese se deşteptau pentru a se trudi, pentru a fi ciopărţiţi, chinuiţi. Se deşteptau la conştiinţa suferinţii pentru a încerca să mai fie vii, sau pentru a se simţi murind încă o dată.

Dar acolo în gară, în infirmeria ei, nu trebuia să moară nici unul ! Accidentul era prea cu putinţă, dar sinistru şi de rău augur.

Un mort în primul transport ! nu trebuia ! Aduşi pînă acolo încă vii, vii vor ajunge în pragul spitalelor. Din cîţi li se încredinţase, să nu lipsească nici unul de la numărătoare !

Timpul nu trecea. Era acelaşi minut lung, în care Laura nu simţea nici o osteneală.

Cu fiecare gest puterea ei se înfiripa mai mult. De la ideea datoriei trecuse, prin emulaţie la ambiţie, de la ambiţie la o îmbătare. Nu vedea ceea ce era împrejur cu vederea obişnuită. Din tot, vedea numai acele aparenţe de care avea nevoie. Din trupurile aşternute pe tărgi i se arătau fără dibuire cele mai necăjite şi suferinţa lor. Din oamenii şi treburile de acolo i se înfăţişa numai ceea ce era de folos. Pe colegele ei le întîlnea numai pentru schimbul de înţelegeri necesare. Obiectele concrete se iveau şi se umbreau după nevoie. Un acord de idei, de mişcări, o îmbinare perfectă făcea din ei toţi resorturi precise ale unui mecanism. Nici un zgomot, nici o durere nu te trezea de la acel tact regulat şi accelerat al maşinii în mers.

Părea că Laura e la inima acelui motor, acolo de unde radiază mişcarea şi căldura. Din cînd în cînd vedeai figuri aplecate spre ea ca spre o comandă. Recunoscuse de două-trei ori, subt scufa ei albă, faţa bătrînă şi ageră a preşedintei, atentă şi întrebînd-o. În privire, la acele încrucişări, nu mai avea mila de adinioară ; ca şi mai demult, Laura recăpătase o mică precădere.

În oglinda aburită din perete Laura era tot palidă subt broboada albă, dar ochii aveau o lumină imensă, care încălzea toată faţa şi o colora puţin. Chipul astfel luminat de privire căpăta nitică expresie.

Pulsul ei, odinioară îngheţat, era acum pulsul cel mai viu. În alternanţele slujbei întîlnea şi unele figuri necunoscute. Domnişoare străine, atente să o ajute în prestidigitaţia aceea.

Căci întindea mîinile dintr-o dată spre un bandaj, spre un flacon, spre un gobelet. Avea pare că de fiecare deget o mînă şi spre mîinile ei veneau alte mîini supuse, sugestionate de voinţa ei cantagioasă de a se multiplica la [illegible] unuia şi limitata în resurse.

Corpul acuma aproape dispărut. Avea voluptatea mişcărilor în sine ; căuta să treacă de puterea îngăduită, să depăşească mintea.

Printre targile înţesate des, cerea să treacă fără atingere, să ocolească parcă din zbor locurile primejdioase, să-şi facă drumuri prescurtate şi pe acel parcurs să semene între două ţeluri gesturile alinării, să se întoarcă cu aceleaşi daruri pe altă potecă, recunoscîndu-şi trecerea după semne care rodeau pe urmele ei binele, înşiruit ca boabe de mărgăritar.

Dacă oamenii şi lucrurile în acea hipnoză care o îmbrobodea i se înfăţişau clar sau se umbreau după nevoia minunii, viaţa ei interioară, legănată între conştient şi inconştient, era permanentă şi strălucitoare.

În adevăr, se strecura acum ca şi imponderabilă. Ajunsese la o agilitate fără zgomot, avea o prodigalitate care da un maximum de folos cu un minimum de timp şi mijloace. Părea o prinsoare cu sine, un joc al realizărilor, un record de viteză şi calitate. În ritmica asta, fiinţa ei o împresura pe ea însăşi plăcut, cu o simţire de adiere, de

plutire. De la tot ce era împrejur, de la durere şi necaz, emana un fel de bucurie.

Sigură că voinţa ei, gestul ei, nu va da greş, că vor primi dinafară o complectare armonioasă, căreia nu i se opune nici un obstacol spre îndeplinire, îi dau desfătare şi stăpînire. Se învederă în ea ceva din legenda dumnezeirii şi creaţiunii. Cînd se va fi dezlegat primul gest creator aşa trebuie să fi fost, mai întîi slab, stîngaci, apoi din ce în ce mai îndemînatic, mai lacom, mai dezvăluit !... În aşa beţie crescîndă va fi făcut Dumnezeu stelele, pămîntul, vilcelele, firul de iarbă !... De la munca din greu care a despărţit întunericul de lumină, mereu mai cu rîvnă, mereu mai desfătat de isprava lui !... Travaliul „care a fecundat prima mişcare în materie“ aşa şi-a dezvoltat mecanismul pînă cînd, din zdruncinele brutale, a selecţionat ţesutul fin al unei petale !...

Toate acestea nu erau gînduri, erau o senzaţie superbă. Pe locul acela mic, de la cărăuşia greoaie pînă la armonia volatilă a gestului celui mai suav de atingere, Laura se îmbătase din harul creator !

. . . . . .

Transporturile se succedau cu bine ; peronul se golea treptat ; rîndurile se răriseră şi samovarul mic tăcuse.

Laura ieşi din infirmerie şi privi peronul iar liniştit, odihnit, ca cineva care şi-a făcut datoria.

Se apropie de ea un ofiţer scund, cu o pelerină lungă, plăpînd subt uniforma apăsătoare, cu faţa mică subt chipiul mare. Nu-l mai văzuse.

Puse mîna la chipiu în gestul scurt al salutului reglementar. Laura se uita nedumerită la el şi împrejur :

— Sunt medicul care a avut însărcinarea să conducă primul transport de răniţi destinat pentru F... Vreau să vă mulţumesc pentru devotamentul excepţional cu care aţi primit bolnavii.

Laura crezu că o confundă cu preşedinta Crucei Roşii. Se apără :

— Eu... nu sunt...

— Pe d-voastră v-am văzut la lucru. Am mai descărcat alte convoiuri aiurea. Nici nu-mi închipuiam că se poate

da un prim-ajutor aşa de eficace. Aţi făcut tot ce se putea face. Aţi întrecut orice prevederi.

De ea era vorba ! Dar ea n-avea nici un merit. Lucrase pentru voluptatea muncii şi suferinţii, pentru bucuria lor.

— De aceste prime îngrijiri se va resimţi mult tratamentul ulterior. Vă exprimăm, în numele serviciului sanitar, mulţumiri şi recunoştinţa bolnavilor.

Vorbea simplu şi serios. Laura se roşi violent. O cuprinse o ruşine mare, din bucurie. Lua primul contact cu realitatea faptelor. Existenţa ei în mijlocul celorlalţi, consecinţele practice, abia acum i se înfăţişau. I se păru că poate a abuzat de dreptul de a lucra, că a luat poate ceva din partea de muncă a celorlalţi.

Ar fi voit să se scuze, dar tăcea, fierbinte la obraji, foarte mîndră în acelaşi timp.

Lucrase din alte porniri dar interpretarea asta simplă, soldăţească şi rezultatele, simple dar rodnice, o mulţumeau profund şi simplu.

Căpitanul medic puse mîna la chipiu, făcu salutul de serviciu şi se depărta, mic şi inimos, sub pelerina lungă.

Unde erau oare ceilalţi ? Nu ar fi vrut să se fi deosebit de ei ! Lacomia ei era numai pasiunea mistică a sacrificiului. Acum se deştepta din hipnoză. Recompensa o stînjenea şi totuşi o mulţumea.

...Plecaseră mai toţi. O zare mică albea cenuşiul nopţii. Se uita la ceas. Era trei spre ziuă. Trecuse timpul.

Trenul mişcă încet, somnoros, sunînd a sec, carapacea golită a unei dihănii uriaşe. Fără foc, fără fum. Balaurul se tîrî pe brînci cîţiva metri, apoi se opri din nou, mai negru încă acum cînd noaptea albea.

Văzuse acum abia pe fratele ei mai mic, licean cu şapca turtită după o modă personală, cum şi din motive de uz multiplu : sac de provizii, coş de fructe, pernă de căpătîi.

— Ai fost aici ? întrebă.

— Da ! răspunse mirat de lipsa ei de atenţie. Am dat ajutor la transport.

— A !... bine !

Văzu pe-aproape o domnişoară înaltă, pe care nu o cunoştea dar al cărei surîs prevenitor şi sîrguitor îi tre-

cuse des sub ochi în panopticul acelei seri. Avea un șervet mic improvizat ca șorț.

Un tren sta dincolo, pe linia a treia. Ce-o fi fost acolo ?

Acum avea o conștiință foarte clară a trupului ei deodată materializat, și a lucrurilor exterioare. Un fel de brutalitate la fel cu a celor care muncesc din greu i se lăsă în toată ființa. Avea gînduri mărunte și gusturi mediocre.

— Să mergem acolo, să vedem ce e ! zise.

Săriră cîtetrei peste șine. Era un tren de vite, cu două vagoane numai închise, cu o ușă zăbrelită. Se spînzurară pe scara înaltă a vagonului ca să vadă înăuntru. Rezemat de peretele vagonului, un soldat sta în picioare cu pușca alături de el. Jos stau trei, la lumina unui opaiț.

— Cine sunt ? întrebară.

— Prizonieri !

Primii prizonieri ! Se uitară curios la ei cu un fel de satisfacție de învingător, ca la o pradă comună.

Unul din ei se ridică brusc. Era foarte înalt. Ceilalți mormăiră într-o limbă străină.

Sentimentul delicateții reveni Laurei. Sări jos ; nu mai puse întrebări.

Străinul, cu voia sentinelei, trăsese ușa vagonului la o parte.

— Sunt contele... în serviciul armatei imperiale austro-ungare, prizonier în Carpații de sus ! zise cu mîndrie în limba engleză.

— Așa e războiul ! răspunse Laura. Apoi traduse celorlalți.

— Conte o fi ? se îndoi fata.

Laura înălță umerii. Băiatul se uita curios, ca și cum ar fi avut mai multe perechi de ochi și ar fi contemplat bătălia și capturarea însăși.

— Vă tratați rău prizonierii ! spuse iar arogant ungurul. N-avem nici fîn așternut, cu toate că ar fi trebuit să avem banchete !... O fi pe-aici ceva de consumat ?

Era țanțoș. Laura se răzvrăti.

— Abia avem vagoane pentru nevoile noastre ! Soldatul stă și el în picioare neodihnit. Am văzut generali în vagoane de marfă ! Nu suntem destul de bogați ca să

facem lux cu prizonierii. Dar nu maltratăm pe nimeni, răspunse ostil.

— Bogați sunteți destul ! Chibzuiți, nu !

Un insolent ! Vroi să plece.

— N-am vrut să jignesc pe nimeni, zise mai umil contele.

— Vezi dacă e ceva la bufet, spuse Laura băiatului. Alergă și se întoarse cu șase cafele negre, fierbinți, și covrigi.

— A spus că numai pentru tine a mai făcut la ora asta. Altceva nu are.

— Atît s-a putut găsi !

Cei doi se ridicară de jos bucuroși și apucară cestile.

— Vă mulțumesc ! primi și contele după o ezitare. Întinseră una soldatului.

— 'Trăiți ! zise blajin. Apoi adause : Nu prea e voie !... Ia cu șoacății ăștia ! Îi duc la Iași... Nu știu ce tot toacă... că nu înțeleg !

— Vor canapele ! rîse Laura, un rîs plin, copilăresc.

— Tot canapele o să vedem noi de-acum !

— Du-te și vezi n-are șeful ceva paie ?

Băiatul zbughi mulțumit că are de-a face cu războiul și cu prizonierii. Se întoarse mofluz.

— A zis șeful să-l ierți. Nu e !

— Nu sunt paie, cu părere de rău, zise Laura, o să fiți găzduiți mai bine la Iași !

— *God bless !* Nu vreau să jignesc pe nimeni ! repetă.

Mai erau două cafele.

— Să le bem noi ! propuse domnișoara. Laura primi. Se traseră puțin deoparte și puseră tava jos, pe asfaltul rece.

Părea un colț de viață brutală iscat în fapt de ziuă, acolo peste șine, în fundul stației pustii, cu șorțurile și basmalele lor albe, cu trenul acela de vite adormite, cu oamenii ceia tăvăliți pe jos.

În toată ființa Laurei era acum o toropeală somnoroasă. Cu ochii împînziți, cu cugetul împînzit, cu trupul leneș, aștepta.

Nu se mai gîndea la tren, la răniți, la locul unde era, la tot ce fusese și va fi. Era adormită mai înainte de a-i

adormi ultima stră din creier, înainte de somn. Ca aceî care trudesc anevoie, sapă, cară la piatră, toarnă plumb şi apoi seara stau împietriţi, grei ca de plumb.

Adunară ceştile.

— Du-le, şi plătesc eu mîine !

— Drum bun ! zise acelora.

— Trăiţi ! răspunse soldatul. Ceilalţi bodogăniră ceva.

— Vă mulţumim ! spuse contele franţuzeşte.

— Ştie şi franţuzeşte ! se uimi băiatul.

Laura dete mîna domnişoarei necunoscute. Pe linia întîi, cu un muget înfundat, trenul mult aşteptat, temut, năpraznic, acum surpat, cu pîntecul golit de măruntaiele fierbinţi, se urni iar, şi tîrîş, negru, istovit de puteri, secat de sîngele şi carnea pe care le azvîrlise acolo, se înfundă în haosul întunecos al magaziei. Monstru, acum captiv.

Pe piaţa din dosul gării, aerul era mai viu şi deşteptă pe Laura. Se simţea un parfum de flori de la un rond mic de petunii amestecat prin pietre, în cursul zilei năpustit de praf, strivit de trecători şi care respira acum spre zori.

Trotuarul suna clar şi plăcut subt piciorul ostenit. Aerul prea viu îmbrobodea iar pe Laura, îi împînzea iar simţirea. Strada pustie părea mai largă. Nu îi era deloc teamă, avea un sentiment de invulnerabilitate.

„Tîrziu !...“ zise ca în vis.

VII

OM CĂTRE OM, FIARĂ

Mulţimea se rărea mereu mai mult. Prisosul ei, scurgîndu-se undeva departe, luase cu el deodată şi pe cei cari nu erau de prisos, şi acum oraşul apărea de pretutindeni larg şi gol.

Cînd Laura trecea spre gară, dimineaţa mai ales, bulevardul era pustiu şi trist. Bărbaţii fiind duşi, traiul nu

mai avea cele două înţelesuri : goana după spor şi avuţie şi goana după dragoste. Rămăsese nevoia de a exista.

Pe aleea largă cu castani uscaţi sta înfipt în drum vreun copil mic, scăpat, dintr-un fund de ogradă, de pe o ulicioară din acele care, din canalul mare al bulevardului, curgeau dosnice spre barieră.

Sta tîmp, gol de tot, nesimţit, cu pîntecul înainte, pîrlit ca un bronz, cu părul rar, cu picioare subţiri şi strîmbe, proptite răsfirat în praful străzii. Nu mulţumea ochiul cu vreo gingăşie de copil, nu te sfia cu necuviinţa lui nătîngă, nu pricinuia gînduri de milă despre maternitate şi doliu. În părăsirea sarbădă a uliţii, părea rămas pe urma unei catastrofe, într-o insulă a cărei populaţie pierise, uitat acolo pentru reînnoirea înceată a tribului nimicit. O bucată anatomică, un material schiţat brutal şi grabnic, pentru nevoile grave ale viitorului.

Prin gară treceau acum trenuri jalnice cu vagoane deschise la soare şi la ploaie, pline cu vrafuri de mobilă, şi, alături de ele, familii emigrante.

Oameni [illegible], goniţi în ultimul moment de spaima colopurii, luau cu ei ce le abătuse. Îmbrăcaţi sau de plimbare sau de casă, după zăpăceala împrejurărilor sau după concepţia ciudăţite de emoţia situaţiei noui, formau caravane lungi, trase încet de maşini scoase din uz. Balauri fără dinţi. Înjghebări dobîndite totuşi cu multe strădanii, defilau trist şi ridicol ca un teatru ambulant.

Uneori cineva din gară recunoştea acolo rude sau prieteni : Voi sunteţi ?... Ce mai era la T. J. ? Sosiseră armatele duşmane ?

La T. J. era rău. Aici, în oraşul încă neîmpresurat, fugarii păreau readuşi la o privire a lucrurilor pe care o pierdusera în momentul primejdiei, erau parcă ruşinaţi de aventura lor umilitoare.

Auzeai episoade ale exodului cu mizeria lor feluritä şi, prin atingerea de-aproape a durerilor ambulante, căpătai o imagină mai extinsă a celor petrecute pe multe puncte ale aceluiaşi cutremur. În felul ăsta, obsesia întîmplărilor era multiplicată.

Într-o zi, cînd ploaia cădea ca o reţea deasă, cu fire oblice, şi noroise pînă şi nisipul terasamentului, Laura văzu, scoborînd dintr-un astfel de convoi, o domnişoară în cos-

tum alb de olandă, cu pălărie albă, mănuși albe de piele, ciorapi și pantofi albi, fugită desigur pe soare din eleganța provincială a Caracalului. Sărea grațios din băltoc în băltoc și apucă la peron ca un balot de madapolam naufragiat, își ștergea, cu mănușile de *suède* ude, pantofii de antilopă virgină, grav ultragiați de mocirlă.

Prin care aberație sau prin ce ironie a împrejurărilor, ajunsese la o astfel de formulă a ținutei de fugă și răstriște, era greu de explicat, dar greu și de îngăduit.

— A luat apă cucoana! zise rîzînd bietul rănit, pe care îl pansa Laura și care, cu fruntea crestată adînc, gemea pînă atunci că-l ustură. Breaslă veselă de român! Pămînt bun!

„S-o ia apele!" gîndi Laura, lovită în ceva din demnitatea femeiască.

Uneori vedeai în cîte un vagon, un iatac întreg așezat tot așa de bine cum va fi fost în casa cu grădiniță lăsată acolo, în vreun orășel. O gospodină în camisol făcea cafeaua de după masă la mașina de bucate ca într-un oraș rulant, pe cînd domnul căpitan, în cămașă și bretele, privea.

De obicei, deplasările astea comode sunt militare. Ordonanța ținea pe umăr cîrpa de farfurii și copiii își amestecau, ca pretutindeni, neorînduiala lor. Trenurile nu aveau orariu fix. Se tîrau din etapă în etapă, depunîndu-și încărcătura treptat, după nevoi.

Din trenuri se vedeau pe șosele șirurile neîntrerupte ale vehiculelor de tot felul desfundînd drumurile noroiate, iar pe de lături șiruri lungi de pedestrași falnici, ducînd în boccele ce apucaseră să strîngă — ca la foc — ceea ce era mai de preț. Porniseră în sus mînați de spaima bejenici sau de sentimentul impulsiv al libertății.

Se auzeau zvonuri repetate, la care trebuia să pleci urechea, cum că șanțurile dintre București și F. erau pline de cadavrele pribegilor isprăviți acolo în drum.

Necazurile celor îmbarcați pe trenurile de salvare treceau așa de aproape de Laura încît părea că le petrece ea însăși; aduceau cu ele înțelesul durerilor similare de pretutindeni, dar versiunea asta grozavă, a drumeților morți, nu era încă pentru ea o realitate. Avea însă curînd să afle toată descumpănirea și groaza care însoțeau furtuna, și

cruzimea oamenilor, unii către alții, cînd le stă împotrivă un destin crud.

Într-o dimineață foarte rece, Laura sosise mai tîrziu și păstrase pe ea haina cenușie, pălăria mare cenușie. Nu era de lucru la infirmerie și n-avea gust de împletit. Parcă sta gata de plecare — parcă gata de-o sosire. Unde să plece?... Cine să sosească?... Nu știa. Nu era o dorință precisă. Nu se gîndea la nimeni și la nimic. Totuși aștepta și era parcă așteptată. Nu aci, în viața ei cea știută. Dincolo, peste barierele ei.

Nu era tristă azi, cum era legea ei și a timpului. Se vede că îi venise o veste din depărtarea necunoscutului; viitorul îi trimitea un semn înaintaș, neînțeles.

În infirmerie era o mică oglindă. Aceeași în care văzuse chipul străin, palid, șters de viață, a unei surori de caritate, care era totuși ea, în seara întîiei întîlniri cu Balaurul. Se uită. Azi avea fardul acela strălucitor și trandafiriu, pe care îl pune pe obraji frigul. Parcă ar fi vrut să fredoneze ceva, dar glasul neobicinuit, uimit de gustul ei ciudat, nu mai tăinuia drumul melodic.

Se gîndi ca ar putea prepara o soluție de sublimat. Îl isprăvise. Trecu vioi pe lîngă geamurile aburite ale sălilor de așteptare, ruinate, năvălite de mulțime. Prin ele zări silueta ei de altădată și se miră. Se uitase pe ea. Își socotea înfățișarea istovită ca și sufletul.

Voioasă ca niciodată, intră în restaurant să ceară apă fiartă de la samovarul nestins. Patronii erau oameni de treabă. Îi stima pentru munca lor cinstită și buna lor creștere. Copiii lor erau școlari silitori, ce-și făceau lecțiile pe un colț al comptuarului, printre treburile negoțului.

Patroana, o femeie înaltă, impunătoare, cu înfățișare și cu apucături distinse. El, un grec mărunt, rebegit, blajin și stîngaci, părea umil alături de ea, împovărat de fericirea unei astfel de tovărășii și de zbaterea cu nevoile. Aveau două fete mari, frumoase, cuminți și foarte mîndre.

Patroana îi povestise Laurei romanul. Ea era fata arendașului, crescută la pension, cu limbi străine și pian. El, vechilul.

O dragoste mare! Se căsătoriseră fără consimțămînt și o dezmoșteniseră, dar o răsplătise fericirea și nu regretase

niciodată nimic. Atît e de relativă fericirea şi atît de puţin stă în aparenţe.

Acel *erou*, a cărui seducţie nu se dezminţise, era un biet om, umilit şi nevoiaş, şi fericirea locuia înapoia acelui comptuar umed. O iluzie sau un mister fără cercetare.

Atît mai bine dacă mai erau pe lume şi oameni fericiţi, după legenda compromisă a unui bordei şi a unei iubiri.

În restaurant, Laura trecu ca de obicei fără să se uite printre mesele înghesuite şi toate prinse. Nimeni atunci nu mai era cunoscut, nimeni necunoscut, şi nimeni nu prezinta vreun interes decît în legătură cu preocuparea cea mare a războiului.

Pînă să-i aducă apa, aruncă o uitătură distrată. Îi atrase privirea un grup, prin ciudăţenia lui.

La o masă, într-un colţ, între perete şi uşa care umbla neobosit, stau căzuţi pe scaune, într-o osteneală somnoroasă, mai tare decît conştiinţa locului şi a timpului : un bărbat, două cucoane — dar hainele le erau botite, neglijate — şi doi copii mărunţi, în poze absurde, ce păreau a nu presupune prezenţa altor oameni în jur.

Pe lîngă ei erau cutii rupte, geamantane vechi, legături. Un tablou al migraţiei nenorocite.

Deodată i se păru Laurei că-i cunoaşte, apoi chiar îi recunoscu. Prieteni, oameni de seamă : doamna Damian cu soţul ei, sora lui Damian şi copiii, pe care Laura îi ştia pe nume.

Avu o pornire spre ei, dar o opri aerul de mizerie ce-i izola de restul lumii.

Ei nu vedeau, nu auzeau nimic, dormeau cu ochii deschişi, căzuţi acolo, la întîmplare, ca nişte sinistraţi.

Doamna Damian sta pe un scaun, pus în drum, cu spatele la masă şi, piciorul scaunului fiind prins într-o boccea, oscila mereu dar nu-l îndrepta ; bărbatul ei sta pe marginea scaunului, deşi era zdrobit de oboseală şi se legăna ca un om beat, împingînd cu genunchii în spateaza altui scaun fără să se gîndească să-şi schimbe poza asta nefirească.

Cei doi copii erau înfăşuraţi peste paltoane cu şaluri şi legaţi cu batiste peste căciuliţe.

Ce aveau oamenii ăştia ? Nu erau normali nici chiar pentru timpurile de atunci. Păreau scăpaţi dintr-un ospiciu.

Se apropie atunci de ei ca de toţi nevoiaşii.

— Ce e cu voi ? zise cu precauţiune.

Răspunse numai cumnata. Ceilalţi păreau a nu o fi văzut.

— ...Am plecat în grabă... Veneau nemţii... şi tunurile...

Se opri ca şi cum nu mai regăsea motivele puternice care-i gonise.

— ...Ardea în marginea oraşului... noi hotărîsem să rămînem... dar într-o zi, la vremea mesei, a venit Iancu în fugă ca să plecăm... căpătasem loc în vagonul prefectului... o ocazie bună... abia aveam timp să apucăm trenul... Iancu era aşa de nervos...

Domnul Damian se sculă şi îşi trecu mîna pe frunte.

— ...Copiii erau bolnavi... aveau anghină difterică... Pe Mielușica am luat-o din pat... pe drum i-a fost rău...

— Aşa e ! Unde e Mielușica ?

— ...A murit în tren... s-a asfixiat... ceilalţi aveau şi ei copii... s-au apărat... voiau să ne dea jos, aşa că a trebuit...

— Ce — a trebuit ?

Au aruncat o din tren în şanţ, asta-i tot ! spuse [illegible] fatal

[illegible] Cumnata se aplecă spre nepoţi şi strînse [illegible]

Ce [illegible] ?... şi acum ce vreţi să faceţi ?

Nu mai era îndoială, oamenii ăştia intrau în domeniul caritătii. Nu puteau rămîne acolo cu copiii bolnavi, moţăind pe bagaje.

— Noi vrem să rămînem aici ! Aici nu se ocupă oraşul ! zise domnul Damian cu aceeaşi voinţă îndărătnică care-i dictase fatala hotărîre a fugirii şi pricinuise moartea tragică a copilei. În ameţeala maladivă ce-l împresura nu părea să aibă conştiinţa clară a răspunderilor.

Laura se oferi să-i îndrumeze în localitate. Schimbă tonul convorbirii. Căută să-i readucă la noimele situaţiei lor sociale, pe care le pierduseră în harţa aceea a omului către om, fiară.

Le vorbea ca cineva care face unor prieteni onorurile oraşului său.

Atunci domnul Damian scoase pălăria, pe care o ţinea înfiptă pe cap, îi mulţumi şi, reluîndu-şi atribuţiile, i se puse la dispoziţie.

Pe mamă, Laura o ocolea cu îndemînare ca pe o primejdie. Simțea că nu putea fi încă atinsă. Era ca buba rea. Mai încet, mult mai încet, mecanismul acela zdruncinat avea să-și îndrepte resorturile. Sta încă pe marginea scaunului minților, clătinîndu-se și gata să-și iasă din minți.

Îi trebui Laurei un timp destul de lung ca să obție un loc pentru copil în spitalul civil din oraș. Găsi o trăsură, lucru rar, în care îmbarcă pe tată cu bolnavul și porni pe jos cu ceilalți.

Alături de casa popei Cristea era un corp nou de clădire, două odăițe curate cu cîrciumă la colț, dar dugheana nu mai umbla acum și negustorul era un bătrîn de treabă cu baba lui.

Închiriază acum. Erau vecini cu Laura ce-i vedea din cînd în cînd.

Doamna Damian muncea febril în casă. Totul era așa de anevoios ! O muncă exagerată, pe care o cerea organismul pentru a-și căuta echilibrul și pentru a înlătura muncile sufletului și ale minții.

Din vijelia care o smulsese de-acasă, ucigîndu-i copilul, doamna Damian rămăsese cu o răutate, cu o dușmănie în fire, ce se revărsa asupra tuturor în jur pentru orice lucru de nimic.

De grozava întîmplare nu vorbea însă cu nimeni, nici cu bărbatul ei. Nu punea cumplita problemă de ură și răspunderi. El, maniac, sta ermetic închis în ideea refugiului ca într-o cetate de apărare, persevera în demonstrarea primejdiilor ocolite prin plecare, emitea prevederi strategice și nu putea ieși din incinta lor ; s-ar fi găsit față în față cu monstrul conștiinței infanticide.

Pe soți îi unea încă grija copilului bolnav, primejdia cotropirii care iarăși amenința, nevoile grele ale vieței de pribegie. Dar adesea despre lucruri mici se ciocneau cu o ură dîrză. Te înspăimîntai de lupta ce avea să înceapă, dar se deschidea iarăși, mut, abisul tenebros în care se năruise Mielușica.

Nu-i auzise niciodată plîngîndu-se de cruzimea oamenilor, de acei prieteni cu care plecaseră la drum și care se transformaseră în inchizitori : judecaseră, condamnaseră, executaseră.

Ei nu priveau ca Laura acei oameni dinafară, ci din mijlocul încins al ciocnirii.

Laura avea o obsesie : cum se va fi petrecut... fapta crudă ?... Ce vorbe vor fi spus unii celorlalți ? Mama ce va fi zis, ce vor fi făcut ? Cum va fi fost cînd a murit fetița ?... și pe urmă... cînd au aruncat-o... gestul !...

Tot întrebîndu-se, pierdea noțiunea realității, îi părea lucru cu neputință. De ce nu s-au coborît la prima haltă să o îngroape ?...

Cumnata îi povesti sumar : de la început ascunseseră de ceilalți boala. Cînd se înăbușise Mioara și murise neașteptat, mamă-sa nu țipase, chemase încet pe bărbatu-său și tăinuiseră. Rămăseseră lîngă așternut, ca și cum ar fi fost încă vie, sperau să ajungă la F. cu mica moartă. Dar ceilalți prinseseră de veste. Atunci fusese o revoltă scurtă, hotărîtă. Erau în curs de drum. Pentru timpul cît fuseseră ingelați, ținuți în primejdie, nu mai așteptaseră. După un drept primitiv de apărare și după socoteala că morții nu mai folosesc și viii trebuiesc ocrotiți, azvîrliseră micul trup netolerator.

Pe morți nu prede focul care ? Și ei pîndiseră, și ei muzeseră. Trupurile de cleștari la toți aceleași instincte adormite de apărare și atac.

Balamucul cu bale otrăvite amuțește din loc noimele. În loc de ultima idolatrie, de simțirea uitării de sine, pe care cei vii o au către morții scumpi, egoismul răscolit de timpurile vrajbei îi îndemnase la vicleșug pentru a nu le fi împiedicată fuga și salvarea.

Chiar ei, părinții, în tenebrele lor sufletești fuseseră stăpîniți de gîndul : să scape cine mai poate scăpa !

Ajunși la prima stație, executorii se vor fi uitat unul la altul cu privirea complice a criminalilor, apoi se vor fi uitat la victime, dar ele își lingeau rănile ca animalele mîncînse.

Atunci tribunalul crunt își reluase egoismul care se iubește pînă și în păcatele sale ; acel egoism îl avea chiar tatăl acum.

Așa se petrecuse. Așa scoborîseră în gara F., cum orînduise d-l Damian în prevederea lui de soț și tată. Era ceasul și starea în care îi găsise Laura ca pe niște naufragiați azvîrliți la mal.

Despre cazul lor Laura nu avea nici ea o conştiinţă sigură a răspunderilor. Părea că pe oceanul furtunos s-a strigat : „Un corp în mare !“

Dar acolo solemnitatea ar fi fost mai demnă, sepultura mai grandioasă. Drumul moale de val pînă la adînc, mai mizericordios.

Şanţul era prea aproape, prea puţin deschis pămîntul şi prea dezvelit. Ciinii ! Ciorile !

Laura îşi schingiuia închipuirea fiindcă sta departe, dar acolo, în tumult, tulburările imaginaţiei dispar. Rămîne o noţiune elementară : morţi şi vii !

De cînd o fată şi un soldat, pe peronul înflorit al plecărilor, nesocotiseră deprinderile şi înfruntaseră cuviinţele, cît de mult se zdruncinaseră aşezările ! Balaurul înfricoşat înghite, aşadar, tot ceea ce omul a lucrat anevoie pentru geniul uman. Toate noimele moralei sociale, dezvoltările armonioase ce s-au ridicat pe fundamentul instinctelor brute.

Bestie ! Bestie hîdă ! Cine va reteza vreodată din rădăcini capetele lui monstruoase, care cresc mereu de-acolo tocmai de unde sunt tăiate.

Război ! Fiecare acum era soldat şi orice loc era o tabără. Duşmanul pîndea undeva din umbră, gîndurile şi mişcările luau pretutindeni rostul luptei şi toată rînduirea pînă departe era aceea a măcelului.

Mielușica era un soldat din cei căzuţi în cîmp, în mijlocul atacului, pe care nu mai e timp să-i aduni, căci datoria care mînă înainte comandă legi aspre. Un soldat din cei rămaşi în şanţ pentru ciini şi pentru ciori, cu un loc pe şorţuleţul alb pe care să atîrne o jucărioară nouă, o cruciuliţă cu panglica verde.

Laura căuta să-şi amintească figura Mielușicăi şi nu putu. Prin geamul magazinelor îşi zări silueta cenuşie şi sprintenă. Era în ziua aceea plină de seva unei bucurii absurde.

Zadarnic mizeria o atinsese de aproape, zadarnic Balaurul azvîrlise din pîntecul lui mistuitor cadavre de copii şi de femei, zadarnic fatalităţile erau cumplite şi urgia neînduplecată.

Se uită cu un zîmbet la umbra cenuşie reflectată în vitrine. Îşi reaminti de adevărata ei fiinţă, nu din trecutul

dizolvat în abdicările de sine, ci dintr-o simţire premergătoare.

De unde venea ? De departe, de peste şanţurile timpului de acum, de dincolo de ele, de unde avea să reînceapă viaţa. Dar bucuria aceea viitoare şi depărtată o atingea în ceasul acela de aproape şi resorturile simţirii erau săltate de o prezenţă enigmatică.

Stradă ! Aer ! Laura privea înspre locul mic transfigurat. Bulevardul pornea tainic cu castanii lui aurii. Trecu pe lîngă o casă mare, albă, cu giurgiuvele albastre. Locul ! Viaţa, din care se vor construi locuinţele viitorului.

Capetele Balaurului vor creşte mereu mai slăbite şi într-o zi domnia geniului uman poate nu va mai avea sîngerosul duşman. Va fi Pace ! Pace şi Iubire !

VIII

PRIN CEAŢĂ

În dimineaţa aceea cineva strigase : „Vin ruşii !“... Laura plecase să-i vadă. Veneau, în adevăr, pe strada mare care [se] leagă cu şoselele dinafară şi care va rămîne un mic drum al istoriei. Veneau de sus de undeva, de la barieră, din Moldova, de peste Prut, de dincolo de Nistru, din Asia, din alte lumi, veneau încet.

Încet veneau, cu adevărat ! Ca nişte oameni care nu au nici treabă, nici grabă. Şi era, între respiraţia ei palpitîndă de nerăbdarea ce zorea către ei şi pasul leneş al cailor lor în voie, ceva care le neliniştea de la început.

Dar ei se legănau într-o mişcare pe loc, întocmai ca în filme.

Ploua, şi şoseaua era numai făgaşe adînci, mocirlă, băltoace, şi tot mai ploua printr-o ceaţă uniformă, cenuşie. În sfîrşit, cei dintîi sosiră în dreptul lor — erau cîţiva adunaţi la o răspîntie de străzi şi alţii risipiţi de-a lungul uliţelor ; aşteptarea îi pregătise pentru a privi bine ; toată curiozitatea le era în ochi, şi mai ales ochiul trebuia să aibă de lucru.

Se așteptau divizii numeroase, artilerie faimoasă, infanterie multă, cavalerie invincibilă. și acum veneau ; dar nimic din grijile astea grave nu era în ceasul acela — ele picriseră fiindcă ceea ce impresiona puternic, total, era „spectacolul".

Cei doi dintîi, pe urmă alții, cîte patru, cîte șase, cîte opt în rînd, pe cai, unii mari, alții foarte mărunți, cu cușme ciudate, cu căciuli felurite, cu mantale brune, cafenii sau uneori galbene cu lutișorul peste bundele îmblănite, cu cizme bune, cu pantaloni adesea pichetați și vătuiți, uneori făcuți din acel brocart de lînă colorată, articol demodat de macate, care se mai vede prin brașovenii, dar mai ales cu gluguțe miraculoase la mantale, albastru de Prusia, roșu-vișiniu, ocre, *terre de Sienne* — numai paleta le poate numi exact.

Ce defilare vizionară, ce sărbătoare pentru ochi și ce surprindere ! Laura nu văzuse ceva mai pictural ; culorile acelor glugi rămîneau în ochi vii și neșterse.

Treceau mereu prin ceață pe lîngă ei, așa de aproape — că dacă ar fi avut curajul, ar fi pus mîna pe șelele lor, împodobite și ele cu postavuri, cu fășii de stofe colorate sau de blană, care însemnau gustul fiecăruia, erau un fel de insigne personale. Simțeai o rivalitate în compoziția detaliilor acestui costum ; pe ofițeri îi deosebeai după oarecare noblețe a figurii și după finețea stofelor — alt semn nu le puteai distinge ca profan, așa cum treceau laolaltă. Erau unii tineri de tot, cei mai mulți maturi și cîte un bătrîn cu plete sure, încîlcite, cu umeri lați, cu oase vechi, cu vine tari. Cei foarte tineri erau albi, frumoși, cu fața ovală, cu ochii mari albaștri, abia brumați de o pînză subțire ca boarea dimineții, și care se uitau departe, înainte, prin ceață ; ceilalți bărboși, brăzdați, morocănoși, întunecați de nu știu ce gîndire cruntă și ascunsă. Prăpastia dintre înfățișarea unora și a celorlalți era, se vede, umplută de viață rusă.

Din căciulă ieșea în frunte o buclă mare, adesea aurie, sau un smoc încîlcit negru și parcă prăfuit, cu toate că de atîta ploaie se udaseră toate colburile. Ghiceai că acea buclă potrivită înadins cu îngrijire era foarte prețioasă celui care o purta, și că avea de ea o mîndrie naivă și îndărătnică. Era o preocupare în acel „urît" vast, inerent, invincibil, ce li se citea în toată ființa.

La urma convoiului erau bucătăriile și bagajele în căruțe mici cu scînduri rare pe lături, cu roate subțiri ce se rostogoleau strîmb, sărind, stropind de credeai că vor rămîne acolo în drum, dar care totuși veneau tocmai de la Volga.

Au trecut așa, mult timp, prin noroiul adînc, prin ploaia cernută fin din ceață, umplînd ochii de forme, de mișcări, de culori.

Erau oare mulți ? Ciți să fi fost ? Treceau așa de [illegible]... Dar se poate să fi fost numeroși, dar compacți n-erau deloc.

Numai după ce trecuseră îți aduceai aminte ce căutau ei acolo și ce voiai tu de la ei — și stăteai nedumerit asupra realităților.

Uniforma, atruparea, marșul unei armate moderne le cunoșteai ; îți aminteai că aceștia merg să se bată cu dușmanii tăi. O impresie de comic grav, un fel de rîs cu jind, ceva care ar fi fost numai comic, dacă nu ar fi fost vorba de războiul și de durerea ta proprie, te cuprindea la ideea acestei întîlniri.

De căutai să-ți sugerezi închipuirea luptei apropiate, către care așa de leganat se duceau, îi vedeai așezați în rînduri, în fața celorlalți, dar nemișcați, parcă într-un popas imposibil și teatral, sau poate deodată repezindu-și caii înainte într-un galop în care mantalele, glugile, fășiile colorate să zboare fîlfîitor, unii căzînd, alții rămînînd dincolo pentru a se transforma în acele cete cafenii de prizonieri pasivi de mai tîrziu.

Înțelegeai bine că nu sunt ajutorul așteptat, nu ei vor opri dușmanul, vor scăpa țara, orașul tău... dar păstrai mereu o dedublare, în care cifre mari, armate ruse care erau altceva decît ceea ce văzuseși, trebuiau să vie... și nu se putea, era imposibil să nu învingă. Era imposibil fiindcă, dacă erau învinși, avea să fie rău — și cine se pregătise pentru gîndul răului ?

Laura se gîndea adeseori pe urmă : „De nu i-aș fi văzut niciodată !", dar tot de atîtea ori : „Ce păcat ar fi fost să nu-i văd !", pentru că era o privelițte așa de

curioasă și de pitorească, și pentru că dacă nu-i vedea, n-ar fi știut...

Celor ce n-au avut priveliștea asta, unele filme medievale cu figura eteroclită, confuză în redarea culoarei locale, sau figurația vreunei opere spectaculoase cu libret vag asiatic, le poate da o idee despre ea. Îi aşteptai parcă să apară iar de după o culisă pentru iluzie... cine știe dacă chiar nu au trecut așa de mai multe ori ca să pară numeroși, pe la aceeași răspîntie, prin noroiul adînc.

Era frumos ! Parcă un codru somnoros din basme se sculase și pornise cu pomi de toate vîrstele și de toate fețele, cu pomi vopsiți ciudat ca în poveștile bizare, ca în decorurile baletelor slave ; copaci cu chip de om, sculați în mijlocul nopții de prin pădurile întunericului, tăcuți ca o dumbravă mută, ca un desiș virgin, în care încă nu s-au deslușit vietățile și nu s-au dezlegat glasurile. Iar de frămîntările acestei păduri, de vuietul vijeliilor ei tăinuite, de cutremurul glasurilor ei cîndva dezlegate, nimic nu-ți venea în clipa aceea în minte, nimic nu arătau... Codru enigmatic, căci acești soldați multicolori, cu toate că mergeau slobod în ordinea liberă a unei cavalcade costumate, neconstrînși de vreo disciplină, tăceau încruntați în bărbile arămii, sau visători, cu ochi ca sticla ușor aburită, ca și cum nu aveau de schimbat între ei nici o idee comună ; nici nu se aplecau să arunce o vorbă celor ce-i priveau, ca un călător care purcede sau ca drumețul care a ajuns. În limba lor neînțeleasă nu spuneau nici un cuvînt acești prieteni, ca și cum nu ar fi avut nimic de împărțit cu ei.

Tăceau și ceilalți, amuțiți de o mirare nedeslușită, și nici între ei nu mai aveau ce să-și mai spună privitorii dezamăgiți în nădejdile lor.

În speranța armatelor salvatoare, își închipuise că o să le strige ceva acestor oaspeți și învățase două-trei cuvinte : „bine ați venit, prieteni !“ Dar acum le uitase și nici nu le-ar fi putut rosti căci nu se cereau. Nu a fost între acești pelerini și cei ce-i așteptau nici un schimb... nici o pornire.

De atunci Laura mai văzuse de multe ori trenuri de artilerie ruse, împotmolite în gară ; întîlnise seara, tîrziu, regimente de infanterie, oameni deopotrivă scunzi ca niște copii, dar bine legați, cu uitătura care în întuneric te făcea să treci repede strada ; alte defilări de aceeași cavalerie pitorească ; îi văzuse impasibili, inconștienți, venind de departe și ducîndu-se înainte, pînă s-au oprit acolo, undeva, aproape.

Da ! privise rușii legănați pe cai mari, mărunți, cu șelele lor împodobite, tineri și frumoși, maturi și ursuzi, toți tăcuți, cu mantale largi croite ciudat, cu glugușuri verzi ca șopîrla, galbene, liliachii, care pătau cu lumini rare și prețioase ceața uniformă, murdară.

Păreau o panoramă medievală, închipuită de un colorist minunat, dar erau adevărați, de carne ; și ar fi putut pune mîna pe mîna lor, dacă nu i-ar fi fost frică ; căci niciodată încă nu văzuse ceva mai străin ca ei...

IX

IADUL

Trenurile de-atunci, de la primul tren cu răniți, multe altele. Deșertau ele încărcătura lor dureroasă pînă cînd se umpluse tot ce putea adăposti. Acum preaplinul respingea pletora de carne așternută pat lîngă pat, pe saltele, pe podele, pretutindeni. Chiar mila se tocise și orice sosire nouă era dușmănoasă. Cei care băteau încă la ușă furau locul, timpul, sănătatea celorlalți. În prohodul sîngelui se făcea triaj, se reglementa. Erau limitări și asprimi.

Singură Laura cerșea la telefon adăpost pentru drumeții ei istoviți și se izbea de : „Nu se mai poate“, ca de un consemn necesar și revoltător...

Trenurile sanitare treceau cu destinație spre alte orașe mereu mai sus, trase ca o dîră de-a lungul țării, ca un calvar însemnat cu roșu pînă la crucea de pe ultimul vîrf al patriei.

În infirmeria Laurei, cei rătăciți, cei pe jos, se înmulțeau tot mai zdrelițî. Părea mult timp de cînd Laura înfășurase stîngaci un deget abia înțepat.

Erau faze felurite : unele cînd ajutorul ei era mai mult în hrană, cînd ceaiul, pîinea și apa erau leacurile care aveau căutare. Alteori numai fețele și fiolele.

Prin îngrijirea autorităților se răsturna în infirmerie un morman de pîine, care bloca ușa despre coridoare. Erau destinate mai ales pentru nevoile trenurilor de refugiați. Avea și abonați de primprejur. Poate că nu aveau cădere, dar cînd cere cineva pîine nu poate fi refuzat.

Treceau și trenuri de lux încărcate pînă la incomoditate cu voiajori eleganți, care începeau a cunoaște necazurile tuturor. Din ele călătorii scoborau ades îngrijorați și grăbiți în căutarea a ceva de mîncat și băut, tot mai anevoie de găsit.

Încercau la ușa infirmeriei și se scuzau aruncînd o privire spre maldărul de pîini. Închideau ușa mai încet decît o deschiseră, cu o privire spre tren și spre restaurantul unde solicitaseră zadarnic.

Foamea celor îndestulați părea Laurei mai tristă decît a celor deprinși să rabde. Scrupulul care îi făcea, deși flămînzi ca și ceilalți, să nu ceară, scrupulul unei clase privilegiate, era totuși avutul moral, ornamentul spiritual al patriei, tot așa cum drumeții cei necăjiți erau trupul ei fecund și izbavnic.

— Căutați ceva ? le zicea Laura ca să le dea prilej de răspuns, deprinsă acum cu lipsurile lor, dar neîndrăznind să le ofere de-a dreptul și știind că la un brutal : „Vreți pîine ?" ea însăși ar fi răspuns „nu" atunci cînd ar fi gîndit „da".

— Căutăm ceva provizii. Drumul e mai lung decît am prevăzut. Copiii nu mai pot răbda.

Copiii nu aveau demnitate de castă.

— N-o să găsiți. Lipsesc proviziile. Dar eu am aici pîine de prisos. Dacă ați vrea... ?

Mulțumeau cu gestul stîngaci de a nu ști în ce condiții.

Laura surîdea :

— Aici e infirmeria. Pîinea e pentru bolnavi, dar și pentru toți cei cari duc vreo lipsă din cauză de război.

Altă mulțumire : veselă, gravă, nervoasă — după caractere.

Unii mai aduceau clienți. Alții mai cereau una. Copiii frumoși prindeau pîinea, veseli, pe ferestre, sau chiar vreo frumoasă doamnă elegantă. Adesea însuși gravul domn, abia plecat, rupea din ea.

Debitul ăsta o distra. Un general gros și mîncăcios părea așa de fericit cu pîinea în brațe ! Dar alteori concurența asta nobilă o supăra. I se micșora provizia și trebuia să dozeze porția pelerinilor ei cei cu desagi și cu picioarele umflate de drum.

Se întîmpla să deschidă ușa cunoscuți, sosiți de departe, porniți spre pribegie. Schimbau din fugă vorbele, triste, ale exilurilor. Afla exodul tuturor.

Alte trenuri mai posace, cu vagoane de marfă ticsite de familii nevoiașe și de boccele, se tîrau din stație în stație, fără mers regulat, oprite adeseori acolo zile întregi pe linii laterale, din cine știe ce nevoi ale circulației.

Erau zile cînd rămînea pîine de prisos. Altele mai rele cînd nu i se aducea deloc. Părea că dinadins atunci se cerea mai stăruitor :

— Nu aveți nițică pîine ? întrebau de două-trei ori ; se mai întorceau din drum. Laura zdruncina telefonul, dar cine știe ce întîmplare, ce alte cerințe, ce accidente mărunte în mersul inegal al lucrurilor dezechilibra mica ei cantină.

Erau zile ploioase, mucede, murdare, cînd trecătorii suflau în mîini, cînd Laura și cercetașii suflau în focul aprins anevoie la grătarul instalat sumar în ghereta jumătate dezvelită, improvizată alături de gară, unde adesea fierbea un ceaunaș pentru mămăligă, operație de campanie care plăcea mult micilor cercetași Robinsoni și da flămînzilor de pe drumuri o bucătură.

Erau și zile limpezi, destul de calde ! Altele, de pe urmă, foarte reci. Prin ele toate trecea mereu aprinsă, mereu încinsă de greutatea pe care o purta în pîntec, mereu mîncătoare, Reptila neagră.

Laura își perfecționase auzul. Din atîtea trenuri, de muniții, de soldați, de călători, deosebea după răsuflare, după o neexplicabilă presimțire, Balaurul.

De departe, de cum se auzea numai bubuitul repercutat de la distanță sub lespedea peronului sau sub matlaua duşumelei, ieșea. Punctul negru sclipea departe. Avea același mers tîrît, suflul totodată înăbușit și aprins, același zornăit de lanțuri și bufnet de tampoane. Apărea apoi capul hidos și uriaș cu gura umflată, clocotitoare. Pe nări, vîrtejul de aburi învăpăiați țîșnea în coloane punctate

de scîntei, apoi inelele încătușate și ruginite ale trupului se desfășurau.

— Trece un tren cu răniți ! zicea Laura dinainte.

— Nu e semnalat ! răspundea vreun împiegat.

Totuși trecea, orb și mut, cu tot misterul sîngerat al viscerelor, sau se oprea, tot orb și mut, cîteva minute numai, acum cînd nu mai descărca nimic.

Într-una din zile Laura spuse cercetașilor :

— Avem pîine multă azi, și știu că ne mai aduce și mîine. Dacă se oprește vreun tren sanitar, să ne urcăm și să împărțim apă și pîine.

Era ceva neobicinuit, ca și oprit, de aceea tocmai băieții primiră bucuroși. Laura și ea era nerăbdătoare să vadă cum e acolo, în măruntaiele dihaniei. Avea emoția unei întreprinderi neîngăduite, ca un copil care merge la bordeiul ursului să-l amăgească : ursul cel rău care fură copiii oamenilor și îi înghite.

Pregătiră ospățul cu care trebuia să-i ispitească lăcomia și să treacă printre cerberi. Tăiară în grabă și harnic pîinea bucăți : în opt, în șase, în sferturi. Umplură găleți cu apă. Aveau numai o sticlă de coniac ca argument suprem și mare lux.

Laura era totuși îngrijată cu privința expediției. Nu putea fi sigură că în ziua aceea va trece un tren, nici că se va opri.

În curînd îl auzi. Nu mișcară pînă cînd nu-l văzură oprit.

Atunci urcară sprinten treptele primului vagon din fața lor. Laura împinse de ușă și intră.

— Ce vreți d-voastră ? E interzis, zise unul cu halat cenușiu.

— Vrem să dăm pîine și apă la răniți.

— Nu trebuie ! Trenul are aprovizionare.

Laura sta cu coșul plin în brațe. Băieții la spatele ei, cu apă proaspătă, așteptau. Moment decisiv. Laura se uită împrejur, un loc strîmt de trecere, pe dreapta și stînga lăvițe cu cergi și pe ele întinși răniții, tăcuți și nemișcați. Nu se deosebea tocmai bine din cauza trecerii de la lumină la întuneric.

— Nu vreți pîine și apă ? întrebă Laura descurajată, gîndind că nu mîncarea ci sănătatea care cere de mîncare le lipsea.

Se ridicară capete, se întinseră mîini.

— Dacă vor !... și dacă ați apucat a vă urca !... zise sanitarul.

„Ăștia mai mici sunt mai mojici dar pînă la urmă mai omenoși", se socoti Laura.

Începu să împartă cu dexteritate, după aspectul celor care cereau : mai puțin, mai mult !

Mișcau acum gemînd.

— Apă ? întrebă iar Laura.

— Apă ! scînciră. Băieții îi adăpară.

— Domnului sanitar un coniac ?

Refuză de formă, refuzul care primește. Apoi, conștiincios, se răzgîndi.

— Mai bine dăm la vreo doi care-o duc greu.

— Le dăm și lor, firește, se bucură Laura.

Sanitarul se uită în sus, agățîndu-se de o bară. Laura ridică și ea capul ; băieții îndată avură nasul în tavan. Un șir de hamace [illegible] legănau acolo sus alți bolnavi. Gemura și ei, mișcînd. Sanitarul, prins ca o maimuță cu o mînă, cu cealaltă goli pahărelul pe buzele unuia. Se lăsă apoi în jos. Ceilalți, după el, plecară gîtul. Pe scîndură, între rîndurile de banchete, erau alte cuiburi de paie. Era bine ticsit Balaurul și cu simetric.

Deprinși acum și mai îndrăzneți, o luară înainte ca unii ce aflaseră rosturile. După ce împărțea pîine și apă, Laura întreba :

— E vreunul rău de tot ? ca să-i dau doctorie.

I-l arătau. Pedepsitul strîmba ușor gura, dar simțind mirosul și gustul băuturii, sugea păhărelul. Era o mică șiretenie ca să evite vreo concurență neloială. Dar nu se ivea nici o rivalitate. Toți se solidarizau cu cel mai bolnav. Mirosul de glonț, mirosul de sînge înfrățea bine.

Lucrau acum repede și regulat. Le era frică să nu plece trenul. Un glas ridicat le venea din spate. Îi răspundea respectuos și prefăcut sanitarul.

— 'Trăiți, domnule căpitan ! M-am trezit cu dumnealor peste bolnavi din senin ! Ce era să le fac ? Cică să împartă apă și pîine. Eu le-am zis că avem toate ce ne trebuie.

— Este strict interzis ! punctă d-l căpitan medic. Contravenienţii se zoreau din vagon în vagon. dar uneori întîlneau obstacole. Poteca era. tot mai strîmtă, aglomeraţia tot mai mare, aerul tot mai astupat, gemetele mai tari, suferinţele mai neliniştite. Se consuma mai puţină pîine şi apă mai multă.

Domnul doctor, cu suita lui care creşcuse, se apropie gîlcevitor. Îi ajunse. Erau în plină activitate : capete lîncede, ochi zgîiţi. mîini slabe întinse spre paharul neîndestulător. Înapoi, pe unde trecuseră, binefacerea pîinei şi apei vorbise în favoarea lor.

Doctorul salută şi vru să spuie ceva dar stete un moment la îndoială.

— N-am ştiut că e interzis, zise Laura. Suntem Crucea Roşie din gară ! Ne scuzaţi ! — şi aşteptă.

— E strict oprită intrarea particularilor în tren... Dar cazul ăsta anume nu e prevăzut... Cred că... în sfîrşit, Crucea Roşie e altceva... şi nu poate fi nici un rău... dacă nu tulburaţi bolnavii !

— Am vrea să-i mulţumim, nu să-i tulburăm !

Odată împăcat cu regulamentul pentru caz neprevăzut, doctorul părea mai de treabă. Totuşi Laura nu îndrăzni să-i ofere coniac. Nu părea beţiv, nici anemic ; ba chiar, odată permisiunea dobîndită, nici nu mai era nevoie să fie generoşi cu el ; puteau economisi pentru bolnavi.

Cu cît mergeau la adîncul peşterei. cu atît duhnea. Laura simţea asta în păr şi urechi. Nu putea să deslueşească prin ce conducte, dar acolo se grămădea mirosul năpădit pe nări.

Ochii o usturau, nu de fum, ci de emanaţia aceea morbidă care umplea vagoanele. Aerul care intrase cu ei, aerul cu care intraseră în plămîni se viţia treptat.

Erau acum în taina laboratoriului, în miezul măruntaielor, acolo unde Balaurul mistuia şi măcina. Nu mai era urmă de simetrie. Se grămădeau în durere unii peste alţii, se tîrau de la unii la alţii, se dezlegau de pansamente unii pe alţii, se legau iară. În urma lor, doctorul îşi făcea acum vizita.

Era lung trenul. De la un loc nu mai putu trece. Laura îşi lungea mîinile ca de elastic ca să împartă, se strecura în cot şi în genunchi ca să nu calce peste trupuri. Aburul aproape opac, combinat din alcoolul substanţelor medicale, din respiraţia bolnavilor, din filtrul perfid al rănilor era nerespirabil. Respirase totuşi parfumul de rană în seara primei şi neuitatei întîlniri, în urmă cunoscuse şi atmosfera precipitată a sălilor de pansamente, dar acum făcea cunoştinţă cu suflarea interioară a Balaurului.

Cruciada ei îndrăzneaţă se adîncea în groaza catacombelor. Poate că nu bănuise în conturul monstrului atîtea tenebre. Curiozitatea o tîrîse în iad.

Se auzea vocea doctorului dînd ordine :

— E timpul să schimbăm pansamentele. Cum om porni, începem !

Apoi se adresează şi descurcă pe Laura şi micii exploratori din încîlceală.

Deodată un vagon apăru, liniştit, curat, cu poteca liberă. Picioarele lor zăpăcite îşi reluară aplombul.

Două perdele groase de cort stau lăsate în jos de două părţi.

— Am avut şi morţi ! zise doctorul întunecat.

Nici asta nu era în regulament. Totuşi un caz de forţă majoră ! se gîndi Laura.

Acolo aerul era curat, uscat. Uşa, ce e drept, era deschisă ; poate şi ferestrele. N-avea cine să răcească. Morţii proaspeţi, răciţi de febra maliţioasă n-aveau nici o exalare. Părea că pînă acolo trecuseră printr-o „cuvă“ fierbinte, mustoasă, fermentată de drojdii, şi aici doagele goale sunau sec, înainte de a le pătrunde putregaiul.

Îşi traseră sufletul adînc. Dincolo reîncepea simetria şi clientela de pîine. Ca şi cum un dublu coridor de purgatoriu ar fi condus la miezul iadului.

Trenul se mişcă puţin pe loc. Laura se întoarse cu teamă spre doctor.

— Nu plecă ! Aşteptă ordine. Terminaţi-vă inspecţia, zise surîzînd. Avem douăzeci de minute întîrziere. Le recîştigăm pe drum.

Trecură mai repede. Laura era îngrijată că se termină provizia de pîine. Lung tren ! Ostenise.

Se auzi un zgomot de voci sănătoase.

— Aici este compartimentul nostru, explică doctorul.

Patru-cinci inferiori aşterneau o masă lungă.

— Trăiţi ! ziseră veseli, mulţumiţi că văd o femeie şi copii. Laura clătină sticla de coniac golită.

— Nu face nimic ! spuseră cu ceva regret în glas. Oamenii ăştia sănătoşi, care îşi aşezau de cină, nu-i păreau revoltători alături de ceilalţi. Unii pe alţii se necăjeau. Unii cu alţii se învoiau.

Stîngace între ei, acum cînd îşi isprăvise slujba, Laura le zise :

— Bună ziua !

— Salutăm ! răspunseră în cor.

Se auzi un fluierat. Sărira de pe tampoane pe şine. Era ultimul vagon terminat brusc în cîmp, ca o coadă de balaur retezată.

Începură să alerge spre peron. Ancoraseră departe.

Laurei îi veni o idee. Strigă ceva unui cercetaş, care, trîntind găleata goală, alerga ca un iepure.

Trenul se urnea încet. Mergea în tact inegal cu Laura, care se uita cu grijă la progresul roatelor.

Băiatul se întoarse în trap mare cu două sticle de coniac în braţe şi încîntat.

— Două ! zise Laura, pipăindu-şi pungulita modestă. Trenul îşi trecea acum pe dinaintea lor ultimele vagoane cu tact mai activat. Pe platforma întîi a ultimului vagon,, doctorul salută milităreşte. Pe ultima treaptă a ultimei platforme sta sanitarul. Laura îi aruncă din mers o sticluţă care sosi teafără. La geam apărură ceilalţi. Hăuind, băieţii zvîrliră pe cea de-a doua. O prinseră din zbor. Săltară bonetele în semn de ovaţiune. Capetele lor vesele albeau geamurile.

Capul uriaş şi slut al Balaurului era departe. Departe şi iadul pîntecului sătul şi adăpat. Numai coada trunchiată, care purta pe ca oameni ca în basme, zburda vesel.

Apoi Balaurul desfăcu aripi negre şi porni ropotind şi mîncînd în goana lui pămîntul.

— Se „ratrapează", zise un cercetăşel.

. . . . . .

Laura şi băieţii stau acum cu coşuleţul uşor, cu găleţile zăngănitoare alături, ca nişte izbăviţi.

Balaurul luase cu el spaima lui misterioasă. Trecuseră prin el ca printr-un vis zorit. Balaurul acum le părea ca cel din Biblie ; ca cel de pe desenurile primitive ale Testamentului : o fiară cu capul şi cu solzii de zale cenuşii, cu nări de vopsea roşie şi mustăţi de tuş... Ei erau arhanghelii albi, subţiri, curaţi şi liniştiţi alături de fiara împunsă, săgetată.

Aşa ca un desemn cu linii drepte şi simple le era sufletul. Descărcat de povară ca şi coşuleţul uşor, ca şi vadra uşoară !

X

OMUL CĂRUIA I SE VEDEA INIMA

Nu în ochi, nici pe buze, nici în mîini !

Nu în privirea leală care dăruieşte sufletul gol, sau în cuvîntul clasic şi în glasul curat. Nu în mîna întinsă deschis.

Nici în pleoapa lunecoasă a uitării ; în vorba dosnică ; în gîndul lăturalnic.

Nu inima celui bun, nu inima celui rău ! Care nu se poate totuşi niciodată vedea nici destul de bine, nici destul de rău. Misterioasa inimă care mînă pe om în largul său împotriva apei, deşi la cîrmă stă cugetul ! Nu aceea !

La cîteva zeci de paşi departe de poarta spitalului, Laura văzu în faţa ei un grup însufleţit. Erau cele mai importante din înfiripările mondene ale Crucii Roşii. Înalta şi planturoasa, Milly, care dovedise aptitudini speciale pentru chirurgie şi pe care la început, cînd totul era organizat pe dos, o consultau medicii internişti rămaşi acolo, nu se ştie de ce, ca să practice exclusiv medicina operatorie, adică măcelăria de război. Îşi mărturisea singuri ignoranţa, şi forestruiau un ceas la un biet deget. Efecte ale unei reparaţii de muncă greşite, acolo ca şi în atîtea alte locuri, datorită primei emoţiuni, ca să nu căutăm alte pricini şi să nu scormonim alte rele. Mai era

Dudu, îndeminatică, devotată și virilă, fruntașă prețioasă a sălei de pansamente. Directoarea însăși și altele.

Laura, care se ducea spre extremitatea cealaltă a orașului, unde o aștepta caritatea solitară și modestă a infirmeriei ei din gară ; care pornise într-acolo singură cu gîndul ei izolat și trimis departe ; Laura, care, vitregită și pasionată în propriile ei suferințe, se dăruia cu fervență durerii comune, dar pe căi separate de ale celorlalte, cîntări în gînd cum ar putea să le ocolească.

O zăriseră și însuflețirea lor mărită se îndreptă acum fățiș spre ea. Nu se putea sustrage. Se apropie și nu avu nici timpul să puie o întrebare.

— ...Ai văzut ?... Ai aflat ?... Știi ?... se amestecară vocile agitate de curiozitate și alarmă.

— ...Cel care a venit cu transportul de-aseară !... Grozav !... Un caz unic !

Laurenția parcursese în minte, cu o resemnare supremă, toată mizeria care de o lună le trecea pe subt ochi și prin mîini. Toată ingenioasa oroare cu care făpturile erau batjocorite de măcel ; mîinile, picioarele, rupte de trup ; craniile zdrobite, ochii arși, carnea măcinată, cuptoarele deschise ale rănilor, fantazia capricoasă, burlească și crudă a distrugerii oarbe.

Își pregăti și acum mucenicia milei și a durerii, cu care se consuma pentru fiecare, abia apărată împotrivă-le de propria ei suferință. Se miră însă că tovarășele ei, mai mult folositoare decît sensibile, mai mult harnice decît impresionabile, păreau așa de mișcate. Comentariile mărunte erau de obicei reacțiunea activității lor, dar fără emoțiune. Se miră mai ales că o opriseră pe ea, care nu se prea întovărășea. Gîndurile astea ocoliră într-o clipă.

— ...Ai văzut ?... Trebuie să vezi !... Ce grozăvie !... *„Omul căruia i se vede inima !...“*

Cuvintele căzură neașteptate. Închipuirea e o ucenicie umilă alături de geniul uriaș al răului !

Cuvintele căzură parcă de undeva de sus turlindu-se, micșorîndu-se, neîncăpătoare în putința compătimirii. Căzură simplu — și Laura deschise ochii mari, cît ar fi putut de mari, ca să vadă inima unui om viu.

...Era din regimentul Argeș și țăran de pe acolo... Frumos, tînăr și așa de distins. Credeai că e cine știe ce nobil...

Venea de trei zile de la etape, așa, cu rana aceea... și trăia... Chiar doctorii se mirau. Un caz nemaivăzut... În sala D de sus...

Laurenția nu spuse mai nimic. O să meargă, desigur, să viziteze pe... omul căruia i se vedea inima

Își văzu de drum destul de liniștită, fără de nici o vijelie a simțirii. Parcă simțirea i-ar fi fost zidită, cum își zidise Manole soția și, dinapoia zidului, glasul ei stins abia chema mila.

Nu îi era milă, nici frică, nici îndoioșare. Ca și cum cuvintele i se pironiseră mai mult în cuget. Da ! în adevăr, teribil !... Omul căruia i se vede inima.

Asta nu reprezenta pentru ea nici o noțiune clară. Nu știa cum putea fi. I se părea chiar foarte nobil... Ca un altar care se dezvelise... Trupul acela care arăta organul sacru al vieții, vederii tuturor !...

Își închipuia ceva fără sînge. Nemaculat... intact... și ?... se vedea inima. Aci, viziunea ei se opri redusă la cuvinte. Nu cerceta nimic cu imaginația mai departe.

Acolo, în cercurirea străintă a slujbei ei, spuse tuturor : la noi la spital a venit omul căruia i se vede inima.

Ca ei ca, ceilalți, mirîndu-și buza cu mirare, clătinau capul uimiți de noutatea cuvintelor astfel împreunate. Pe clienții întunericei, pe oropsiții și murdarii trecători, care în drumul lor jalnic se opreau acolo să-și primenească usturimea legăturilor, azi, îi moraliza cu rigoare. Să sufere !... Să aibă răbdare !... Erau pe lume dureri și mai mari ! — și se gîndea cu severitate : Lor, nu li se vede inima !

Scara se urcă de-a dreptul în sala D. În sala unde erau ofițeri și subofițeri. Infirmiera i-l arătă cu respectuoasă teroare într-un pat la fund.

În așternutul alb, cu cămașa albă, întins drept pe spate, foarte lung, foarte blond, cu o față ovală frumoasă și albă de tot, fără de paloare — martirul sta nemișcat cu ochii albaștri, clari, deschiși.

Prin buzele liniștite trecea o respirație deasă dar foarte ușoară.

Era așa cum își închipuise ea, numai că — nu i se vedea inima.

Înainte de a se apleca ca să-i spuie psalmul liturgic al cuvintelor de bunătate, ascultă în sală un șuier ciudat și îngrijitor. Se uită împrejur. Cunoștea toți bolnavii... Întîlni privirea lor umbrită de o grijă sperioasă.

— Ai văzut ! spuse unul cu mîhnire. Laura asculta mereu.

— El e ! Atunci se uită iar la bolnav. De subt cearceaful săltat puternic numai într-o parte, ieșca acea fluierătură stridentă, pe cînd buzele închise respirau ușor.

Nu spuse nici o vorbă. Nu găsi cuvintele „psalmului" ăsta. Era zidită parcă în spaima ei fără nici un suspin, zidită pe de-a-ntregul.

— A ! A ! zise tîrziu către celalt. El face așa !

Bolnavul nu mișca nici trupul, nici ochii. Pe spate, alb, cu figura aceea de o distincțiune în adevăr neobicinuită.

— E soldat ? mai întrebă Laura, deși i se mai spusese.

— E român ? Era o impresie unanimă și pronunțată. Avea un tip străin de om de la Nord, avea o înfățișare nobilă și o fineță portrecturală a lineamentelor. Părea deghizat.

— E țăran din Argeș... Are femeie și copii !

— Vorbește ? șopti, pe cînd în ea creștea o nestăpînită enervare provocată de șuieratul acela ciudat și pe care nimic nu-l putea conteni. Dar lui nu-i vorbi deloc.

Se uită iar la fața aceea proporționată și albă, la părul blond, la gura desenată armonios subt o umbră aurie de mustață, la fruntea largă și netedă și la ochii de safir strălucitor.

Se gîndi la nobleța pămînteană a neamului nostru.

Dar era totuși altceva care evidenția la el din toată structura ființei ceea ce era mai bun. Ceva care-l idealiza... Albeața ?... sau nemișcarea ?... sau faptul că funcțiunile organice, care tulbură circulația sîngelui și alterează în noi efigia pură, la el aveau un fel de suspensiune extatică din pricina problemei uriașe a inimii.

Laura plecase în șopotul smerit al tuturora.

Pe coridoare, prin săli, același zvon tainic... „Ce frumos e !... Ce nenorocire !... Grozav !... Nu poate fi țăran !..."

O legendă s-ar fi născut, numaidecît, dacă nu era matricula precisă. Era, în adevăr, în bolnavul acela ceva de o

noblețe cu totul de seamă, care ademenea spre curiozitate și mister, și acel ceva era martiriul !

A doua zi dimineață veni iar lîngă patul bolnavului. Verdictul era că nu putea trăi. Dar cum dura ?

Găsi pe doctor acolo. Schimbară o privire de uimire, deznădăjduită.

— Ai văzut ? o întrebă. „Nu !" zise cu ochii.

Atunci desfăcu cearceaful.

— Tocmai îi fac pansamentul !

Laura se uită cu spaimă la fața rănitului. Ținea ca totdeauna capul sus pe perne, dat mai mult pe spate și ochii țintiți pe plafon, deschiși, albaștri, diamantini, și nici licărirea ochilor nu mișca. Înțelese... *Lui*... îi era frică... frică să miște, fie chiar clipirea pupilei încremenite... Frică ?... Și capul îl ținea așa de răsturnat, ca nu cumva să vadă... Ce să vadă ?... Poate că la început văzuse !...

Ca nu cumva *omul*... să-și vadă singur *inima !*

De la înfricoșarea astei spaime Laura își întoarse ochii la doctor.

Ținea în mîini fașa cea curată pregătită.

- Uită-te ! îi spuse

Luă ochii greu de la doctor și îi aruncă ca într-un abis pe locul dezvelit, acolo la stînga, unde stă gordă inima unui om

Îi aruncă cu disperare ; se uită bine și nu văzu nimic, decît un cenușiu — întocmai ca atunci cînd te uiți peste prăpăstii... și după un timp se uită iar la doctor.

Teribil ! zise, ca nu cumva să-i mai arate. Dar cum a fost ? întrebă — ca să afle ceea ce nu văzuse.

— O schijă de obuz a rupt toracele și a zvîrlit bucata ; a rămas inima la suprafață neatinsă, dar lipsită de ocrotire. Din cauza inimii nu putem trata bine rana și din cauza rănii nu poate funcționa inima.

— Așa... da... desigur !... Nu e prea miraculos... Parcă știe oțelul unde rupe ?

Dar din toate scorburile, pe care nimicirea le sfredelea în țesutul vieții, desigur că asta era o meșteșugită dantelare făcută în trudnicul trup omenesc !

În ziua următoare ascultase iar vijelia șuierătoare care creștea. Izbitura, care în trupul înțepenit ridica cearceaful alb numai în regiunea fioroasei sfășieri, era mai puternică.

Peste spitalul întreg apăsa o tăcere reculeasă, o gravitate melancolică. Furnicarul zgomotos părea lovit de o monotonie stînjenită. Un respect și o deprimare înconjurau cazul ciudat și tragic.

A patra zi însă Laura găsi patul ocupat de un plutonier. Întrebă. Supăra pe ceilalți bolnavi. Îi impresiona rău. Nimeni nu putea dormi. Dealtfel începuse să fie agitat. Îl scoborîseră într-una din săli.

Îl găsi lîngă perete în sala 7 de jos. În pînzele aspre ale rufăriei ordinare, părea mai puțin misterios. Fața nu-i mai era așa de senină. Capul sta cu încăpățînare tot dat pe spate.

— Nu e cuminte, doamnă — se plînse infirmiera — își desface pansamentul.

Bolnavul protestă. Nu era adevărat... Nu-l pansa nimeni... Nu-l îngrijea nimeni. Desfăcu singur cearceaful fără să se uite, și printre bandajele răscolite, Laura văzu — dar nu ar fi putut spune bine cum era ce văzuse. Acoperi tremurînd și îl mustră.

...El nu făcuse nimic... Cum era să facă ?... Doctorul nu vrea să-l lege !...

— A fost adineaoră domnul doctorand și i-a pus pansamentul !

— Să i-l mai puie.

Se duse singură la intern.

— Cum ?... Iar ?...

— Vino ! !

Doctorul merse. Vorbi cu bolnavul aspru ca să-i impuie odihnă, dar fără răutate. Era un băiat bun și stăruitor.

— A intrat în altă fază — explică. Are accese.

Laura rămase lîngă pat. Din măreția de martiriu, suferința lui se scoborîse la zbuciumul omenesc. Spaima ei mută și sacră se mlădie și ea și se tărăgăna acum la picioarele milii.

După pansament sta mai calm, cu șuieratul mai astupat de matitatea fețelor proaspete. Se duse atunci încet spre alte paturi, de unde bolnavii posaci se uitau pieziș.

O chemă vocea infirmierei, ce părea că se luptă cu cineva.

Cu capul plecat spre rana odioasă, omul smulgea lacom cu amîndouă mîinile fețele, care, puse solid, rezistau. Fața

era convulsionată și horcăitul sforăitor. Infirmiera îl ținea cu toată puterea.

Îl așezară amîndouă la loc ; el începu să ceară jalnic și rugător să fie pansat... Cum o să stea el *așa*... Cum o să-l lase pe el *așa*...

Laura nu putea... Îngrijise toate grozăviile, dar acolo... nu... nu, nu. Nu putea.

Se duse cu deznădejde la intern.

Acum asta era starea lui permanentă. Avea furii, în care, fără să-și dea seama, sfîșia tot, în prada unor dureri ce rămîneau necunoscute științii, a unor perturbări, a căror suprauman neastîmpăr nu putea fi închipuit, fiindcă nimic asemănător nu se trudise încă în oameni și subt ochii lor.

Într-o seară era legat cu baiere de mîini de fiarele patului. Laura își acoperi fața. Torturi cu care oamenii, pentru îndeplinirea datoriilor către viață, asupreau chinurile unui muribund. Dar cum de nu murea ? Acel organism era, se vede, o mașină de perfectă rezistență.

Omul se uita la dînsa cu desperare

Uite, cum mă leagă ! zise sfîșietor. Era acum săpat de durere pe fața [illegible] de spaime.

De [illegible] l.

Nu se poate, doamnă, nu se poate ! E ordin de la doctorul mare. Și-a vîrît unghiile și le-a scos pline de sînge.

O privire de nebun porni din ochii albaștri ai bolnavului spre mîinile lui cu degete lungi și slabe, și, în adevăr, lumina de safir a ochilor găsi pe unghiile palide strălucirea proaspătă a maculării carminate.

Spală-l pe mîini ! — spuse Laura stins — spală-l mai iute !

Infirmiera se supuse ursuz.

Din rama de legendă și mister în care era încadrat, din groaza sacră a supraomenescului, martirul era prăbușit. Se zbuciuma în păcătoasa josnicie a trupului, în care moartea se încăiera cu viața într-o luptă aprigă.

Sublimul blazon cu care era înfierat se umilea din vulgaritatea suferinții și Prințul nordic decorat cu acea fantastică floare roșie de butonieră, nu mai era decît un supărător agonizant.

— Și-a înfipt unghiile în... ? ! — Laura nu-și completă gîndul. Chiar în inimă, nu ! Cum ar mai fi trăit !

În nebunia ce-l zvîrlea, ca pe o fiară, asupra „dușmanului" din pieptul lui, cu furia sîngelui răscolit de o rotire înfiorătoare ; cu toată demența oarbă ce-i apleca capul tremurător cu ochii holbați spre bestia roșie și clocotitoare, trebuie totuși, printr-un instinct suprem, să nu-și fi înfipt mîinile chiar în inimă, și, dibuind împrejurul „monstrului", spasmul lui zănatec se va fi crispat alături pe zdrelirea sîngeroasă din jurul altarului crud...

...Dar dacă ? !...

Laura își zidi sufletul în piatră și ciment ca să nu mai audă chemarea unei compătimiri ce nu-și putea ajunge sieși, și niței sînge numai, din impalpabila rană a milei, i se prelinse pe de lături.

...Și așa nobilul martir, intact ca o efigie sublimă a suferinții, scrijelat în piept de o icoană primitivă, cu un fabulos traforaj ce-i arăta inima, se scobora, cu fiecare ceas ce trecea, la mizeria josnică, a cărnei degradate. Agitația zgomotoasă a spitalului îl cuprindea acum la un loc cu ceilalți. În vultoarea aceea, în care energiile se frămîntau pentru prelungirea vieții, în contrast și în acord cu energiile războiului, care cereau sacrificiul vieței, omul căruia i se vedea inima era trecut la cifra valorilor eliminate, a pierderilor irremisibile. Cum de mai trăia ! Erau șase zile de cînd fusese evacuat acolo.

În seara a șasea nu-l mai găsi în sala 7 de jos.

— L-au dus ! izbucniră cu un răsunet de mulțumire bolnavii. E la rezervă.

Odaia agoniilor ! Așadar rezistența absurdă a acelui organism era învinsă. Murea, în sfîrșit !... în indiferența generală, în neglijența firească ce da la rebut tot ce era nefolositor, într-un locaș unde forțele erau captate în jurul cîștigurilor, nu a pagubelor, în desuetudinea tuturor decadențelor, după o scurtă strălucire supranaturală a suferinții, ca un melancolic și sarcastic *sic transit gloria...*

În stupul acela o altă orînduială, independentă de distribuția sistematică a muncii, împingea pe fiecare spre folosirea instinctelor sale. Laurența umbla printre acei bolnavi după normele simple, ieșea, intra, conform necesităților rolului ei de soră a bolnavilor, dar în mișcările

ei mai săvîrșea și taina unei alte slujbe, psalmia unei alte religii. Era un suflet de jalnică preoteasă a durerilor zadarnice, un glas de melopee pentru auzul vitregiților. Ochii celor muribunzi căutau în ochii și pe surîsul ei formele amăgitoare ale unui ultim miraj.

Avea de ars miruri și de închinat imnuri pe ruina tuturor templelor părăsite. Era în slujba a tot ce se azvîrlea acolo ca nefolositor scopurilor imediate ale existenței, dar poate că slujea legăturii misterioase dintre viața conștientă limitată și viața infinită.

După ce isprăvi alte treburi, Laura, înainte de a pleca, se duse la rezervă. Acolo, datoria îi întrecea puterile, o îndeplinea cu groază lăuntrică și în aparență cu o enigmatică liniște, mîngîietoare pentru cei cari doreau și cărora li se datora pînă la urmă amăgirea.

În ziua aceea găsi companie mare. Aproape că nu-ți mai putea fi urît.

Din contactul rănilor felurite cu atîtea „tare" organice, din introducerea în organisme odată cu proiectilele a atîtor alloaie diverse, se dezvoltau în trupuri mucegaiuri vii, care aveau o activitate morbidă. Paralel cu prevederile și îngrijirile raționale, moceau și izbucneau stări epidemice noi și crude ; complexe caracteristice, independente de mersul progresiv al curei ; erizipele infecțioase care înnădeau cazuri disparate. Floră specială de războaie moderne.

Morbiditatea asta venea și din multipla complicație care amestecase națiile, climatele, organismele apoi, din nenumăratele formule pe care creierul omenesc le găsise pentru distrugere : gaze cu nume noi, conglomerate metalurgice inedite, atîtea procedeuri pe care, harnici și onești, avanții le dăruiau cu inocență și laudă acelui vampir al războiului.

Din acea cloacă a cauzelor amalgamate se fecundase neumi un microb care bobotea gura unor bolnavi, rozînd țesuturile.

În camăruța din fund era un mort și în anticameră vreo cinci agonici.

Chiar lîngă ușă, abia mai putîndu-i recunoaște ticăloasa rămășiță, zăcea alături cu altul pe aceeași targă, față lîngă față, piept la piept, omul căruia i se vedea inima ;

celălalt avea gura mîncată de acei viermi, și intoxicarea sîngelui îi apropia sfîrșitul.

Blestemat fel de agonie ! Erau prea vii încă și în plină conștiință ! Mulți acolo și inerți ca niște petice scîrboase azvîrlite, cînd se apropie Laura de ei, îi vorbiră ! Unul cu gura „aceea“ și Omul cu un glas care acum ieșea din haosul unei uzine infernale.

...Și vocea lor acolo... așa... te-ngenunchea.

Se plînseră că nu sunt bine îngrijiți ; făcură reclamînări ; avură pretenții.

— M-a pus pe mine cu murdarul ăsta plin de viermi ! Cum o să mă mai fac bine.

O speranță îndoită mai agăța de o viață nemernică pe Omul măreț care arătase minunăția unei inimi vii, dezgolite în văzul tuturor.

— Să stau eu lipit de păcătosul ăsta !... Cum o să mă vindec cînd mi-e frică... mi-e frică să-i *aud* și să-i *văd* inima !

...Și indignarea lor era ceva solemn, ridicol și fioros.

Neputîndu-se mișca, fiindcă ar fi căzut după targă, stau lipiți ; unul cu ochii lui albaștri cețoși pironiți pe gura viermănoasă. Cellalt cu privirea atrasă de bortelitura hidoasă unde colcăia inima.

Vii încă !... Prea vii !... dar ca și morții !...

Slujba Laurenției avu atunci ceva din ritul sumbru al unui Iad.

Spunea chiar doctorul cel mare că fusese, în adevăr, un caz unic în muzeul hirurgici de război — o formă liminară a uriașei ingeniozități, prin care distrugerea exercita asupra trudnicelor făpturi batjocura și mutilarea.

XI

DASCĂLUL GORE DE LA SF. VINERI

— Ca potîrnichile !... Fugeau... se făceau nevăzuți... nu știai de unde să-i iei !... Nu erau buni de nimic. Numai de jocuri, de defilare, de încurcat lumea cu pretențiile lor de corporație !...

Laura era necăjită. Găsise infirmeria pustie. Întîrziase întîmplător o jumătate de ceas și nici unul nu era la post. Altfel, făceau bătaie care să fie numiti cu diferite servicii la gară, domnii cercetași !

La gară era, desigur, un loc privilegiat. Treceau zilnic trenurile. Tot războiul defila acolo, încărcat deocamdată pe transporturile aglomerate și zgomotoase. Treceau convoiurile lungi ale refugiaților cu pitoreasca lor durere umilitoare ; misterioase trenuri oficiale cu storuri lăsate peste echivocul trist al împrejurărilor ; lungi, nesfîrșite trenuri militare ducîndu-se spre nu știu ce și nu știu unde, dar spre ceva care te exalta, îndurerîndu-te, și care pe ei, pe soldați, îi exalta fără cunoștința durerilor ce se pregăteau, ca și cum priveau peste ele, peste ei înșiși, peste suferința și sacrificiul vieții, la fericirile dobîndite.

Se exalta atunci și zelul micilor cercetași, care, cu o graba și îndemînare neasemuită, împărțeau fructele, tutunul, darurile iubirii colective către acești drumeți ai unor probleme uriașe și sîngeroase, ce porneau veseli, înflorați, nepasători și hotărîți.

Cu cîtăni cu o peziciune cofele cu apă ; apa blagoslovită ca o otravă, pentru care cucoanele elegante, boierii îndestulați aveau mulțumiri pe buzele în sfîrșit umezite din pomana *gobelet*-ului comun, muiat neobosit în găleata mereu împrospătata.

Acolo, erau minunați. În zarva aceea nevoia lor de agitație găsea prielnicie. Erau rîsete, ghionturi, întrecere ; era mai ales atmosfera de încurcătură, de haz, de mișcare niurită și huiet, care umplea tot văzul, tot auzul, în timpul cît trenul se oprea, și care înviora cu pulsația asta febrilă și nomada pulsul înțelenit al răstimpurilor sarbede și consternate. În bîlciul ăsta ambulant, vîrsta lor neastîmpărată și nepăsătoare găsea avînturi scurte pentru o muncă nestrunită nici de fire, nici de vreo pregătire.

Dar pe urmă !... În infirmeria umbroasă și tăcută, la lucrul regulat și atent, se îndărătniceau.

Rar, unul-doi, mai blajini, mai devotați o ajutau.

Cel mai bun plecase din ajun. Un băiat mai mare ca ceilalți, cam greoi la vorbă, la mișcări, încetinel dar trainic la judecată și cu un suflet undeva înăuntru, mocnind ascuns focul sacru al unui patriotism fanatic.

Era priceput, harnic ca o femeie, ordonat şi tihnit. Pînă şi ultima zi lucrase cu ea pregătind soluţii, aşezînd rafturi, sterilizînd pansamente.

Se înrolase voluntar, turmentat de nevoia sacrificiului, zidit în pasiunea eroismului. Nu era în el frenezie, nici avînt. Era o fire masivă şi domoală, în care pornirile se încleştau într-o voinţă încăpăţînată.

Dintr-o familie de oameni mijlocii ce vor fi trăit cu nevoile lor în viaţa mică a mahalalei de provincie, epoca asta venise să le deştepte o latură de fire, pînă atunci nefolositoare şi, de la tatăl ţintuit de paralizie pe un scaun de mizerie, pînă la ultimul băieţaş de şase ani, se reliefase în ei, înălţîndu-i deasupra vieţii lor de mărunţişuri, acel sentiment cu care te naşti ca şi cu un talent şi care la popoarele unde se educă devine patrimoniul raţiunii naţionale.

Într-o zi, făcînd scamă pe genunchi, spusese Laurei că pleacă voluntar. Se uitase la el mirată.

— Sunt prea mare ca să vă fac un serviciu aşa de uşor, doamnă ! spusese roşindu-se tare. Apoi sfios dar îmboldit de sentimente ce-i dezlegase vorba stîngace, îi povestise cum fratele cel mic, de şase ani, ceruse plîngînd să fie şi el soldat, şi nici cu binele şi nici cu răul nu-l potolise nimeni, şi într-o zi dispăruse mai multe ceasuri şi se întorsese cu ochii cît pumnul de plîns, dar resemnat.

Fusese la căzărmi, la biroul înrolărilor, şi acolo maiorul îi mulţumise pentru gestul lui de bun român, dar îi arătase serios şi cu argumente cum regulamentele se opuneau, şi cum, trei fraţi plecînd, el avea datoria să fie şeful familiei.

Un sentiment dublu de spaimă şi uşurare înfioră pe Laura. Ce noroc că acel gest copilăresc să fi întîlnit din întîmplare un om de treabă, un om cuminte ! Dacă cumva acea iluzie fragedă ar fi întîmpinat, la vîrsta impregnelor indelebile, uşurinţă, glumă, batjocură sau indiferenţă ! I se păru că vede o inimă mică trecînd pe lîngă un cuptor de uscăciune şi, salvată, păstrîndu-şi sacra ei umezeală.

Aşadar secondantul ei plecase ! Băiatul harnic şi supus, cu sufletul ascuns şi fanatic, cu gînd îndărătnic de sacrificiu, cu patima roşie care cere să zvîrli trupul, hoit stîngaci, ca pe un morman stîlcit şi nefolositor, după ce ai dat sîngelui cep, pentru taina aceea a ţarinei şi redempţiunii, pe care unii o poartă în vine cum poartă alţii beţia şi păcatul. O au în ei şi o săvîrşesc şi nu poţi decît să vezi şi să crezi şi, dacă chiar nu înţelegi, să te închini. Căci e mai anevoie să probezi existenţa lucrurilor pe care le pricepi, decît să primeşti raţiunea lucrurilor care au existenţă.

După cum dorise, tînărul voluntar avea să moară într-un atac de infanterie. Mult mai tîrziu, adus în oraşul lui natal, Laura asistase la parada înmormîntării, privise cu emoţie şi melancolie coşciugul care închidea ermetic trupul cu capul — se spunea — tumefiat de lovituri, morman nefolositor din care mustul se scursese pentru „taina aceea".

Cercetaşul M., sublocotenent de infanterie, înrolat voluntar, şi care lucrase la blazonul modestei lui familii provinciale, şi la al patriei...

Acum rămăsese cu prigorii ăştia micuţi şi zvăpăiaţi... Nu era nici unul pe acolo... Îi va scoate din slujba ce le servea numai drept jucărie !

Nu ştia ea ce aşteptare face Laurenţia — decît pe viaţă ! pe ea însăşi. Către alţii o prindea mai bine îngăduinţa.

...Era aşa de soare azi, în adevăr !... O mireşte pelerină acolo departe ; lumină minunată peste raiurile goale ; tot locul îmblînzit, purificat de orice neguri ; o claritate care pătrundea şi în suflet cu înseninarea ei odihnitoare...

Era frumos, ce e drept !... Din uşă privi în sus, în jur... Pe cer, la orizont... eternele limite ale dorinţii ! Era albastre, blînde, ca o faşă curată şi moale, pe rana îmblînzită...

...Nimeni !... O gară fermecată... Nimeni absolut !

Strigă pe unul din ei şi vocea nu aduse nici un ecou. Nu se ivi nici un cap curios... Nici un cîine turburat din odihna lui la soare nu-şi schimba locul... Nu era nici un om... nici un cîine... Frumos !...

I se păruse spre magazie, unde erau înşirate cîteva vagoane, un lojniţă ca de iepuri. Pe-acolo or fi fost !

Nu mai chema. Îi plăcu să fie singură. Ca într-o cetate înmărmurită la soare.

Dar nu era deloc apă ! Găleata era mare şi, umplută, atîrna prea greu. Aduse cu cana şi se aşeză cu uşa deschisă în dreptul spaţiului liber umplut de opalul viu.

Ar fi muiat mîinile în el, ceea ce era frumos ca şi apa, mai subţire, mai uşor, mai suav ca ea... şi nu te îneca... şi te scălda... şi pluteai fără să înoţi... şi nu avea nume la fel cu divina lui substanţă... „Aer", nu era destul de frumos !... nici „eter"... numai „cer"... Nu sus, cer, ca o boltă de acuarelă pală... Cer peste tot... care umplea ochii şi răsuflarea, în care mîinile vîsleau uşor ca aripi... Cer în pumni.., în pervazul uşii infirmeriei umbroase şi triste !...

Erau copii şi soarele îi ademenise.

Dealtfel, dacă nu se strica vraja, nici nu era nimic de lucru ! Nici un muşteriu !

Luase în mîini lîna albă şi igliţile argintii, dar stau pe genunchi. Parcă ţi-era somn de bine ce-ţi era, de puţinul bine după atîta rău ! De puţina odihnă !

Aţipea ceva în tine. Aţipeau neliniştea, grija vremurilor grele.

Aţipeau sufletul şi gîndul, strejile nenorocului. Aţipeau şi ochii. Erau senini şi plutitori ca şi lumina din uşă, dar, deşi deschişi mari în lumină, aromea în ei privirea. Erau fericiţi fără să vadă, fericiţi fiindcă nu vedeau.

...O umbră pe ei şi pe pătratul curat al luminii...

O umbră neagră şi urîtă... nici pasăre, nici altă dihanie... O pată cu un desemn stîlcit ca vîzgăniile din basme...

Un om !

Se scutură ; îşi despăienjeni ochii : trecu brusc la realitate. Abia opri o mişcare de nemulţumire... Şi nu era acolo nici unul ! L-ar fi lăsat să o înlocuiască.

...Ce-o mai fi vrut ? Alt pansament ?... Se deprinsese omul cu curăţenia higienică ! Din fericire, era vindecat. Îi spusese că nu mai are ce căuta.

Cel mai nesuferit dintre clienţii ei ! Cel mai netrebnic !...

Unul din garda miliţiană, care păzea acolo mai departe nişte depozite.

Acum vreo două săptămîni intrase în infirmerie, mărunt, uscăţiv, cu figura contractată răutăcios de boală, cu ochii mici întunecaţi, îmbrăcat cu o manta lungă, ieşită, care-i atîrna pe trupul slăbănog, cu o capelă prea mare

înfundată peste fruntea îngustă şi dungată, cum era şi faţa, cu gulerul ridicat tare peste o legătură groasă, murdară, care acoperea gîtul ţeapăn.

Pe la zece, în dimineaţa aceea, infirmerie era plină.

Cucoana moaşa nici nu putuse încă pleca în oraş. Erau şi injecţii de făcut. Dintre toate meşteşugurile micei medicine era acel cu care Laura nu se putea deprinde.

Se uitase la braţul gol întins şi la acul ce se steriliza în vata aprinsă : acul... flacăra... pielea... Secunda în care vîrful subţire va rezista în epidermă !... Era absurd dar era aşa... Se uitase şi la mosafirul uricios cu gîtul sucit.

Acul păruse a-i scrîşni prin creier, prin faţă, prin toate fibrele. Totuşi nu se da înapoi cînd era o nevoie mare. Nopţile rele, cînd gemetele chinuiau umbra dureroasă a sălilor de spital, învingea orice şovăire. Dibuia atunci cu lampa mică şi dosită, pentru ca o rază cît de slabă să nu proiecteze pe întunericul înspăimîntat al oraşului o fascie pală de lumină, îndrumînd stafetele răufăcătoare ale duşmanului care pluteau deasupra tuturor edificiilor mari. În astfel de nopţi, înfiptura seringii liniştitoare în braţul unui tîlhar, pe care l-ar fi scăpat dureri mai mari ca răbdarea lui înnăscută.

Ea, ce nu putea suferi clonţul prin care vîrful pătrundea în neînsemnata subţire a pielei, apăsase cu două mîini în tovalul impermeabil şi aramiu, gîndindu-se că între rase şi neamuri sunt atîtea diferenţe fiziologice ce le diferenţiază sufletul şi că e o comunitate aşa de absolută în durere şi moarte.

Dar cînd putea, ocolea perfidia crudă a seringii.

...Va pansa gîtul acela puţin invitător subt peticile soioase, subt gulerul ros şi murdar ; gîtul acelui cap mic şi cu trăsăturile nimicite în convulsiunea brazdelor adînci, cu ochii mici înfipţi în faţa boţită şi răutăcioasă.

Se mustrase. Făcea deosebire. Nu aducea acelaşi zel clienţilor ; dar îi îngrijea corect şi nu aveau a se plînge. E drept că rănile proaspete, feţele încă afumate de proiectile ale bieţilor, sosiţi de-a dreptul de-acolo de la măcelul mut şi orb, îi păreau toate, oricît de uricioase, mai duioase.

Cu vîrful degetelor nemulţumite, desfăcuse gulerul omului ce se ferea ursuz, scrîşnind din dinţi. Îl durea tare. Dar ce antipatică suferinţă !

Cînd aruncase ultima cîrpă, avusese un cutremur şi o exclamaţie de scîrbă violentă. Era un dezastru !

Un furuncul, desigur, dar fără echivalent în mizeria cu care tumefiase tot locul. O tumefacţie de o culoare de vînăt, abjectă. O bubă hidoasă cu ţîţîni nenumărate, care supurau o execrabilă putrefacţie.

Cu o nervozitate neobicinuită zise unuia din cercetaşi : „Dă-mi, te rog, repede pansamente şi ţine chiuveta pînă cînd fac o soluţie mai tare !"

Nu lucra cu creolin decît rar, la cazuri urîte. Atunci lăsase să se îngroaşe apa cu dezinfectantul. I se păruse că nimic nu ar putea purifica cloaca aceea.

Cu o dungă strînsă între sprincene şi un fior pe nări, începuse să lucreze. Era încarcerată toată ceafa, învrăjbite toate vinele. Microbul dezvoltat acolo era o cauză secundă şi accidentală. Ceea ce era demn de remarcat era terenul pe care fericit, bogat, putregaiul înflorise, alimentat cu sînge stricat.

Omul acela mic şi uscat drena în el o licoare pernicioasă, ce-şi găsise cu bucurie debuşeu în acea arborescenţă ramificată acolo ca pe un gunoier prielnic.

Un dezgust neasemuit o scuturase : ticăloasa picătură de viaţă dăduse vieţii pe acel ticălos ! şi păcătos curgea în toată făptuirea aceea, viaţa ei mizerabilă !

Mîinile îi albeau pe acel gît ca nişte instrumente strălucitoare şi curate. Apăsase uşor sus, aproape de creştet, apoi spre umeri, pentru a goni de departe puroiul. Un urlet sălbatic răgise din suferinţa acelui nemernic.

„Aşadar ticăloşia doare tare !" se gîndise Laurenţia ridicînd presiunea. Omul încîrligat tremura încă.

Mai uşor decît atinsese nu se putea. Avusese un sentiment de milă, de mila cea mai dispreţuitoare.

Cu tot dezgustul ei rebel, adăogase arma cuvîntului ; glasul, cu care se îmblînzesc şi fiarele. Şi, unind atingerea îndemînatecă şi catifelată cu îndemnul vorbelor, îşi îndeplinise oficiul ei scîrbos.

Omul păruse a se ruşina de cuvînt şi strîngînd dinţii într-o scrîşnire ce însoţea operaţia ca un fierăstrău, gemuse mai slab, domesticit, dar cutremurat de un fior asemene unei spirale electrice.

Laurenţia era palidă, cu fruntea prinsă într-o lespede, cu gîtlejul înăbuşit, pe cînd feşele culegeau coptura verde ca mucegaiul şi zeama galbenă a unei fiinţe parcă anume făcută din murdăria lutului omenesc.

Simţea revulsia pînă şi cu ochii — şi mecanic spunea, cu o voce asprită fără voie de mizeria îndeletnicirii, cuvinte de încurajare :

— Acum a trecut tot greul. Nu e aşa că te-ai uşurat ?... Să mai rabzi niţel şi pe urmă ai să te odihneşti bine... Mîine la pansament n-are să te mai doară !...

Apărările pe care corpul şi sufletul le iau instinctiv către lucrurile protivnice o izolau în plina lor realitate. Era abstrasă cu toate forţele sensibile de la lucrul ei abject. Practica abnegaţiunea ; slujba asta a carităţii nivela prin mizerie suferinţele, denaturînd calităţile şi netezind cusururile ; totuşi clientul de azi era repulsiv cu deosebire.

Subt influenţa vorbelor pacificatoare dar imperative, omul se domolise : „Asta e puhav de tot — gîndise Laurenţia [illegible] nu moare... Nu s-a dus cel puţin acolo, la bătaie, să i pună capăt. Stă printre oameni ca o uimă pernicioasă, răcnind viaţa asta bolnavicioasă şi cu atît mai [illegible]

Îl lăsase din mîini cu un răsuflet adînc şi se spălase neisprăvit şi cu furie.

Omul uşurat, dar încă împuns de ultimile dureri, ieşise brusc fără să mulţumească, nici să salute, ridicînd gulerul murdar al mantalei lungi.

Urmase un tratament progresiv de cîteva zile, pînă cînd se drenase treptat tot, şi aproape se cicatrizase. Ca rezultat medical era un adevărat succes. De vreo trei zile aplicase ultimul pansament uscat, şi, mulţumită că a scăpat de el, îl concediase.

Ce vroia în ziua asta pustie şi albă ?... Nu se vedea nimeni jur în jur... Tot era gol de viaţă subt soarele rece...

...De unde răsărise ?... De-acolo de prin vreun fund de magazii, unde păzea, Dumnezeu ştie ce !

Smulsă din aromirea plăcută, mişcă alene capul, spre uşă. Omul înnegrea pragul. Mai curat parcă niţel, mic,

uscat, galben, cu ochii neliniștiți de aceeași iuțeală, care-i acidula caracterul respingător ca și înfățișarea.

Era gătit de sărbătoare sau poate părea numai, în atmosfera de repaos și sărbătoare a zilei limpezi, a locului curat sub soare.

Avea ochii împăienjeniți de o lucire cenușie, ca un oțel brumat.

Poate tot din lumină.

Laura îl vedea foarte bine, fiindcă sosirea lui era așa surprinzătoare în liniștea singuratică.

După ce scoase brusc capela turtită și largă, tăcea lîngă ușă. Părea pironit de o idee.

— Nu mai ai nevoie de nimic, zise Laura distrat. Am terminat cu d-ta. Poți scoate fașa, o poți păstra... Cum vrei.

Și sfîrși.

Omul atunci, dimpotrivă, intră cu o mișcare hotărîtă.

— ...Vă mulțumesc, doamnă, prea mult și vă sunt cu mare recunoștință... Eu chiar vreau și doresc și n-am cuvinte să spui, dar veți dovedi... și chiar felul meu nobil... Și am a zice că dacă vreodată... fiindcă și noi știm... și cea mai înaltă datorie de îndeplinit în conformitate cu tot ceea ce... și care vreau să vă spui și să vă cer ceva care țin și doresc...

— Bine, băiete, întrerupse Laura nedumerită și plictisită de îngîmfarea asta stupidă. Spune ce ai de spus și, dacă se poate, voi căuta să te servesc.

Întreruperea îi convulsă obrazul de nemulțumire. Își reluă suflarea.

— ...Dar dacă, fiindcă și noi avem o educațiune și cunoaștem cele ce se cuvin, care răspund și corespund... și pentru îndeplinirea devotamentului...

— Bine, băiete ! zise silnic Laura. Spune mai repede ce nevoie ai ! La domnul prefect ? Sau cu armata ? Ca să știu despre ce e vorba.

Acum părea enervat și reîncepu cu glasul mai pornit :

— ...Să vedeți că și noi ăștia știm și suntem în stare. — Apoi, într-un avînt liric : Cucoană moașă, vă spui ! După cum că viața întreagă, cucoană moașă !... Căci nu e după cum s-ar crede ! Eu, dascălul Gore de la Sf. Vineri... Un Dumnezeu din cer... și nici diavolul... și toți cei șapte

copii. Eu, dascălul Gore... Ca o icoană a sfintei, cucoană moașă... și nici cerul atîta... Pe cinste și pe cuvînt... Pe muiere o omor cu toți plozii ei... Urma ei să nu se vadî... și nu se încape... Puterea mea... Cînd vreau ceva mi se face roșu dinainte ! Ca pe icoana de la altar... O să piară, cucoană moașă, o să piară ! Să se rupă toate băierile din mine, dacă nu o fi cum vreau eu, și vă rog, și am venit să vă spui...

Laura se iritase de discursul acela, de prezența omului, de tot ce era stupid, impetuos și zăpăcit în incursiunea, în solicitarea asta fără înțeles. Era un ridicol în sforțarea glasului, a cuvintelor de a se depăși pe ele, de a se înălța pînă la un nivel peste putere, dintr-o idee care lucra acolo dedesubt, în creierul acela zvîcnit, și da asalt orb spre lumină ca o destindere tăioasă a unor energii, care vor plezni firul vibrant și exasperat.

Se uită la el cu un dispreț uimit. O lua drept cucoana moașă. Nu avea nici o importanță. Timp pierdut să-i mai explice.

Nu-nțeleg ! Spune ce ai de spus. Orice ar fi, dar degrabă. Dacă aș putea, rog pe bărbatul meu.

Vorbăria asta extravagantă punea o notă de umor jenant pe limpezi sublima a zilei, o turburare macabră acelei ferme amorțiri.

Cuvintele întrebuințate în nonsens, expresiile, luate din articole de ziare, alergau acum fără răsuflare, lovindu-se unele de altele fără să le poți aduna și lămuri, iar printre ele ideea fugea ca un cal scăpat și gonit.

Întreruperile Laurei aținaseră dezordinea, în loc s-o potolească. Bunăvoința ei silită, în loc să lumineze ceva, era parcă un aliment focului. Căci omul părea că aleargă zănatec în mijlocul unui incendiu, care izbucnește de prin toate ungherele și cuprinde tot mai mult locul.

Repetă îngrijorată :

— Voi spune bărbatului meu...

Omul pierduse acum chiar măsura vocei. Azvîrlea glasul din ce în ce mai precipitat și cu violență. Vijelia creștea. O apă în clocot, al cărei abur saltă gata să izbucnească. Vedeai momentul cînd țevile vor exploda și creierul siluit de o presiune extremă va trece peste digurile rațiunii într-o explozie tumultoasă și disperată.

Laura îşi simţi curgerea nesimţită a vieţii absorbită. Îi stase sîngele. Păli încremenită.

Toate aspectele acelei scene neaşteptate şi neînţelese se şterseră. Rămase un singur lucru : frica !

Pronunţă cîteva cuvinte pacificătoare, cu o voce mată, ca să nu zdruncine nimic, nici prin bine, nici prin rău.

Le rostea cu precauţiune, cum aşezi nişte explozibile. Era un acompaniament de temporizare. Printr-o lunecare nesimţită a privirii îşi mută ochii pe uşa închisă, cu geamul ei orbit de soare înapoia peronului alb şi pustiu. Încercă o mişcare, care aproape să nu aibă mobilitate spre aceeaşi uşă, ţinta ei pasionată.

Glasul omului se ridica, se lăsa, sacadat, violent, ostenit, fără legătură cu vorbele ce nu mai erau unite nici două cîte două.

...Omor... fericirea... Dascălul Gore... Jurămîntul... şapte copii...

Laura nu mai avea nici un fel de abundenţă. Ideile îi pieriseră reduse la noţiuni puţine... E nebun... Sunt singură... Să ajung la uşă.

Paşi amestecaţi cu voci depărtate foşniră undeva ca o undă de vînt : cercetaşii !

Simţurile ei ascuţite ştiau acum bine în ce direcţie sunt.

Dar la ce distanţă ? Cît îi era auzul de fin ?... Poate erau departe !

Avalanşa creştea. Ruptă ca din munte se prăvălea peste prăpăstii în salturi.

Unde oare încăpea viforniţa în omul mic, care acum îi şuiera vorbele printre dinţi, scuturat ca o sîrmă sub descărcări de fluide uriaşe ?

Răutatea feţei uscate o crispa, lividă. Trei cute, săpate ca şanţuri, împărţeau fruntea îngustă, ca tăiate fără sînge cu un topor lat. Avea o culoare de carne pămîntie, un fel de lut cafeniu. Dihanie urîtă şi ciudată, faţă de nume hotărît în scara animalică, dar cu toate poreclele şi privilegiile omului.

Îmbrăcat cu mantaua cea lungă şi veche, azi periată ca de sărbătoare, atîrnîndu-i pe trupul mic şi slab, încordat

în muşchii striaţi tare la suprafaţă, aşa cum apăreau pe mîinile învrăjbite, semăna cu o sperietoare în porumbişte.

Deşi primejdia creştea, Laura era acum mai calmă. Cugeta rece şi fără milă : asist la acest lucru grozav !... Se apropie... Văd minutul cînd raţiunea, care singură lămureşte existenţa, va trece din clocotul dezordinii supreme dincolo, în întuneric şi rătăcire... Am în faţa mea un om care înnebuneşte... Dacă mişc sau vorbesc, pot grăbi clipa şi nu pot şti ce va face maşina dezlănţuită fără paznic.

Tiptil, pe brînci, ca apaşii, după cele mai recente modele ale educaţiei de cinematograf şi ultima noutate de farsă şi de joc, unul din băieţi se strecurase pînă la uşă, tîrîndu-se pe asfaltul cald.

Adinioarea, cînd îl strigase Laura, se ascunsese îmbătat de lumină şi de joc isnav. Acum venea tîrziu după chemare.

Se ridică dintr-o dată agil în dreptul uşei şi cu aere serioase şi poceite îşi pregăti scuza şi minciunile.

Dele uşa la o parte într-o tăcere mai neliniştitoare ca orice apostrofă — şi păru că libertatea întreagă a lumii dinafara, tot orizontul către care poţi alerga nesfîrşit pînă dincolo de toate primejdiile, tot aerul — tot — pe care îl poţi aspira ca să răsufli dintr-o asfixie ucigătoare, toata apărarea unei escadrile de salvare, tot — sosise cu gestul încet şi mirat al copilului care, rezemat de peretele uşei desfăcute în toată lărgimea ei, sta timid şi nedumerit.

Laurei i se urcă sîngele în obraz.

Omul nimţise dintr-o dată, ca şi cum i s-ar fi pus căluşe peste tot.

Băiatul deschise buzele ca să spuie ceva.

— Bine ! îi zise Laura cu un glas în care toate strunele încleştate sunau dintr-odată : şi spaima deznodată, şi bucuria mîntuirii, şi reproşul amar şi blajin pentru primejdia acum izbăvită.

Băiatul auzi acea vibrare, nu înţelese nimic decît ce spunea sufletul, decît accentul dramatic al vocei. Se roşi cu faţă, cu gît, peste urechi, peste frunte, se roşi ca de un blam aspru, de o pedeapsă ruşinoasă. Nu mai spuse cuvintele uşoare cu care venise pe buze.

Ea se întoarse către omul mic, către dascălul Gore de la Sf. Vineri, către dihania cu mușchi striați ca un fierăstrău, cu sînge de absint rînced, de floare pe mucegaiu — către micul om de pămînțel galben hrănit cu puroiuri.

Cu glasul unei uri fără seamăn, cu glasul cu care dai drumul asasinului tău, atunci, chiar asupra crimei, înainte de reacțiuni și de generozități finale, îi spuse : „Bine !“

Printre ea și cercetaș, prin ulicioara piezișă a spațiului liber, mica fiară, bietul cumătru al nebuniei, trecu.

Avea buzele albe, nu așa cum pălesc buzele — albe ca și cum un strat văros s-ar fi depus pe ele — și ochii erau șterși, parcă făr' de pupile, ca o apă unificată și turbure.

Dispăru deodată din lumina pragului — probabil strecurîndu-se pe lîngă zid cu pașii șovăielnici ca de bețiv — și ușa lăsă iar deschis liber, clar și imens, peronul, cîmpul, orizontul.

Erau acum doi. Nu-i mai era frică ! Dar nu trebuia cumva să mai plece băiatul :

— Să dizolvi pastile de iod ! Nu mai avem soluție !

El se repezi stăruitor să-i îndeplinească ordinul.

Laura simți că picioarele o dor tare. Se așeză pe scaun.

Năvălea în ea ceva viu care o slăbea, îi lua energiile, readucîndu-i viață.

— Mi-a fost frică, Vintilă ! spuse cu un glas de copil.

— Era așa de frumos afară ! răspunse băiatul mîhnit.

Laura nu-i vorbise niciodată așa apropiat. Copiii, ca și cățelușii, ca și femeile, sunt mici animale domestice, care se conduc după glas și adulmecare.

Vintilă se apropie cu o mișcare alintată și puse mîinile pe speteza scaunului :

— Un bețiv ! zise, dintr-odată comunicativ și familiar. Apoi, îngroșînd glasul : Nu mai pune el piciorul pe-aici. Îl omor eu !

Copiii și nebunii omoară ușor.

Laura se reculese. Se gîndi că în meseria doctoricească și în practicarea milosteniei sunt riscuri.

Un nebun !... Dar ce va fi vrut ? De ce sosise la ea cu criza lui ?... Din obiceiul mecanic care îl aducea pînă deunăzi la infirmerie ?

Nu înțelesese nimic din ce spunea. Din amalgamul absurd de idei pompoase și vorbe ridicole, se reliefau puține indicii.

...Intră cucoana moașa iluminată și încălzită ca o zi de mai. Laura nu avea poftă de expansiunea ei clevetitoare. Venea din oraș ; tîrgul pentru ea era mort, și moarte toate mărunțișurile. Trăia subt flamura neagră a războiului, azi înălbită de soare. Trăia din hrana lui consomptivă, din trude și zbuciume ascunse. Se pregăti să plece.

Avea încă o tensiune mare din tragedia de-adineaură.

Nu se întîmplase nimic. Ei, nu i se întîmpla nimic niciodată. Faptele în viața ei erau o foaie albă. Nu aceea pe care nu au ce scrie oamenii fericiți și fără Istorie. Aceea care lasă pustie viața celor fără întîmplări, ca și morți, pentru a fi vegetal pe de lături a tot ce unduie și [illegible].

Totuși i se întîmplau lucruri neobicinuite. Tragedia învîrtea adesea pînă la ea fluturarea mantiei ei regale și sumbre și, pe locul ei neînsemnat și nemișcat, o ținea învăluită într-un fald de viață intensă.

Un om adîncaurea înnebunea subt ochii ei. Văzuse la spital turbarea durerilor și misterul rigid al morții, și totuși saltul ăsta mortal din lumină în beznă, îi părea mai cumplit.

Pentru ea singură se desfășurase comedia macabră. Intrat ucolo încă în firea lui, simțise cum roatele deodată derapează, cum motorul fierbe gata să zbucnească.

Micul viezure al gîndului — straja ciudată pe care nu o vezi, nu o prinzi, dar în care ai căpătat credința că stă de vigilă ; viezurile care saltă și scapără și șerpuie, dar nu pierde pasul și drumul de pe orice piezișuri ar vagabonda — fugea, pornise, nu se mai oglindea în ochi, era gata să iasă din cetățuia ferecată, pornind pe peronul alb, dispărînd în cîmpul deschis ; iar în casa minții fără de zăvoare, vînturile aveau să sufle răsturnate.

Ei, Laurei, omul mic cu ultimele frîne slobozite și galopînd dîrz peste cîmpi pe cursierul spumat al unei

grandomanii pătimaşe, avea să-i ceară ceva — nu micile favoruri cerşite de oamenii de soiul lui — Ceva — probabil mare, aşa de însemnat, încît crescuse în el pînă nu mai încăpuse.

Laura simţea că teatrul funambulic al vieţii îi oferise o grandioasă producţie. Măreţ teatru, în care spectatorii ca nişte copii nevolnici înmărmuresc de frică ! Din tot curajul, din totă cuminţia, atît se deslușise : „E nebun !... Mi-e frică !“

A doua zi, Laura, pătrunsă de umezeala burhaiului şi de tristeţea gîndurilor călătoare, uitase episodul.

Cucoana moaşa sta în infirmerie rebegită într-o scurteică verde, şi foarte domoală, prin excepţie. Nu pleca în oraş şi tocmai nu era nici acolo nimic de lucru.

Laura scoase tricotajul, care putea deci spori, şi o consultă asupra unui punct ce trebuia să dea rotunzimea bonetului de lînă.

Serviabilă, i-l arătă ; apoi :

— V-am lăsat ieri singură, doamnă, şi aţi avut o neplăcere ! Am dat eu un faier ştrengarilor ăia ! D-ta eşti prea bună. Eu îi mai trag de chică, de urechi, pe ici, pe colo !

Laura se uitase la ea mirată. A, da !... Îi povestise băiatul Vintilă !... Oamenii vorbesc... uitase... Ea nu vorbea... Asta nu însemna nimic. Dealtfel, era simplu şi firesc...

Tăcu. Era aşa de înfiorată de tristeţea zilei şi atîtor socoteli rele ale rosturilor ei

Moaşa spunea înainte :

— A înnebunit, se vede, săracu, de tot ! Uitasem să vă spui că a întrebat pe toţi împiegaţii din gară cine e cucoana care l-a îngrijit. Ei, neştiind că d-voastră vă osteniţi cu toţi bolnavii de rînd, au crezut că eu am curarisit pe nespălatul ăla. „Ei ! Cucoană moaşa ! mi-a spus şeful, are să te ceară de nevastă un domn frumos, fiindcă i-ai scăpat viaţa. Aşa e cînd eşti văduvă şi nostimă.“

Cucoana moaşa nu scăpa nici o ocazie, care-i putea aduce aminte că e nostimă... şi că e văduvă.

Laura ridică ochii la ea după împletitură :

— Da ! zise.

Intra un tren militar în gară. Strînse lucrul nervos şi cu paltonul aruncat peste şorţ ieşi pe peron în burniţeală. Acolo, în mişcarea aceea de soldaţi, de călători, avea iluzia că poate afla ceva de departe, că se poate într-o zi să-i apară ceva neaşteptat şi fericit — sau cineva.

Cînd îşi relua locul şi lucrul îi clănţăneau dinţii de frig. O umezeală pătrunzătoare. Moaşa plecase. Prin gloata soldăţească, cucoana moaşă era în elementul ei. Totdeauna găsea ceva de lucru.

Caritatea ei spornică se întindea asupra orice şi oricui cu acea supraabundenţă a temperamentului ei neliniştit.

Cel mai puţin, atîrnată de braţul vreunui militar valid, îl sprijinea galeş, exprimîndu-i astfel patriotismul ei cald şi îndulcindu-i rănile viitoare. Aşa erau de turburate timpurile, încît „punctul de vedere“ abia părea mai deorebit de uzul comun.

Cuvintele ei de-adineaură coordonau pentru Laura intermitenţele absurde şi nonsensul năvalnic al discursurilor micului om galben

Cu cele nouă tăieturi mantalei periate şi cu pompa vorbelor distinse, venise să-i ceară mîna. Ei, Laurei !

Nu erau atunci vremuri cînd comicul cel mai burlesc te putea înveseli. Pătatele erau lugubre şi rîsul silnicit.

Pe cînd se clătinau hotarele şi se roşeau orizonturile, în marea încăierare a oamenilor care se schingiuiau că şerie epopee, în mizeria tuturor şi a fiecăruia, toate culorile vieţei, culorile ei de curcubeu cu derivate luminoase de nuanţe, cu artificii şi proiecţiuni, se cerneau într-un inform cenuşiu.

În mijlocul acestor probleme întunecoase care înăspreau egoismele, dascălul Gore de la Sf. Vineri îi dedica pe al lui.

Îi oferea numele, avutul, situaţia, toate energiile nobleţei lui de om. Îi imola, cu un gest de pasiune antică, cei şapte copii şi pe femeie, mama lor !

Şapte copii ? Bieţii de ei ! Insule purulente. Născuţi din omul galben şi din femeia trudită, otreapă de bordei sărac.

Mai bine morţi decît purtînd în viaţă apele verzi şi mîlul cafeniu, în trupurile nemernicite, cu muşchii atrofiaţi, cu dungile stupefacţiei pe fruntea lor îngustă de moştenitori săraciţi ai netrebniciei !

Mascarada asta nu avea nimic glumeţ. Decorul, ca şi gesturile, ca şi armele tragediei, erau impunătoare.

Cum se născuseră la dascălul Gore aste simţiri nobile şi zguduitoare ?

Pe cînd îl îngrijea, din revulsia interioară a Laurenţei emana în cuvinte, în gesturi, o aversiune abia cumpătată de cuviinţă. Cu glasul, cu fiinţa, se da înapoi de el.

Părtinitoare, păcătuise cu acest păcătos, lipsise de la bunătatea umilă şi deopotrivă, pe care o închinase durerii tuturor. Cum, atunci ?

...Mîinile ei curate, pe care şi le pedepsea, îl îngrijiseră. Mîinile ei încătuşate şi zadarnice, pe care nimic nu le păta, lipsite chiar de clarobscurul modelat al acelor contururi, pe care micile atingeri ale uzului comun îl dau mîinilor ce au încercat viaţa. Flori palide pe doliul sufletului ; asemenea mîinilor acelea care, ca nişte cupe prelungi, crenelate de degete rigide, dospite dintr-o pastă cerulee cu sidefări cristaline, stau atîrnate fără legătură anatomică în marginea manşetelor dantelate, pe portretele primitive de femei medievale, îmbrăcate în matitatea catifelei negre.

Portrete fără de mlădierea vieţii, dintr-o artă care nu înviase încă, fiindcă modelele ei claustrate în cetăţui de piatră şi în somnul conştiinţei, treceau pe platforme de donjoane, de la o poartă a vieţei la alta, ca nişte umbre mobile şi nu putuseră oferi artei forme modelate de o pasiune vie. Mîinile ei curate.

...Pe mîinile Lady-ei Macbeth stau petele indelebile ale crimei. Frumoasele ei mîini regale flabelate cu sînge, din ambiţie şi patimă !

Aşa, mîinile mici, uscate, cu muşchii striaţi violent, mîinile învrăjbite ale dascălului Gore ofereau Laurei crime capitale, din ambiţie şi patimă, în numele unei legi încuiate acolo în apele verzi şi galbene ale sîngelui, ce înflorea insule purulente şi hrănea mîlul din care era frămîntat micul om nelegiuit. Urîte sau frumoase, mîini criminale !

Laura îşi aminti de mîinile ei albe şi reci pe gîtul încins de bubă. Ştia ce abjecţie a drenat de acolo, lucrînd profesional cu decizie rece şi crudă, ca pe un manechin. Cum,

apăsînd de sus de pe occipite, de jos din omoplate, gonise cangrena.

Ştia ce greutate tîmpă trebuie să fi încarcerat simţurile şi trupul bolnavului. Îşi amintea dîrza brutalitate a omului înveninat de acel rău şi uşurarea aspră a nenorocitului trup care zbîrnîia sub ultimele radieri ale unei suferinţe curmate sub mîinile ei.

Mîinile ei congelate în sacrul purităţii umblaseră ca nişte instrumente agile în buba necurăţiei. Înţelese că era un traumatism direct al curăţirii pe stîrv, care degenerase în acea aberaţiune. Mîinile ei erau de vină !

Omul luminat din acea cloacă, printr-o necesitate egoistă de bine, năzuia acum către salvatoare.

Deodată cu acel putregai, printr-un instinct inconştient de purificare, vrea să azvîrle tot ce se amalgama şi deriva din viaţa lui dinainte : o femeie şi nişte copii !

Vroia pe cea care îi îndulcise mizeria.

Recunoştinţa lui mojică, şi care nu se exprimase niciodată măcar prin vreo mulţumire de bunăcuviinţă, prelucra înăuntrul lumii. Şi binele, acolo în hăul pernicios, înflorea doar de dragul

Laura nu ştia ce era ce semeni, grăuntele divin, albul ei luminos nu au funcţia pură decît sterile, sîngure. Azvîrlite în hăzda mocnească din ea, incoltesc în alte simţuri, se prihănesc şi fermentează blestemul din care nasc monştri.

Procesul descalificării nu-l ştia. Nici că dascălul Gore, purtător de monştri, era o avangardă trimisă de pătimirile nebănuite ale vieţei ce sînt în mers spre noi.

Rece, aspru, sarbăd. Laura gîndea : „Am pus mîini curate pe bubă şi bestia izbăvită de rău vrea să-şi asigure loncul".

„...Ca pe o icoană !"... Cu toate că purta livreaua comună a caritătii, înţelesese că e o cucoană. Nu era din cei care nesocotesc distanţele sociale. Îi ştia boierimea.

Recunoştinţa i se dezvolta inform.

În nopţile de gardă, de-a lungul magaziilor goale, cu gîtul sucit ca un strigoi, ca o pasăre de noapte cu aripi de pulpane veştede, pe cînd orizontul gol, limpede, mut, aşternea o pînză de oţel, dincolo de care erau cei care mureau de bunăvoie, dascălul Gore, aprig cu scumpa lui

sănătate, se înălța cît mai sus, urca gîndul spre icoane din biserici, puțina lumină a minței i se silea spre lumina care iradiază din bolte, și acel gînd sta suspendat ceasuri după ceasuri ametit în echilibristica lui cutezătoare pe o sîrmă subțire.

Atunci se pregătiseră cuvintele zăpăcite, rupturile de fraze pompoase, tot luxul îngîmfat și caraghios al ofrandelor.

Ziua, dascălul Gore vroise să afle cine era infirmiera binefăcătoare. I se spusese că e moașă.

Barierele se micșoraseră și gîndul maniac luase o formă hotărîtă, care scobora icoanele din perete. I se păruse că această unire între doi oameni cu profesiuni libere se poate face. Urcat pe treptele lui pînă la cea mai mare înălțime, dascălul Gore oferise cucoanei moașe viața lui.

Totuși, o intuiție a distanțelor urca iarăși logodnica în rame și formulele se zminteau din nou în creierul despresurat din coptură, care își rătăcea puțina lumină în piezișurile grandomaniei și ale patimii.

Cînd se simțise pregătit pentru ceremonialul cel mare, venise tot sus, în echilibru nestabil, pe sîrma subțire.

Întreruperile Laurei îl descumpăniseră. Agățat printr-o sforțare supremă, se legăna zbuciumat, înainte de a se desprinde de suportul slab și a se prăvăli în beznă.

Sub ochii Laurenției, dascălul Gore, într-o ofrandă supremă, abătut între aspirațiune, neînțelegere și realitate, înnebunea.

În fața nebunului, Laura cea încordată și resemnată relelor își recăpătase frăgezimea și slăbiciunea. Îi fusese frică numai un minut. Apoi iar rămăsese cu simțirea strepezită, cu gîndurile nimicite.

Vocea copilărească a băiețelului îi reveni în minte : „Am să-l omor !"

Așa vine vorba ! Bărbatul, omul e născut asasin. Puterea distrugerii se afirmă în el ca și a creației. Născut, el naște ; muritor, el poate ucide. Din aste două forțe elementare, una îi e interzisă de legea morală atît cît nu se răzvrătește.

Nu omoară. Dar amenințarea lui putincioasă se risipește în cuvinte de clacă : „Am să-l omor !" Și uneori omoară !...

Acum se sculaseră oameni de pretutindeni în vrajbă și fierbințeală ca să omoare. Era război.

Ca să omoare pentru... mai bine... Mai binele, care înflorea ciuperci otrăvite în rațiunea popoarelor de pe malurile tutulor apelor, din aluatul tutulor malurilor.

Rupînd echilibrul și spînzurați deasupra lor înșiși, își făceau drum prin moarte spre mai bine — prăbușind ceea ce le încurca drumul spre refacere și înnobilare.

Pentru icoane în biserici — pentru o lumină iradiată pe fruntea idolilor — pentru ca bubele sparte, scurgînd puroiul, să descongestioneze cerebrul națiunilor — pentru ambiție și patimă — pentru triumful egoismelor. Așa... pentru că mîinile curate ale unui ideal ostenit de a fi zadarnic, atinseră răul și turburaseră puterile creatoare și ucigașe. Era război ! Da, oamenii ucideau !

Dar Laura nu se gîndea la nimic. Avea în ea ceva apus. Tăcea ațițele înfipte în lîna albă.

Nu se gîndea nici chiar la logodnicele de pe lume, triste de legăturile de război, pentru ca ironia vulgară a acelei obrăznicii să umple cu un dezgust mistuitor.

În mijlocul tumultului morței spre înviere, nu se gîndea la tot ce moare și renaște. La tot ce se duce și la ce are să vie. La ceea ce purtăm încă în noi și totuși e pornit spre mare a deșertăciune ; la tot ce nu avem puterea de a presimți decît prin puterea de a trăi și nădăjdui ; la ceea ce are să fie, s-a și îndrumat poate de pe locuri necunoscute și călătorește spre noi, nu se gîndea !

...Laura nu știa că odată își va aduce aminte de solemna cerere a dascălului Gore și o va povesti zglobiu, ca pe un tril de allegro, cu acea vivacitate spumoasă a spiritului, rezemat pe minunatul tempo de brio al inimii fericite.

...Nu știa că într-o zi problema împerecherii îi va părea asemenea unui caspe — noroc, întîrziat și înstrăinat, care trosnit și nu se poate opri, pe care femeia îl privește de pe prag, trecător mut dar nu orb, în a cărui ochi ca în apele dulci și adînci se naște și se scufundă catarturi de corăbii încărcate cu roade scumpe.

...Nu știa că dascălul Gore, orbit de dorințele lui păcătoase, îi va părea cîndva cuminte, fiindcă a dat existență năzuinții lui imposibile, prin curajul peste puterile lui de a vorbi ; fiindcă și-a sfărîmat închipuirea, dar a trăit-o în clipa cînd se năruia cu ea.

...Nu știa că alteori dascălul Gore, cu donquichotismul lui ridicol, îi va părea un frate al tuturor viselor absurde, lovite de dizgrație.

...Nu știa că va fi un timp cînd puroiul se va răzbuna. Se va răzbuna că l-a purificat, că i-a împiedicat apele subterane să crească. Se va răzbuna pe mîinile ei, care atunci vor fi cupe vii.

Nu știa că șuvoiul sîngelui verde, și mîlul făpturilor gălbene mișună pretutindeni, ambițioase și răzbunătoare pe disprețul inocent.

Nu știa că orice suflet, care se coboară și surîde blînd idolatrilor, e smuls din rame, dus în vizuine și profanat, întunecîndu-și din ură și din crimă icoana clară în ochii credințelor scumpe.

Nu știa că vreodată amintirea dascălului Gore, care, învestmîntat în suprema lui demnitate, venise cu dania ciudată a numelui și vieții lui, îi va apărea gravă cu tot ridicolul ei. Nu știa că vreodată, cînd rubinul îndurerat al sîngelui ei curat va hrăni toată ființa cu un gust amar, într-un sarcasm suprem, va crede că dascălul Gore, aprinzînd toate candelabrele în biserica săracă a minții lui, îi făcuse cinste.

XII

CA SĂ TE POMENESC

Lîngă scară, Laura avu aceeași ezitare, pe care nu și-o putea stăpîni, pe care o avusese și în sara întîia.

Își amintea bine sara aceea. Venise tîrziu pe la 7 la spitalul instalat în localul liceului de Crucea Roșie a doamnelor, cu speranța de a nu întîlni pe nimeni. Întristarea ei era sălbatecă : nu suferea vorba, prezența nimănui.

Din treacăt întîlnise grupul doamnelor care plecau, schimbînd vorbe, ordine, rîsete, discuții, chiar dispute. În urma lor, *hall*-ul mare tăcuse, strîngînd trist ultimul ecou de pași, de voci. Intrase în cancelarie. Venea să-și reguleze și ea orele de serviciu — să-și ofere devotamentul fervent și timpul ei dureros și zadarnic. Să dea și să ceară Carității, cu care va alina și care îi va da prin muncă, uitare și alinare.

Plecau !... Și cine rămînea ? În dreapta, în stînga vestibulului imens se lungeau coridoarele și înapoia lor erau sălile triste, mari, sălile suferinții. Avu un fior. Nu le vizitase încă...

Dimineața, lucrînd la infirmeria gării, se deprinsese cu durerosii drumeți, cu musafirii sîngerați ai patului unic. Ochii ei triști se adîncirâ în umbra tragică a sălilor necunoscute.

. Dacă plecau toate, cine rămînea ? întrebă pe directoare. Era ora unsprezece seara ; după ce își consacraseră toată ziua bolnavilor, se duceau în căminul lor să se odihnească, să-și mîngîie puțin de familie.

Da, desigur ! Era just. Dar cine rămînea ?

Doctorii plecau și ei. Personalul permanent se așeza la masă. Răsuflau puțin. Era drept. Dar „ei" cu cine rămîneau ? Durerea nu are odihnă. Tocmai sara ? La ora lupului... cînd frigurile cresc și mintea aiurează, cînd mîinile se frîng și buzele se tînguiesc, cînd trupul se zvîrcolește și sufletul plînge.

Sara boala e mai grea.

Propuse directoarei să vie ea singură de gardă peste tot spitalul de la 7—11. La 11 sosea echipa de noapte : două dintre doamne, care se asociau după simpatie ca să facă de noapte mare. Făceau două-trei inspecții, dînd ajutoare imediate sau cerînd pe ale doctorandului care dormea în spital. În pauză se odihneau pe canapeaua din cancelarie. Așa era rînduit. Ideea Laurei era bună. Porniseră chiar atunci să-i arate localul. Prinsese în ochi numaidecît dispoziția saloanelor de jos, legînd de îndată cu ele o familiaritate. Era cîmpul de luptă, pe care-l explora cu întîia privire.

Dar lîngă scara mare ce urca la etajul de sus, directoarea își luase bună sara :

— Sus e la fel !

— Cum ? Și sus ? întrebase ea fără rost, cu o semiafirmare, cu o jumătate de îndoială.

Se uitase în sus cu rea-voință, cu o ezitare neexplicabilă, aceeași pe care o avea de atunci în fiecare seară.

Îi era niței frică. Da, frică ! Cu toate astea, de atîția ani nu-i mai era frică de nimic !

Punea piciorul pe prima treaptă încet, cu îndoială ; și de sus, din serpentina scării largi și întunecoase, spre care își înălța capul, cu o mică sforțare a gîtului, ca și cum ar fi voit să primească drept în față un pericol, i se părea că vine ceva. Nu oameni, nici umbre. Ceva care ar rămîne din om în umbră.

Umerii și-i încorda puțin. Totuși nu avea cine veni de la spate ! Frică ? da... foarte puțin.. Numai un minut... Ca atunci cînd era copil la școală și fugea nebunește de-a lungul dormitoarelor goale — tot la ora asta ! — speriindu-și umbra ușoară ce o preceda și gonită de la spate de mii de umbre. Cu inima zbătută, cu răsuflarea vijelioasă pînă ce ieșea la lumina zgomotoasă și în pragul clasei, sta un minut, cu părul zăpăcit pe frunte, pe umeri, cu ochii ficși de spaimă ; și peste un alt minut rîdea cristalin din grumazul liberat, răsuflînd adînc, desfătată, cu mîna pe inima care se domolea încet.

Acum nu fugea. Punea piciorul încet, apăsat ; se oprea de la imboldul fugii cu toată rațiunea. Urca așa, parcă împiedicată în cutele largi ale șorțului alb, palidă ca o vedenie, cu respirarea oprită pe buzele strînse, cu ochii aiuriți, urca anevoios treptele largi, care șerpuiau lin în întuneric.

Sus nu găsise nimic „la fel". Sălile aveau altă împărțeală. Ceva antipatic, dosnic. Un teren pe care călca cu sfială. Zile după zile nu reușise să-și fixeze bine planul etajului și pînă la urmă păstrase o impresie de labirint — era dezorientată. Trecea prin săli ca o somnambulă și șirul lung de umbre albe culcate îi păreau stafii. Nu-și simțea nici o legătură, nici cu locul, nici cu oamenii. Erau tot dureri ! Își făcea datoria, dar nu venea iubirea !

Vaietele o iritau chiar, trebuia să se dojenească. Prin coincidență erau mai uricioși, mai nedisciplinați. Acolo erau veșnic protestări, neorînduieli, mici încăierări de la un pat la altul.

Poate că nu era o simplă întîmplare. Izolați de mișcarea centrală a sălilor de jos, unde erau pansamentele, farmacia, tot furnicarul, se simțeau mai singuratici și erau ursuzi, ca toți părăsiții. Planul camerelor, topografia aceea vădit antipatică îi influența poate și pe ei. Viața oamenilor e legată de felul cum cortul lor se uită spre soare.

În sara asta, Laura prelungise vizita pe jos. Acum se grăbea. De cum urcă, întîlni pe Maria cea mică — erau mai multe Marii — supărată și ocărînd meseria. Maria mică era una din infirmierele bune, supuse, îndatoritoare.

— Ce e, Mario ?

Bolnavii erau nesuferiți. Toți vreau ceva — nu le mai intrai în voie... acum „Țiganul" cerea să-i schimbe așternutul... Ceilalți țipau că nu mai pot sta cu el în sală... Noaptea nu se umblă la odaia de rufărie — lenjera era la mare... Nici că mănîncă n-au oamenii liniște... Un iad !

Tocmai trecuse 9. La 9 plecau și infirmierele ; rămînea una de ajutor pretutindeni.

— Du-te, Mario. O să-l schimb eu.

— Dumneavoastră ? Nici gînd !... Lăsați, că n-o muri el pînă mîne !

Maria avea pentru Laura acea simpatie care selecționează oriunde sunt oameni mulți la un loc. Nu vroi s-o lase singură. Scoborîră la lingerie. Era lumină înăuntru și ușa închisă.

Laura pretinse lucrurile de care avea nevoie, cu o autoritate blîndă. Cu un surîs cam acru, doamna Alexiu, în camizol frumos cu broderii albe, dădu tot ce i se cerea. „Fiindcă ziceți dumneavoastră !" Sus, Maria o ajută. Bolnavii protestau, cereau să-l ia de acolo pe țigan. Era sala cea mai răzvrătită, cu veșnice doleanțe, unde cărțile de joc apăreau și dispăreau ca prin farmec, unde fumau neisprăvit, unde cereau favoruri și exprimau pretenții. Nu-i durea oare nimic ? Ce fel de rău vor fi avut, care le lăsa spiritul liber pentru atîtea nimicuri ? Picioare în gutiere, mîini bandajate !

Printre ei, doi-trei, toropiți de suferință, zăceau în tăcere. Unul lîngă părete, cu o congestie mereu friguros, pe cînd ceilalți cereau ferestrele deschise ; altul, cum o vedea. îi povestea pe lung durerea lui. Îi cunoștea pe toți din treacăt. Erau săli multe și trebuia să semnaleze gardienei de noapte toate accidentele, toate nevoile.

Spiritele dezordonate, nesupușii erau chiar lîngă ușă. Laura, de cum intra, simțea atenția lor ironică și gîlcevitoare. Abia așteptau să aibă un pretext de incriminări. Șopteau între ei, cu cărțile de joc rău ascunse sub plapomă, își rîdeau unul altuia ; și ceea ce murmurau îi părea Laurei insolent.

Nesuferită sală !

— Jucați cărți ? Sunteți desigur bine de tot ! Vindecați ? Cu atît mai bine !... O să vă osteniți totuși stînd mereu aplecați peste joc... și nici nu e permis !

— Să ne dea afară, doamnă ! Mai bine. Scăpăm și noi. Jucăm sara puți... nu vă supărați ! Ziua e destul balamuc aici !

Aveau un glas provocator.

Cum să te superi pe bolnavi ? În adevăr, nu era așa veselă viața de spital ! Pînă la urmă, nu ședeau acolo degeaba. Trebuiau să se vindece... Atît mai bine dacă se simțeau bine dispuși... Era destulă tristeță peste tot.

Trebuie să fi fost tîrgoveți... Îndrăzneți, nepăsători... Acolo nimeni nu avea altă biografie decît a buletinului medical. Cine erau ? După ce norme sau hazarduri erau adunați acolo, în aceeași încăpere, subt eticheta lipită pe ușă : „Sala no. 11“. Erau răniți, bolnavi, soldați ! Suferința era singura explicație a prezenței lor, ca și singurul fir conducător al purtării Laurei cu ei. Toți trebuiau îngrijiți, toți trebuiau iubiți.

În seara aceea era gîlceavă mare. Pichetul, întins cu toată cutezanța cărților așternute la vedere, sta sfidător, și un tumult de reclamații tulbură auzul Laurei, predispus șoaptelor și gemetelor : Asta nu se mai putea suferi !... De ce nu zvîrleau de acolo pe țigan ? Un ticălos, care le cobea pe cap ziua și noaptea... murdar... infect...

— Am să spun mîine să-l mute.

Se liniștiră puțin.

— Mîne ! dar pînă mîne, spuneți-i să tacă, că-l omorîm.

— Nu-l doare nimic, numai de ticălos ce e, nu tace. Bocește întruna, cioara !

În fund, lîngă părete, țiganul amuțise. Laura se apropiase de patul lui și făcuse un pas înapoi. Din pachetul de fețe albe, proaspete, pătate de sînge, ieșea o duhoare ce nu se putea suferi. Ceilalți rînjeau. Îi așeză totuși patul — cumplită îndeletnicire ! — și stătu lîngă el.

Era o trepanație făcută chiar în dimineața aceea. Capul acoperit de bandaje era hidos de văzut. Printre ele apărea fața neagră — vînătă, bărboasă și gura ieșea dintre două fîșii albe, zdrelită, oribilă ; gîtul, țeasta erau complet împachetate, dar sîngele, puroiul străbătuseră...

„O trepanație ! gîndi Laura. Problematică minune !“

În adevăr, nu-l puteai vedea, nu-l puteai simți aproape de tine. Acum gemea sub broboadele lui, fricos, încurajat totuși de prezența doamnei.

— Ce ai ?... Ce vrei ?

Începu un boceț nelămurit. Vorbea greu din cauza buzelor rupte. Capul îi luase zdrobit. Sărac ! Emanația aceea putredă, care ieșea din el, îi pătrundea Laurei prin nas, în ochi, în creier, pe sub piele, ca o sufoca.

Ar fi vrut să fugă. Căuta să-l potolească și să deslușească ce cerea. Vrea doctorie... Vrea apă... murea de sete... Cuvintele străbăteau prin peticele acelea, prin buzele acelea diforme, gîngav, astupat, întrerupte de o văietătură țigănească plină de invocațiuni, de blagoslovenii. Ai fi crezut că e o farsă macabră, atîta ridicol era în contrastul dintre isonul acela lăutăresc și cumplita arătare ciclopică a chipului mutilat.

Un ochi era cuprins subt boneta pansamentului ; celalt apărea singur, vînăt printre baiere.

Acum gîlcevitorii rîdeau cu poftă mare :

— Să mai vadă și cucoana cum o ducem noi cu țiganu !

Ea ar fi vrut să fugă. Îi era groază și scîrbă de ochiul lui, de gură, de vorbele acelea miloage... și mirosul o năbușea.

Cu o mînă nesigură, luă apă cu o linguriță și se pregăti să-i dea : „Mor de sete“, zisese.

Trebuia să i-o toarne încet, cu băgare de seamă, uitîndu-se bine la el... Să i-o toarne pe gură — gura aceea ! Înghiţea cu aviditate... Mai vrea... Multe linguriţe... Da ! Doctorie o să ceară doctorului... pentru somn... Da... Şi pentru durere de cap... Da ! O să ceară acum. O să-i aducă îndată... O explozie de binecuvîntări...

Vru să plece... Trebuia să plece : să ceară doctorii. Chiar dacă o bombăni-o niţel doctorandul... Ea nu prea-l supăra cu nimicuri, dar nenorocitul ăsta, abia operat, trebuia liniştit.

Ceilalţi jucau acum tihnit; îi auzeai numărînd punctele.

Din cînd în cînd Laura îi simţea fluierînd unul către altul şi arătîndu-şi cu coada ochiului grupul format de ea şi de ţigan.

Ce grup, în adevăr !

Ţiganul părea acum bine dispus. Spunea, spunea neisprăvit, cu glas mai tare, mai limpede. Cînd Laura schiţa un gest uşor de plecare, îi cerea din nou apă. O întorsese aşa de vreo două ori din mijlocul sălii. Un hohot astupat răsuna în colţul zarvagiilor. Se distrau : le trecuse necazul, aveau niţel teatru.

Veselia lor obraznică mai mult o făcea sfiicioasă decît o supăra. Dar mai ales ducea cu ea însăşi o luptă grea, pe ţigan nu putea să-l mai vadă ! Dezgustul fizic de urîta lui arătare, dezgustul moral de lamentul acela ţigănesc, o disperau. Nu-i era, la urma urmei, poate aşa de rău, dacă vorbea aşa de mult şi cu aşa putere. Nu-i fusese semnalat ca un caz grav. Ar fi vrut cel puţin să nu se audă aşa de tare:

— Mămucă !... Mămuca mea din cer !... Vezi pă Dobre al tău... pă băiatul tău, mămuco, îl vezi ? Uite, mămuco, ce înger stă la patul lui Dobrică, ce înger îl dezmeardă !...

În adevăr, Laura, răspunzînd unei explicaţii a ochiului tragic şi unic, unei mişcări a mîinilor negre întinse spre ea, luase în mîna ei nesigură, fugară, pe a nenorocitului. Era un amestec aşa de grozav de mizerie şi de ticăloşie în fiinţa acelui danci nesăbuit ! Invocaţiunea maică-si de pe lumea cealaltă stîrnise o adevărată sărbătoare : cei de lîngă uşă sughiţau de rîs. Dar cum vrea să plece, ţiganul o strîngea de mînă şi zicea încet, stins, cu altă voce parcă, cu altă minte, cu graiul altei dureri, care nu mai era aceeaşi şi era sfîşietoare :

— Mai stai ! Mai stai !... Mai dă-mi apă !

Îi spuse că o să se vindice cu încetul, ca şi cel din sala no. 6, de jos, care acum umbla printre bolnavi... şi care avusese tot o rană ca a lui. Îi da iar apă cu linguriţa. Aproape nu mai vedea spărtura aceea sîngerată ; avea ca un văl gros pe vedere, ca şi pe respiraţie — o opacitate a simţurilor, provocată de apropierea şi persistenţa acelei infecţii. Trebuia negreşit mutat de-acolo a doua zi ! Ce erau de vină ceilalţi — cel cu pneumonia, de colo, de lîngă sobă, alb ca varul şi întors cu spatele, şi ceilalţi... Nenorocitul era mai murdar, mai respingător decît toţi. Aşa de negru, cu barba aceea, cu bucăţile acelea de carne tumefiată ! În tot spitalul nu era unul mai uricios. Tocmai de asta trebuia să-i fie milă... Şi era greu să-ţi fie milă ! Ţi-o curma cu cîntecul lui de cerşetor : „Mămucă !... Mămucă !...“ Cu neputinţă să nu uiţi de milă, să nu te enervezi...

Mama aceea, chemată acolo în aşa fel, nu-ţi strîngea inima de înduioşare. Trebuia să te reţii ca să nu-i spui să tacă, să nu-l opreşti brusc. Să lase în pace pe mamă-sa, acolo unde era, pe lumea cealaltă... Să nu se mai văicărească aşa, stîrnind rîsul şi dezordinea... Şi pe ea să n-o mai umple de ridicol cu psalmodia lui ţigănească.

Neputinţa, chinul priveliştei, asfixia creşteau. Şi ideea datoriei nu le mai putea învinge.

— Lasă !... Lasă ! Stai liniştit. Culcă-te ! Mă duc să-ţi aduc doctoria !

La mijlocul sălii, geamătul lui Dobrică o oprea... Ce mai vrea ?

Spune-mi cum te cheamă !... Spune-mi cum te cheamă ?... Vezi tu, mămuca mea din cer, ce înger a avut milă de Dobre al tău ?... Cum te cheamă ? Ca să te pomenesc !

Cuvîntul căzu Laurei drept pe inimă... Încă dinainte inima începuse lucrul ei. De adineaorea o chemase în ajutor, pentru a putea rămîne la datorie. Pentru ceea ce nu mai putea face, numai pentru că trebuia făcut, de acolo de unde începea imposibilul, un singur gînd o putea înarma cu supraputerea răbdării : gîndul iubirii ! Strunele ei se încordau : „Voi îndura, mă voi pedepsi, mă voi chinui pentru acest nenorocit. Cine ştie cine suferă acum de-

parte ?... Ce dureri pot ameninţa pe oricine ? Ce cap scump, printre mii de primejdii, trebuie ferit de orice atingere !..."

Chipuri scumpe, împodobite cu frumuseţea pe care le-o dăruieşte ochiul îndrăgostit, se desenau palide, sub feşe albe, în trecerea înfiorată a unei secunde. Imagini izgonite repede. Apoi apăreau triumfătoare, invulnerabile.

Gustul sacrificiului se lupta învingător cu dezgustul. Şi parfumul aromelor, pe altarul dragostei care imploră, stîngeau miasma ucigătoare, care se risipea la fiecare mişcare din corpul acela netrebnic... „Ca să nu-i atingă nimic ! Ca să fie veseli, voinici şi ca să se întoarcă !... Cei dragi !"

Sugestia minunată opera. Exaltarea transfigura. Se întoarse lîngă Dobre... Apă ! mai vrea apă !... Îi dete cu mîna sigură, privindu-l, surîzîndu-i. Îi spuse, cu glas dulce, cuvintele mîngîietoare... Glas şi vorbă care erau pentru alţii. Îşi auzi singură, cu o înfiorare de plăcere, sunetul cald al vocei. Vocea altor timpuri, altor crezuri, altei vieţi, reînviate sub evocarea violentă a dorului ascuns. Netezi mîna vînătă, uricioasă.

— Mămuca mea ! Mă... mu... ca.... m... e... a... ! Dobrică avea acum exclamaţii sacadate. Parcă vrea să adoarmă. Aşteptă puţin, apoi, desfătată de ea însăşi, sigură că are de partea ei pe Dumnezeul bolnavilor şi al nenorociţilor, care îi e dator şi care îi va plăti, plecă încet, trăgîndu-şi mîna lin din a lui Dobre. Ţiganul nu mişca. Era acum deplin liniştit.

Lîngă uşă îi auzi totuşi glasul :

— Cum te cheamă ? — un glas trist şi rugător. Ca să te pomenesc !...

Cuvîntul îi ridică iar un val de sînge în obraz. O s-o pomenească !... Ce frumoasă sară ! Era sigură acum. Era numai nerăbdătoare, dar sigură că a răscumpărat norocul şi fericirea celor absenţi. Erau invulnerabili !

— N-ai să ştii să spui nimic, e prea greu ! Mă cheamă Laurenţia...

Ţiganul îl prinse cu toată voinţa lui încordată.

— Arinţia... Arinţia... repetă el, cu silinţă, stîlcind cuvîntul, dar plin de sîrguinţă, pătruns, evlavios.

Rîsetele amorţite izbucniră slab. Laura se înfioră puţin. Ţiganul părea că sufere. O să atragă atenţia doctorului. De-

venise deodată aşa de solemn, aşa de pios, în silabisirea informă a numelui ei ! Aşa de tragic cu pomenirea lui ! Se întoarse :

— Mai vrei ceva, Dobre ?

— Apă.

— Mereu apă ?

Îi dete.

La uşă, gata de ieşire, zise scurt :

— Acum să fie linişte !

Zgomotoşii se aşezară pentru culcare. Nici nu băgase de seamă cînd trecuse pe lîngă ei. De obicei o stînjeneau. Îi simţea surîzînd şiret, pe subt pleoape, unul către altul, cu o mişcare imperceptibilă a buzelor, un fel de şuier, de mic semnal abia schiţat pe limbă, înapoia surîsului insolent. Ceva care trecea, peste livreaua ei albă de soră de caritate, pînă la femeie, şi îi răscolea demnitatea.

Cu mîna pe ivăr, apoi înapoia uşii, auzi numai : „Ca să te pomenesc !..."

Ce soare în dimineaţa aceea ! Laura se deşteptase ca în zilele dinaintea urgiei, fără acea broboadă care paraliza în ea toate energiile bucuriei.

Nu mai ieşise în oraş de nu se mai ţinea minte !

Pustiu, oraşul ! Dar era un timp frumos pentru plimbare ! Se uitase în oglindă. Trebuia să intre întîi la spital un moment, ca să ia pentru infirmeria ei medicamente.

Nu era numai soarele motivul. Era şi binecuvîntarea lui Dobre ? Îi redase nădejdea. Va vedea deseară dacă îi ţine minte numele... Surîse înveselită.

În spital intră pe poarta laterală. Vîrî capul, surîzătoare, în fiecare sală. O aclamaţie de bună-venire o primea:

Trebuia să se arate cu pălăria, cu voaleta, gătită de oraş. Pe decorul neschimbat al halatelor vărgate, printre care lunecau surorile albe, costumul de oraş aducea nostalgiei lor de bolnavi reminiscenţe înveselitoare. O admirau, şi ca le da diversiunea asta inofensivă, cu complezenţă.

— La plimbare, doamnă ? E frumos !

— O să vă plimbați și voi, băieți, în curînd !

Pe coridor se izbi de o targă acoperită cu un cerșaf. O ducea doi infirmieri, niște glotași bătrîni, morocănoși, care moțăiau pe coridoare, silnici pentru orice serviciu, aproape nefolositori, abrutizați. Laura nici nu-și închipuia că există astfel de specimene omenești. În cursul vieții de pînă ieri, pînă în ajunul războiului, nu-i veniseră înainte decît, poate, prin geamuri de cîrciume. Nu înțelegeau nimic. Un creier ticsit, murdar și îngroșat ca și trupul, fața, mîinile lor.

Tot ce era valid plecase să facă gloata morții. Și acești naufragiați se văzuseră deodată investiți cu funcție omenească... De unde-i putuseră găsi ? Răuvoitori, refuzînd cu încăpățînare orice serviciu, întunecați, cu glasul, cu vorba plină de o ură inconștientă pentru că liniștea le era tulburată de aceste întîmplări, cari le rămîneau în afară de înțelegere. Toropeala lor alcoolică fusese întreruptă — atît știau. Și se arătau dușmănoși. Serviciul lor se reducea la transportul tărgilor — supravegheați și atunci de o doamnă sau domnișoară, care nu-și lăsa bolnavii mai niciodată singuri, în călătoria asta zdruncinată, pînă la sala de pansament sau de operație.

Treburile spitalului nu-i puteau rămîne indiferente Laurei. Îi opri :

— Unde-l duceți ?

— La „rezervă" ! bodogăniră ei, oprindu-se să răsufle, trîndavi de ici pînă colo. „Rezerva" era odaia funestă, unde erau duși cei ce trăgeau să moară, ca să cruțe de priveliștea lor pe ceilalți.

Un muribund ? Cu toate astea sara trecută nici unul nu era așa rău... Numai cangrenele gazoase dădeau uneori surprize de felul ăsta.

— Din ce sală ?... E mort ?

— Nici mult nu mai are !... Un țigan, de sus !

Laura tresări. Se scoborîseră din partea stîngă, partea cealaltă... Nu putea să fie el !

— Să-l văd... Ridică un colț al pînzii. Se aplecă — cu fața încă rozată de aer, de bună dispoziție, de glume, gătită, cu pălăria ei mare cenușie, cu voalul gris... Se uită bine. O bonetă neagră pe cap și o haină azvîrlită peste el...

Nu-l vedea bine. Era umbră pe coridor : tot soarele rămîsese afară și în geamurile despre răsărit.

— ...Dobre !... Aproape de tot, la ureche : Dobrică !... Nu m-auzi ? Eu sunt !

Inert fără conștiință, ca și mort... O suflare abia... o înfiorare ușoară înapoia feței... Și trupul rigid.

— Dobrică !...

I se împreunară fără voie mîinile înmănușate. Ar fi vrut să aibă capul gol și cruciulița aceea roșie brodată, să o simtă pe frunte. Hainele îi atîrnau greu... Și tîmpiții aceia, care ședeau acolo ca niște urși, așteptînd.

Ar fi îngenuncheat. Simțea încovoierea în trup și abia și-o oprea.

Un fior îi trecea pe sub față, sub voaleta cenușie.

— ...Dobre !... Ochiul lui sticlos era orb.

Umerii i se slobozeau în jos Laurii, și gleznele îi erau subțiri, nu o mai purtau bine. Abia se ținea pe picioare.

Pe sub ochii împăienjeniți de ameteală, văzu targa mișcîndu-se [illegible] umblînd, rîcîind cu glas omenesc :

[illegible] Dumnezeu să te ierte !

Plecase [illegible] acolo, aproape. Laura nu se mișca din loc. Dobrică [illegible] se ducea departe... dincolo de coridor, de odaia agoniei, dincolo de spital... La Mămuca, undeva, în cer... în cerul țiganilor... acolo unde se albesc toate sufletele... Și lua cu el numele ei Arința... A-rin-ți-a ! Îi tremurau mușchii feței și pleoapele le închiseră cu o expresie de smerenie.

Fără voia ei, era amestecată de-aproape misterului veșnic al morții, legată de acea agonie...

Se făcuse frig. Soare de toamnă, numaidecît răcit. Laura se mișcă din loc. Își tîrî puțin picioarele. Se uită împrejur. Vitrina mare de sticlă sta în mijlocul *hall*-ului : vitrina liceului, cu bucăți zoologice... Se uită de aproape la ele, curios, ca și cum ar fi interesat-o grozav. O vulpe mare... un urs mic... și păsări caraghioase, pe picioare subțiri, subțiri.

Rezemă umărul de rama dulapului.

O să ia mîine doctoriile pentru infirmerie. În oraș nu se mai duce... Pălăria o plictisea... Plecă spre casă cu sufletul absent, cu o simțire ciudată, pioasă și sinistră.

Fără știrea ei, ceva din ea agoniza acolo, în odaia lugubră, în respirarea aceea diafană, sub fața înseninată, purificată acum, a lui Dobre călătorul... La munca aceea obscură, care se trudea în taina ultimelor legături, veghea și ea. Avea senzația aceea nelipsită, pe care o ai cînd viața îți scapă din puterile tale și o simți împinsă în alte îndeletniciri, enigmatice și sacre.

Toată ziua, toată sara, Laurenția șezu înmărmurită și ghemuită, cu o răsuflare adîncă în piept. Și noaptea nu dormi, cu mîinile petrecute pe după genunchi, cu ochii în întuneric. Fără gînduri și fără imagini, numai „de veghe", așa cum arde o lumînare la un mort.

De Dobre nu-i era milă, nici nu simțea părere de rău. Avea un sentiment mai nobil, mai măreț. Dintre atîția drumeți pe care-i petrecuse, țiganul era un pelerin solemn, pe care îl urmărea cu suflet smerit. Îl vedea mergînd, cu urîțenia lui acum augustă, pe drumul sur și grunzos ce desparte țarinile de ceruri, purtînd în mîni norocul ei și pe buzele lui hidoase divina binecuvîntare... Și mama lui îl aștepta în pragurile negurii și ale luminii. Nu spusese în ziua aceea nimănui ceea ce o muncea, pentru ca oamenii să nu păcătuiască, cu ușurința și cu îndoiala, către taina credinții și a morții.

A doua zi nu întrebase ce a devenit trupul nemernic al lui Dobre. *Altfel* murise Dobre ! Sara nu intrase în sala unde derbedeii rînjeau în preajma durerii. Întrebase numai :

— Cînd i s-a făcut rău ?

Chiar atunci, noaptea, după plecarea ei, nu mai vorbise nimic. Și spre ziuă intrase în agonie.

Era sigură că numele ei fusese ultimul lui cuvînt de pe pămînt, că recunoștința lui umilă și caraghioasă, ultima lui simțire, și pomenirea ei — ultima lui rugăciune...

Laura era fericită. O liniște mare se așezase peste sufletul ei. Credea adevărat în redempțiune. Dobre va dobîndi pentru ea dania cerească... Adesea își aducea aminte de el și își împreuna mîinile și mlădia genunchii și se înfiora cucernic : „Ca să te pomenesc..."

*

Tîrziu, într-o dimineață cînd era soare tocmai ca și atunci, își amintise iar de el — și un palid surîs, de amărăciune și deznădejde, îi lipise de buze vălul negru de doliu. Logodnicii, frații muriseră. Tîrgul ceresc nu izbutise. Dobre nu cumpărase de la Dumnezeu viața altora...

Laura privise lung în soarele de iarnă ca să înțeleagă Firea. Nu se răzvrătea, nici nu tăgăduia. Din urgie și din naufragiu își salvase credința.

Poate că drumul era lung, de-acolo de unde Laura nu mai putuse merge alături de Dobre, de unde o lăsase jos, într-un colț de lume, și el păși mai departe, spre necunoscutul măreț. Ajunsese prea tîrziu cu pomana lui fervență, să spuie Domnului de sus : „Tătucă ! Pe Laurenția am venit să ți-o pomenesc..."

Sau putea ea ști pentru ce Redempțiune superioară ceilalți plecaseră și ei, cu fruntea încinsă de o aureolă de sînge ? Și pentru care tîrg măreț, acolo, la bîlciul sublim unde se tîlcuiesc întoarcerile, care scapă de sub puterea noastră ?

Dar ceea ce e dus la cer nu se risipește și nici sămînța de bine de pe pămînt nu se risipește.

Laurenția, învăluită în zăbranice negre, nu înțelegea, dar credea.

Într-o zi, o primăvară blîndă va lumina vălurile ei cernite ca și pe ale iernii, și soarele proaspăt va îndulci asprimile vremurilor și pe ale sufletului. Laurenția va fi ca firul de iarbă care dă din nou fraged și, ca și el, plăpîndă, fiind renăscută peste ce a murit. Va ști că trebuie să trăiască și va aștepta viața. Durerile ei vor fi ca iarba uscată a anilor rămași în urmă, care fertilizează lutul... Și va primi bucuria cum primise și suferința : cu patimă și cu uimire.

Soarele arde și tot el hrănește ; iar Moartea nimicește și tot ea crează.

Două lumini !

Nu știi unde cade sămînța și unde rodește — dar nimic nu se pierde. Nu ești stăpînul, dar ești robul fericit al Re-

dempțiunii. Ca și firul de iarbă, nădejdea va crește, se va împlini, va înflori și va da rod.

Dobre — Ceilalți — Trecutul. Vor fi icoane care din suflet se vor urca în rame de biserici. Biserici umbrite înapoia soarelui regenerator.

Cu simțirea aceea, pe care o ai cînd viața ta îți scapă din puteri — de acolo de unde se face tîrgul sublim al întocmirilor — Laurenția va primi Reînvierea.

XIII

COANA MOAȘĂ

În infirmerie zilele erau acum mai lungi, neocupate, liniștite. Cucoana moașă umbla prin oraș după treburile ei sau da mereu în cărți, povestindu-și romanul vieții Laura împletea nesfîrșit lîna moale pentru soldați. Cînd nu știa să se mai descurce cu împletitura, trecea la restaurantul, pustiu și el, unde patroana îi arăta cu răbdare și plăcere.

Cucoana moașa era mai puțin pricepută la cusătură ; în schimb, avea darul povestirii pitorești. Romanțioasă din fire, adăoga la slabul roman omenesc o invenție bogată Cuvîntului viu îi unea gestul viu și puteai asista la pantomima viu colorată a unor senzaționale foiletoane

Firește, cucoana moașa nu se măritase banal de la casa ei — lucru foarte de crezut, cînd o cunoșteai. Dar nu era vorba de vreo fugă sau de vreo cununie de voie-de nevoie. Fusese răpită !... Nu o răpire simplă ! De la acest punct îndoielnic al adevărului treccai la fantasticul galop al celor mai neînchipuite aventuri.

Tot așa adulterul — cel dintîi — avea peripeții înfiorătoare. Le vedeai trecîndu-ți pe dinaintea ochilor într-o dramatică reproducție așa de impetuoasă, încît nu da pas ridicolului să te redeștepte din amețeala sugestiei. Pe cînd te legănai în melodia lirică a unui capitol de amor sublim și cucoana moașa, cu cărțile întinse alături, sta pe marginea patului cu mîinile pe sîni și ochii la cer, tresăreai speriat

deodată. Pe scîndurile bine frecate ale infirmerici, cucoana moașa, în genunchi, cu părul într-o secundă despletit, juca în același timp trei roluri : amantul, bărbatul, femeia !

Glasul implora, blestema, amenința, plîngea. Auzeai zgomotul de uși zdrobite, de geamuri sparte ; stai suspendat pe margini de balcoane ; victima, cu brațele învinețite, tîrîtă, de pletele negre, se zbătea dureros pînă cînd leșina, zdrobită.

Teatrul acesta te zăpăcea, te distra, te enerva. Îl urmăreai cu o curiozitate aiurită și cu o mică și nedeslușită frică pentru ceea ce era neobicinuit în demonstrația asta turbulentă, pentru ceea ce acolo, în mecanismul acela omenesc, trecea dincolo de măsură și de noime.

De la astfel de emoții violente, cucoana moașa pășea fără tranziție la lucruri de ordine practică. Avea un mare talent pentru a-și procura de ocazie tot necesarul traiului : alimente, locuință, încălzit. Își organizase acum o viață bazată pe starea de război și pe slujba foarte auxiliată pe care o avea în gară.

După [illegible] intervenții, la care nimeni nu rămăsese fără contribuție, ocupa două odăițe în chiar cuprinsul stației. O casă mică, de cărămidă aparentă, la cîțiva metri de corpul principal al cladirii de gară.

La ferestre erau flori multe și între glastre apărea uneori obrazul palid al fetei cucoanei moașe, o floare firavă, care părea, prin orice gest și gînd, a se uimi de a fi germinat acolo.

Între copilă și mama ei era o deosebire totală : grăsuța și chiar cam greoaie, brună, frumoasă, sanguină, cu ochi negri languroși, isteață și activă, îndrăzneață și cam vulgară, energică pînă la bruscheță, cucoana moașa era o femeie și jumătate. Anemică pînă la istovire, grațioasă, fără de nici o frumusețe afară de blîndețe și timiditate, blondă cu ochii cenușii, tăcută, smerită ca toți copiii speriosi, melancolică cu gînduri și poezie tristă de cimitir, fata părea a fi unicul vis curat, unica picătură de pace și cuminție din trupul cucoanii moașe, scăpată din furnalul simțirilor ei aprinse și refugiată într-un copil bolnav și trist.

Cucoana moașa o iubea capricios, cu dispreț, cu un fel de rușine pentru opera aceea lingavă, cu un regret brutal că nu-i seamănă și cu accese dezordonate de pasiune maternă.

Dar ceea ce era grandios erau visele patriotice ale cucoanei moașe, provenite din incontestabilele raporturi ale nervilor ei zbuciumați cu misterele tenebroase ale naturii. Nu era firul subțire care ține pe om legat, de natură și, din cînd în cînd, dă simțirii lui spiritualizate un semn nedeslușit, o înfiorare magnetică a legei universale. Era o descărcare electrică cu fulgere, cu tunete și trăznete, din care primea revelațiuni bizare.

Erau dimineți cînd te primea cu ochii cavernoși și îți spunea, sigur și posomorît, apropierea unei nenorociri. Viziunile erau mai dese încă decît visele. Aveau aspecte fantastice, din care tu, biet muritor, chiar dacă aveai ceva calitate de tălmăcire, nu ai fi putut deosebi nimic, dar care pentru ea aveau corespondențe stranii și precise.

Credința în propria ei putere vizionară era sinceră și activă. Își conducea viața, își reglementa programul după ea.

În existența ei trecută se mutase dintr-un oraș în altul, vînduse sau cumpărase după aceste îndemnuri limpezi ale destinelor, și acum întreprindea proiecte sau lua măsuri împotriva catastrofelor după semnele astea generoase.

Astfel, anunțase, pare-se, printr-un vis foarte obscur pentru neofiți, catastrofa de la Turtucaia și printr-o altă viziune, prima cucerire a Ardealului. Tot așa, într-o zi din atîtea ale refugiului, Laura o văzu îmbarcîndu-și într-un vagon patul, soba de fier, lăzi, provizii, pisica, colivia și fata, într-o grabă nebună, prevăzînd invazia funestă a inamicului și dezastrele asediului.

În vîlva nespusă a unei decizii subite, gospodăria ei, destul de complectă, alcătuită ad-hoc și prin rechiziție, se îmbarca în urma unui vis concordant cu o conversație avută despre starea de lucruri cu un locotenent de rezervă, care trecea în misiune spre Moldova și care, drept consecință a prevederii și indiscreției sale strategice, dobîndi la drum o mică familie improvizată.

În mijlocul acelui mobilier variat, azvîrlit în voia accidentală a mutării, asemeni unei odăi sculate din somn, stacucoana moașă în picioare, cu șorțul alb, cu basmaua legată în felul personal cum o purta și îi sta bine.

Cu gesturi largi, cu exclamări sonore, cu recomandații supreme și cu lacrămi adevărate pe obraji, se smulgea de lîngă colegii ei iubiți, cuprinzînd într-o fierbinte îmbrățișare tot personalul prezent și absent al gării, orașul, clientele, finii ei numeroși și atîtea suflete de îngeri, cu ale căror destine se ocupa inocent și zelos. Părăsea dulcea Valahie, patria ei nenorocită.

Din infirmerie lua, în calitatea ei de funcționară, medicamente, pansamente și ceva ustensile, pe care Laura le văzu plecînd cu mare părere de rău, fiindcă le dobîndise anevoie de la serviciul aprovizionării sanitare. Mai zări în mormanul de bagaje și donița cea nouă, un mic cadou făcut infirmeriei de Laura.

Dar, mai ales, privi cu regret cum pleacă fetița aceea ca o răsură crescută între lobodă și cucută și gata să se scuture de petale.

Plînsul, țipetele, gesturile cucoanii moașe erau tot mai vii, pe măsură ce trenul se depărta, pînă cînd se mai văzu fîlfîind numai o batistă tricoloră.

În panopticul războiului, cu larga lui privire asupra oamenilor și lucrurilor, cu barierele vieții curente căzute, cucoana moașă, harnică și inimoasă cu bolnavii, generoasă cu toată lumea și plină de patriotism înflăcărat, era desigur o figură originală.

Laura rămase acum singură în infirmeria unde drumeții erau tot mai rari.

XIV

TOVARĂȘII

Tot acolo ! Înțepenit pe linie ! Înfipt pe șine de zece zile ca și cum nu ar mai fi vrut să se miște niciodată !... Și mereu așteptarea aceea trudită de a-l vedea pornit, și me-

reu amagirea aceea supărătoare a zvonurilor bune : „Mîine plecăm sigur !"

Dar de ce nu se urnea odată ? Îţi venea să ţipi, să ucizi... Zece zile erau acelea în care fiecare ceas putea aduce orişice şi mai ales tot dezastrul.

Luptele erau trecute de Rîmnic. Nu se ştia nimic. Bombardamentele, încă depărtate, erau rare şi astupate. Se scurseră de mult transporturile în sus, spre Moldova, şi ruşii trecuseră mulţi în jos şi acum nu mai trecea nimic, nici în sus, nici în jos. Cu toate astea, nu se putea să fie ocupat oraşul. Prevederile strategice, limitele rabdării, marginile umilinţii se propteau aici, la cotul ăsta inexpugnabil pe teren, inexpugnabil mai ales în suflete. Speranţa se fortificase aci desperat.

Cu toate că nu se ştia nimic, tăcerile erau consternate, vocile cari se întrebau erau curmate de îndoială, glasul victoriilor răguşise.

Convoiul din urmă, căruţa nevoia şi teama îi exagerau importanţa, ultimul transport al ajutoarelor necesare erau regimentul ăsta de artilerie rusească, care sosise încărcat într-un tren lung, cu cai superbi, cu tunuri mari, cu echipa lui sanitară proprie şi o aprovizionare îmbelşugată. O formaţie modernă şi completă.

Intrase majestuos în gară, tras de o maşină uriaşă, şi se oprise aşa de ferm, ca şi cum acolo i se isprăvise orice forţă motrice. De zece zile ! De ce ?

Linia era încurcată şi nu se putea libera.

Laura se uita pe linie, înainte, spre locul nevăzut al acestui nod misterios şi funest, care oprea mersul liberator.

Se uita de zece zile cu deznădejde, cu grijă, cu încordare, cu nelinişte, cu decepţie şi azi, de pe piaţa mică din dosul gării, privea cu ură la orizontul neted, care, în dimineaţa aceea luminoasă, de toamnă, aşternea miriştea lină, palidă ca o apă.

Cele trei rînduri de şine, erau goale ; golită de ultimul vagon, de ultima maşină veche, magazia, prin ale cărei portaluri deschise trecea golul luminii ca prin ogiva unui tunel părăsit.

Aripa semaforului sta imobilă ca un semn neînţeles scris în văzduh. Înapoi, aceeaşi pajişte, aceeaşi linişte, acelaşi vid luminos acoperit numai cu ceaţa gîndurilor.

Circulau de mult zvonuri suspecte şi care iritau, despre manopere, despre rea-credinţă şi chiar trădare. Mărimea împrejurărilor şi chestiile vitale ce se dezbăteau aşezau sufletele în cele două tăberi ale urii cumplite de Cain şi Abel.

În nu ştiu ce staţie, un transport important fusese compromis de incuria necinstită a personalului responsabil. Se auzise despre pedepse şi chiar de execuţia unor funcţionari mişei. Apoi se dezminţise şi totul era turbure şi se înecă în noianul de comentarii, de veşti, de necazuri noi, şi mai ales de năpastă covîrşitoare.

Indignarea şovăia în mijlocul fanteziei şi a neroziilor cari alimentau dezordinea minţilor şi a faptelor.

Laurenţia întreba zilnic pe cei ce aveau căderе despre cauzele acelei nenorocite întîrzieri, şi scruta cu bănuială fizionomiile cît şi răspunsurile, chinuită de sentimentul bleg al îndoielii de toţi şi de toate

„Ce putem noi ?... la noi e liber !" Dau din umeri.

Laura răsuflă puţin. Cînd nemernicia nu te mînjeşte de aproape, ai o uşurare egoistă Totuşi argumentele nu o satisfăceau. „O singură linie încîlcită inextricabil de zăpăceala convoiurilor", explicau

Nemulţumirea colţuroasă a funcţionarilor îi scîrţîia pe nervi o ură surdă dugmănoasă. O înfrîna o supremă cuviinţă şi teama de a nu se lăsa tîrîtă de vina suspiciunilor nedrepte. Aşa erau timpurile, neliniştite şi îndoielnice.

Probele şi chiar obiectul nemulţumirii îi lipseau. Era o stare de spirit absurdă dar intuitivă, a tuturor şi pentru toate lucrurile.

Nemulţumirea latentă şi corosivă şi agitaţia tutulor le purta în ea. Ar fi azvîrlit parcă cu umărul de pe şine cutiile inerte ale trenului, şi umerii erau zdreliţi de nervozitate, cum i-ar fi zdrelit povara acelei maşini uriaşe : iar podul acela, care încurca drumul salvării, îi sta strîns sub frunte şi îi pipăia împletitura cu gîndul stăruitor şi obosit.

Peronul era pustiu. Locuitorii misterioşi ai acelui tren enigmatic se scoborau foarte puţin. Personalul gării părea şi el consemnat în singurătatea indolentă a birourilor. Singur, pe asfaltul alb, sta ca o cioară cu hainele acele negre, pe care nu le schimba niciodată, doctorandul, care, după una din variantele şi ultimele dispoziţiuni, era deta-

șat cu serviciul în gară. Zgribulit de frig, cu pălăria neagră înfundată, cu mîinile în buzunarele pardesiului părea ursuz.

— Nu intra, spuse Laurenției. Eu nu pun picioarele acolo pentru nimic în lume.

Vorbea cu necaz. Laurenția se uită întrebătoare : ce era nou ?

De cîteva zile nu mai aveau de lucru. Atmosfera locului era veretică. Nu mai venea nici un rănit român ; oamenii de serviciu militar fuseseră și ei suprimați din gară, nemaiavîndu-și rostul ocupațiilor ; ultimii clienți ruși încetaseră ; trenul ăsta trăia ermetic între pereții lui. Se auzeau numai loviturile grele ale copitelor. Plutea un aer de părăsire pregătitor marei abandonări.

— Aseară a fost aci o turmă de păcătoși de ăștia, cari treceau nu știu încotro... și patul mișună.

Laura se roși de nemulțumire. Patul unic... așa de curat, pe care și-l îngrijea cu atîta sîrguință !

— Să fie curățat !

— A curățat... a opărit... degeaba ! S-au înfipt în pături, în perne... Poate să crape pămîntul... eu nu mă apropii.

Laura trecu peste iritarea asta răutăcioasă. Toată lumea era zdruncinată în chip felurit. Nu era vreme de atitudini elegante. Ăsta era, se vede, așa îndrăcit și pe ce se cuvenea și pe ce nu.

Ignoranță sau curaj, pe Laurenția nu o speria exoticul nume al exantematicului. Nu știa bine cum e. Ca și ciuma reprezinta o noțiune. Chiar cînd noțiunea e simbolul culminant al pacostei, de la noțiune la realitate e o distanță.

De moarte nu îi e frică. De la un timp nu îi mai era frică de nimic. Dar o plictisea cumplit murdăria din sărmana ei infirmerie. Dușmanul acela mic și încăpățînat era o nenorocire împotriva căreia se vedea neputincioasă.

Ar fi trebuit să părăsească postul ei, devenit nefolositor ca și al celorlalți. Un sentiment nemărturisit o făcea să-și prelungească oficiul ; i se părea că, abdicînd, ar fi lucrat și ea la opera nenorocită a presimțirilor rele. Apoi mai avea nevoie și să se miște, să pornească undeva. Drumul ăsta sterp îi da totuși impresia că a aflat ceva, că a

urnit din loc încremenirea sepulcrală a acelei epoce de agonie.

Erau injecții pe care și le înfiltra în contra morții apropiate.

Destinele obștești se amalgamau așa de absolut cu pătimirile ei sufletești, încît, în apriga urmărire a desfășurării faptelor, erau conținute deodată toate problemele ei personale. Acasă, între pereții de pe care se desprindeau văluri de văluri de rele și dureri, unele mai mucede ca altele, nu putea sta fără să-și încrunte sufletul și gîndul prea mult, tăindu-se în ascuțișul lor.

— Eu tot intru. Mi-e frig ! N-o să stau trei ceasuri cu ochii pironiți pe trenul ăsta blestemat.

Laurenția rămase cu pălăria și paltonul, și își puse dinainte numai șorțul cel mic.

— Să nu pui nimic pe pat !

O cuprinse deodată hărnicia. Cu ultimul sublimat, frecă tot ce era de lemn : pervazurile, mesele, polițele goale, raftul. Se uită la pat cu mîhnire, apoi își trase un scaun la geam, se așeză și scoase ghemul de lînă și iglițele cu care fabrica mănuși de lînă fără număr, parcă ar fi vrut să sporească cu ele numărul soldaților ce aveau să le poarte.

Două bătăi timbre întunecară geamul ușei și doctorandul, precedînd un ofițer rus, intră, prezintă Laurenției pe căpitanul medic al regimentului, apoi ieși fără întîrziere.

Căpitanul rus se înclină cu o îngîmfare politicoasă.

Laura se sculase drept, rigid, rece, parcă i se înfățișa însăși întruparea vrăjmașă a cauzelor oculte și infame care împodmoleau trenul și încîlceau șinele ; cu o așa de mare utilitate, ca și cum descoperise maleficiul care împodmolea și încîlcea ceva mai mult încă decît trenul în țesătura turbure a necazurilor.

Medicul era scund, agil, nervos, cu o barbă mică și ochelari cenușii. Nu era rusul caucazian, nici moscovit, nici siberian. Era un rus fără de atașe indigene vădite. Un rus de contopiri și suprapuneri.

Semăna cu unii oameni de pretutindeni, cu acea categorie de cărturari înăspriți în maniera controversată și stearpă a ideilor. Semăna cu portretul ce ne facem de anarhiștii teoretici, glaciali și obstinați. Acei cărora pla-

tonismul le dă o cruzime rece a principiilor desperate de neputință și necumpătare de experiență.

Ca om de pretutindeni mai semăna și cu unele tipuri ce-ți pricinuiesc neliniște, fiindcă ochii mici și ascuțiți ascund, sub ochelarii cu geam închis, o cugetare maliţioasă, o cercetare vicleană. Ceva de polițist travestit, care are puterea stînjenitoare de a-ți primejdui cinstea cu un gest, sau ceva de hoț deghizat, care are discreționara putință să te fure sub aparențe cinstite.

„Ce fel de rus? se întrebă, așteptînd mută. Străin de seva slavă a stepelor, a fluviilor, a pădurilor ?"

Politeța îngîmfată a acelui străin antipatic o irita.

Din fericire, antipatie ! Își putea lăsa liberă aversiunea pentru acei amici pe care rațiunea cu greu îi impunea presentimentului

Protocolar și imperios, doctorul, după ce își declină din nou numele și titlurile, spuse că are un bolnav care, din nefericire, nu se mai poate mulțumi cu ajutoarele infirmeriei regimentare și trebuie transportat într-un spital. Ceru Laurei să-l ia în primire formal și să se însărcineze cu rînduirea lui.

Accentua interesul ce pune pentru bunul tratament al bolnavului, ca pe o supremație a Națiunii Imperiale, cu reticențe care conțineau bănuiala asupra capacității sanitare române.

Oficios și scurt, Laura îl asigură de perfecta solicitudine a tuturor pentru bolnavi și aliați. Atunci căpitanul porni în considerații generale abundente asupra lucrurilor de actualitate. „Stăm aici pironiți de incuria Căilor Ferate !... Un transport militar așa de important !..."

„Artileria Imperială Rusă !... Împiedicați de dezorganizarea tutulor serviciilor ! Ce ajutor se putea da Românici ! Erau timp și osteneală pierdute !... Se înturnau forțe rentabile de pe alte puncte capitale !..."

O violență conținută, o răutate ascunsă, un dispreț vădit pentru România și cauza ei, și o exagerată politeță circumstanțială.

Laurenția, la intervale, îi tăia vorba cu argumente din nefericire slabe în amănunte și a căror convingere îi lipsea, și cu aprecieri aproape brutale asupra normelor de ordin general ale ajutorului rus.

Era vorbăreț medicul. Își desfășura o serie de idei în amănuntimea lor. Pe Laura o durea capul. Tăcea, sperînd că o să plece, că o să-i piară de sub ochi vulpea aceea venetică cu vorbă veninoasă. Mai mult decît animozitatea lui insolentă către tot ce era românesc, o supăra ceva perfid, care rînjea înapoia verbiajului. Indignarea lui suna falș. Mințea ! Mersul trenurilor, soarta luptelor nu-l interesau. Insultele erau gratuite și de rea-credință. Omul ăsta avea gînduri asupra acelor evenimente, pe care ochii mici le ascundeau subt ochelarii cenușii, și care provocau pe Laurenți printr-o batjocură bine adăpostită subt politeță și indignarea ipocrită.

Deplînse apoi cu falșă compătimire starea nenorocită în care se găsea țara asta, pentru care mărinimoasa bunăvoință rusă nu putea nimic. Nici o cale de comunicație. șosele mizerabile... o singură arteră de cale ferată, nici aceea dublă... Și se vorbise de o Românie civilizată !... a fost o surpriză !...

Răbdarea Laurenției se sfîrșea. Nu mai aducea conversației decît o atenție înraită, susținută de curiozitate

De la nord, rusul ăsta !... De pe Baltica !... de la confinele germanice ! Produs de frontieră, de inimiciții și fuziuni limitrofe. Agent natural de compromisuri și de uri latente, sub forme de revendicări sociale.

Acest medic al armatei îngîmfatului imperiu nu păstra aroganța grandoarei ruse decît față de România cea disprețuită. În politica interioară aducea, desigur, subversiuni violente.

Avea prolixitatea migăloasă a personagiilor din romanele rusești. Te plictisea ca lectura anevoioasă și încîlcită a o sută de pagini, în care Alexiewi și Serghiewi vecinărese în lungi vizite și nesfîrșite conversații, de la evenimentele găinăricei pînă la irosul preceptelor de filosofie socială și se dibuiesc unul pe altul cu scopul mic și îndărătnic al vreunei tranzacții : vînzarea unui cal sau traficul unui drum vicinal. Mică burghezie lacomă și șireată subt o bunătate familiară și gospodărească, muncită de sentimentul pervertit al refacerilor și libertăților.

Dintre ei era și medicul căpitan. Era un Alexieff oarecare, conviv doctrinar al gospodăriilor micei proprietăți, mai antipatic ca nobleța generoasă și despotă, ca Bojarul

ruinat, ca turma întunecată a Nordului numărat cît frunzele pădurilor și nisipul stepelor. Laurenția, țeapănă și învrăjbită, curmă poliloghosul supărătorului :

— Bolnavul — zise — poate veni de îndată. Voi telefona spitalului militar.

Cu înclinațiuni exagerate, medicul ieși. Laura privi spre tren. În cuget, în suflet, în umeri, se domoli truda cu care vrea să-l urnească. După multe convulsiuni, ajutorul rus înceta brusc de a mai avea ființa în ea.

— Se vor duce — vor rămîne... și pentru ce... ? devenea indiferent față de zădărnicia zbaterii.

O resemnare o cuprindea. Nu resemnarea perfidă a rusului, nu resemnarea cheferiștilor : aceea a stoivanizatului, care privește neputincios organele amorțite provizoriu, în care cuțitul înfige travaliul problematic al vieții sau morții.

Medicul se întoarse, însoțind un soldat înalt, robust, ai cărui pași se tîrau greoi, rezemat de umărul altui soldat, spătos, oblu ca și el. Doctorandul, cu buzele strînse, îi urma.

Laurenția își aminti de pat...

— Patul ! zise doctorandului.

— Nu-face nimic ! Ei sunt obicinuiți. Trebuie să fie plin și ăsta — și dispăru pe peron.

Bolnavul căzu lat în lungul patului, cu greutatea unui oblon. Peste corpulența lui, cizmele uriașe trebuie să fi atîrnat kilograme, și capul, în care temperatura clocotea, atîrna plumb.

Ce departe erau drumeții ei firavi și sîngerați de pînă atunci ! Rusul, fără de nici o zgîrietură, mocnea uscat o boală, care lucra în adîncul organismului un mister periculos.

Laura se uită cu milă la corpul puternic, intact, ce zăcea așa cum căzuse, îndoind subt el pătucul. Privea suferința aceea fără semn vizibil și căuta zadarnic ce ajutor i-ar putea da.

— Diagnoza ? întrebă pe medic. Vorbeau franțuzește. Se exprima excepțional cu ușurință, căci, împotriva unei idei formate despre rușii franțuziți, aproape toți nu cunoșteau ca limbă străină decît, mult-puțin, pe cea germană. Cultura franceză era apanajul superficial al unei

clase reduse și care, astfel ca și în multe feluri, da o idee greșită de idealul slav.

„Diagnoza !" Medicul ezită :

— Nu e stabilită. Îl am de zece zile în observație ; s-agravează fără a se preciza... Nu se mai poate mulțumi cu îngrijirea infirmeriei de campanie. Suntem siliți să ne despărțim de el... Nu vrea să ne părăsească... A trebuit să ordon... Vi-l recomand. E un caz interesant. Face de 8 ani serviciu în același regiment... A fost o tragedie să-l despart de camarazi și cai.

Se auzi un oftat greoi. În picioare, lîngă pat, țeapăn, cu mîinile lăsate în jos, soldatul care îl ajutase sta și se uita la bolnav cu ochi pierduți de jale, pe cînd bolnavul se uita la el cu ochi împăienjeniți

— Sunt prieteni, explică doctorul. Tovarăși nedespărțiți. Pretutindeni au fost împreună. Slujesc la același tun... ca frații.

Ca și cum ar fi înțeles, cu o mișcare subită și puternică, cei doi își prinseră mîinile, uitîndu-se mereu, lacom mut, unul la altul

Doctorul ridică umerii cu un gest de milă și făcu o mișcare spre pat

Presimțind momentul despărțirii, Laura tresări. Se văzu neputincioasă către bolnavul ăsta. Lupta cu dușmanul ascuns al boalei era zadarnică. Ochii aceia cețoși, încleștați pe privirea celuilalt, nu mai aveau să vadă decît brume depărtate, către care vor năzui, pînă cînd se vor mesteca cu cețile nesigure ale morții.

La mișcarea doctorului spre ei, cei doi se cuprinseră cu brațele lor tari, într-o strîngere încordată, ca doi copaci cu trunchiuri și crengi înnodate.

Medicul spuse cîteva cuvinte. Bolnavul se desprinse și căzu iar greoi pe spate, cu capul acela de plumb, pe cînd celălalt lăsa brațele oblu în jos.

Căpitanul netezi pe cap pacientul și bătu pe umăr pe tovarășul lui, care se urni de plecare.

Atunci din ochii bolnavului, prin ceața lor febrilă, căzură lacrămi mari, una după alta, și începu un geamăt lung, încăpățînat, sfîșietor și dulce, ieșit ciudat din gîtlejul

acela robust. Era primul sunet, primul schimb cuvîntat al celor doi giganți. În bocetul acela, mărturisirea vieții întrerupea penibil muțenia lor expresivă cu lamentul unei dureri străine.

Nu ziceau decît un singur cuvînt, mereu, aprig, jalnic, duios. Bolnavul, prin aburul sacadat al răsuflării febrile : „Wassia ! Wassia !..." Și celălalt, cu un glas ieșit parcă de sub degetele strînse a două mîini înfipte în grumaz : „Iwan ! Iwan !...". Un tremur nervos apucă pe Laurenția. Își strînse mîinile care dîrdîiau. Căută ceva care să curme scena asta barbară, ivită parcă din fundul izbelor necunoscute, de-acolo de departe, din pădurile troienite.

Gemetul acela animalic și duhoarea sălbatecă a acelei dureri erau ca a puilor de urs cu labe grele și dinți de lapte.

Pe fondul de discuție aprigă al politicei de națiuni, pe ceața rece a gîndurilor și pe uscăciunea sufletului episodul acesta neașteptat aducea un suflu violent de umanitate primitivă.

Doctorul puse din nou mîna pe brațul lui Wassia. Cei doi iar își prinseră mîinile și iar se îmbrățișară. Laura spuse nervos :

— Îi pot da coniac, zahăr, țigări ? — căutînd un mijloc copilăresc de mîngîiere pentru străinul ăsta care nu o vedea, nu o auzea.

Cu îngîmfarea lui antipatică, doctorul aprobă...

— Aveți dreptate !...I se va aduce de toate — și spusese ceva lui Wassia, care, cuprins de o bucurie neașteptată, porni ca nebun.

Cu mulțumiri și recomandațiuni căpitanul se retrase. Iwan privea ușa fix.

Alergînd, Wassia se întoarse triumfător, scoase din buzunar pumni plini de zahăr, pachete de tutun, și le îngrămădi lui Iwan, care le apucă avid.

Acum păreau mulțumiți, ca și cum schimbul ăsta era tot ce trebuia despărțirii, ca să-și găsească împăcare. Pentru dorul lor frust, Laura nemerise leacul cu care se domolește și sufletul sălbatic și fără glas al copiilor.

Se uita la ei : Semnul !... Mîinile lor ce nu se mai puteau de aci înainte împreuna, fără să-și dea seama, doreau să-și lase o urmă de la unul la altul. Darul și folosul

lui nu însemnau nimic în lăcomia pătimașe cu care unul da și altul lua.

Semnul !... Aceea ce rămîne și mîngîie și însuflețește și închipuie... Semnul !

Laura se înfioră. Sufletul nostru mut pentru cuvintele iubirii, sau care le-a spus pe toate, cere un indiciu tangibil al duioșiei nepipăite. Iubirea vrea semne !

Cei doi își spuseră atunci vorbe mute, liniștit, ca și cum ar fi fost deodată dezlegați de funiile încordate ale durerii.

Se îmbrățișară iar gemînd : „Wassia !"... „Ivan !"... și numele astea amestecate de glasurile tînguitoare ziceau lunga poveste — acum sfîrșită — a trainicei lor frății. Wassia ieși. Bolnavul își îngrămădi în buzunare odoarele ; apoi stătu iar toropit, privind în plafon. Laurenția cerca să-i pună mîna pe frunte, să-i arate bunăvoința ei, cu toate că îl simțea la depărtări și exiluri fără înturnare. Gest al unei datorii fără spor. De trupul și de simțirea opacă ale acelui copac străin, nici o adiere nu se prindea. Smuls din rădăcini, dezdoit de trupul cel îngemănat, bietul pom bolnav trăia din seva rămasă în mădularele lui. Seva bogată a frăției, otrăvită de un nprb subteran și încetinită în vivacetța de frățirii.

Ușa se rebi și Wassia, inimos și grăbit, intră iar. Toată viața lîncedă din bietul Iwan se întoarse spre el.

Mai aducea ceva : chibrituri și galeți ! Se prinseră de o mînă și cu cealaltă își așezară proviziile. Wassia scoase a pungă veche, un fel de chimir și de-acolo dete lui Iwan banii toți, scotocind-o prin colțuri, socotind și sfătuindu-l. Iwan asculta cu smerenie, ca un copil oropsit și pribegit.

Un semnal străbătu subțire prin pereții groși ai vagoanelor. Poate că Laura nici nu l-ar fi auzit, dar la solfegiul lui cei doi într-o azvîrlire disperată, ca un suspin sfîșiat din adînc, din puterea tuturor mușchilor, sculurînd cu zbuciumul lor mica încăpere, pentru un adio deznădăjduit și violent se strînseră în brațe ca doi gladiatori, care vor să se sfarme, în adevăr, voind să-și ucidă în brațe unul altuia un jind nemăsurat.

Îmbrățișarea asta mută făcea un zgomot surd de trudă, un zgomot nou pentru Laurenția în sunetele basmului omenesc.

Semnalul metalic trecu iar ca un bici subțire, dungind trenul misterios. Se smulseră !... Wassia se izbi sore ușă, gîrbov, cu brațul în dreptul ochilor, sughițîndu-și fără rușine plînsul. Căzut la marginea patului, cu mîinile pline de monede, Iwan se uita cu ochi uscați și pironiți spre ușă.

Laura fu mulțumită. Pentru „momentul" ăsta, fuseseră singuri, căci ea era ca și nimeni acolo.

Povestea asta de neam, de limbă și de dor străin, filtra, în sufletul ei înăsprit, mlădierea durerii de pretutindeni. În tabloul dușmănos al aspectelor și cumpănirilor. Rusia ăstor doi așeză un colț de împăciuire.

Trupul și sufletul slav de pe Volga sau din Caucaz, tăcitor pe apele amestecate ale întinderilor cotropitoare, lua un înțeles, își înfățișa unitatea primară a neamului, din gestul de dragoste a lui Wassia și Iwan.

O Rusie cu mintea înmărmolită în ignoranță, neîmpămîntenită pe locul ei, năruită aici ca pretutindeni ca să moară fără deslușirea unui țel, dăruindu-și pasiv nămetul trupurilor României, era un aliat, răbdător și resemnat, care corecta oarecît sentința aspră pusă de Laurenția pe portretul enigmatic al intelectualului perfid.

Rusia lui Wassia și Iwan cu brutalitatea ei era mai cinstită decît cealaltă.

Dar, mai ales, episodul acela puternic și simplu, de dragoste umană, aducea gîndurilor aspre care brăzdau fruntea Laurenției și sufletului ei învrăjbit reamintirea unor taine mai mari și deasupra tuturor.

Laura puse mîna pe fruntea fierbinte a părăsitului, îi vorbi cuvinte neînțelese de el,, cuvinte de minciună și mîngîiere, de revedere și nădejde, cărora le amesteca mereu numele lui Wassia.

La fiecare rostire a lui, ochii cenușii și orbi pentru orice părea a sclipi o rază de vedere și trupul greoi avea o scuturare care încovoia patul slăbuț.

De mîine nici ea nu se va mai întoarce în gara aceea pustie, cu trenul acela rusesc înfipt pe șine, cu orizontul încremenit, neliniștitor.

Smulgerile și despărțirile supreme vor veni pentru toți, aspre, înghețate, mute, resemnate. Numai sufletul, în

adînc, va încleșta brațe desperate, îmbrățișări nebune, cu țipăt lung și astupat de jelanie. Numai sufletul se va dezdoi ca Wassia și Iwan.

Cum ardea Iwan !... Și ce suflare grea avea ! O boală rea !... Iwan nu va mai vedea pe Wassia niciodată. !...

Se duse spre ușă, se uită la ceas. La amiazi trebuia să vie să o schimbe din serviciu cucoana moașă.

Dimineața, lipsea. Pleca în oraș cochetă, cu costumul de infirmieră, sau gătită cu pălărie și „tailleur".

Pentru cursele ei numeroase, de interes general și personal, găsea totdeauna un mijloc de transport. Nimeni nu o descurca din nevoi mai bine ca ea. Atunci cînd nu mai existau vehicule, o vedeai într-un ultim automobil, într-o brișcă rămasă prin minune, într-o căruță hodorogită, sau sus, în vîrful cariolei poștale. Radioasă, vioaie, activă, amăgind cu ocupațiile multiple, pe care războiul le împrăștia în jur din belșug, temperamentul ei neliniștit de o vivacitate excesivă.

Laurenția va profita de întoarcerea ei, pentru a transporta mai grabnic pe bolnav.

Simți că rusul înapoia ei face o mișcare. Alunecă o privire. Iwan se uita spre ea cu grija să nu fie văzut. Săltat în col, aprins și cu ochii lacomi, își contempla bogățiile așternute în jur.

Ținea pe genunchi, în mîini zahărul, tutunul, banii. Erau relicviile scumpe ; erau tezaurul rus ; erau dragostea lui Wassia.

Expansivă, zgomotoasă, aducînd ultimele noutăți, cucoana moașă intră. Laura îi spuse repede cazul : atunci se văietă tot zgomotos, și harnică, rotundă, alergă să oprească echipagiul. Era, în ziua aceea, căruța poștei.

Sus, în vîrful ei, pe capra cucuiată, alături cu cucoana moașă, miloasă și turbulentă, Iwan clătina trupul lui greoi, cutremurînd cutia galbenă, care se apleca după aplecarea lui, îndoindu-și roțile înalte și șubrede.

Ridicol convoi ! Ținîndu-l de spate, moașa îi vorbea neobosit, și el, cu capul sucit, se uita înapoi, spre trenul regimentului unde era Wassia.

De pe scară Laurenţia îi petrecu cu ochii. Era ultimul ei oficiu.

Sta cuprinsă de gîndul celor doi. Frăţia de cruce i se arăta aprigă în jurămîntul ei. Văzu parcă pădurea şi focul mare lîngă care Vassia şi Iwan se legaseră pentru totdeauna. Departe de izbă, uitînd pe întinsul drumurilor de cei rămaşi în urmă, fără „ibovnică", fără ogor, fără lumina unui ideal, cu un Dumnezeu obscur şi slăvit cu frustă teamă ca pe un stăpîn depărtat şi despot, Wassia şi Iwan închiseseră unul într-altul tot timpul, tot locul, toată Patria, toată nevoia lor simplă de gînd şi suflet.

Frăţia lor tainică ca şi corpurile lor, încăpăţînată ca gîndurile lor strîmte, blajină ca sufletele lor orfane, sălbatecă ca făptura lor primitivă, îşi rupsese acum trupul în două, şi amîndoi aveau să moară de desfrăţire.

Cum ardea Iwan de boala rea şi tainică ! Foc poartă omul în el ! Se încinge cremenea lui, se aprinde lemnul lui, şi arde şi se nimiceşte.

Treptat gîndurile Laurenţiei se împăienjeniră şi avu acea amorţire care adoarme uneori organismul, făcînd în vitalitatea noastră halte scurte de inconştienţă. Asprimea discuţiilor, tensiunea agresivă a impresiilor, apoi descleştarea nervilor în brutalitatea omenescului o osteniseră.

In toropirea asta, făptura se odihneşte de ea însăşi, şi poate că, pentru odihna ei pleacă din prezent să se liniştească pe un loc înainte în timp, pe o oază din viaţă, la care viaţa nu i-a ajuns încă.

Mai gîndi lenevos : „Cum ardea Iwan !" I se păru că vede jarul mare, lîngă care se legaseră cu jurămînt de frăţie, în pădurile străine, cu pomi înalţi, unde frunzişul înfioară subţire şi palid, sus, în înălţime !

Apoi se scufundă mai adînc în odihnă. Lăsa mult în urmă pe cei doi şi toată vultoarea şi toată năpasta. În ziua clară şi rece se simţi înfierbîntată de o căldură care îi mlădia toate învrăjbirile, în care i se dezmorţeau cu desfătare şi trup şi suflet. La ce loc depărtat, pe drumul înainte, ajunsese şi se odihnea ?

„Foc !" se gîndi.

Minunea, minunea omului, care e şi apa şi lutul şi piatra şi focul.

XV

DIHORUL

Din treacăt, prin uşa camerei de farmacie, harnica Dudu strigă Laurei, care venise la spital cu treburi rămase din ajun :

— S-a întors Cojocariu !

Laura avu o mişcare de mulţumire repede oprită. Abia plecat de două luni, întoarcerea aici, în casa lor, era tristă veste. Răuit a doua oară !

Îşi aminti cum îl cunoscuse. Din prima ei seară de serviciu, în camera ofiţerilor abia pregătită, încă neocupată, credea.

O infirmieră îi spusese : „Vă poftesc la domnii ofiţeri !" Invitarea o nemulţumise. Caritatea ei făcea distincţiune. Era bine hotărîtă să aibă de-a face cu soldatul de rînd pentru a fi despărţită de formulele de rang şi precădere. Dar era datoare către oricine o chema şi mersese.

Trei ofiţeri în uniformă stau în sus pe un pat în colţul salonului gol. Nu contraziceau deloc programul ei. Fără de insignele gradului, i-ar fi crezut cel mult caporali. Trei feţe smede, aproape la fel, care arătau nemulţumire şi tristeţă.

Salutară stîngaci, şi unul din ei, cu o voce iritată dar stînsă, cu o indignare reţinută de cuviinţă către ea care nu avea nici o vină, îi făcuse o lungă reclamaţie.

Vindecaţi, doctorul le prelungea convalescenţa şi îi oprea să plece aşa cum ar fi voit, de îndată. Direcţia îi trata vitreg. Nu aveau voie să citească, să fumeze, să aibă cărţi de joc pentru a trece uritul cu o concină ; familia lor fusese respinsă. Li se refuza orice dorinţă ; moralul era nesocotit şi ei supuşi unor rigori de regulament ca nişte copii de şcoală.

Faptele erau precise, dar omul se vedea o fire violentă şi răzvrătită. O tuse mică mişca pe faţa uscată muşchii. Ceilalţi păreau un ecou fidel. Laura era o novice. Nu spera concesii. Direcţia îi era aproape străină. Nu-i putea servi cu vreo intervenţie.

Micile lor pretenții erau legitime și procedeele directoriale se arătau cam înfumurate de privilegiile ce aveau și cu necunoașterea sau disprețul acomodărilor.

Prea mult zel !

Adusese, de acasă, cărți de citit, cărți de jucat !

O contravenție !

Domoli, rușinați parcă și recunoscători își trecuseră cele cîteva zile care-i despărțeau de plecarea înapoi pe front. Zile lungi ! Unul mai ales, Cojocariu, acel care vorbea pentru toți, era nerăbdător. O fire usturoasă și aspră. Pătimaș cu ideile de bine ca și de rău, înfipte tare în creier, idei ce nu puteai deslușì, dar idei sociale nemulțumite, iritate și în același timp devotate luptei, pasionate de patriotism. Era un fanatic. Al cărei religii ? Nu deosebeai. Tot restul lucrurilor îl lăsa indiferent.

Un învățător dintr-un sat de prin județul Rîmnic. O cultură relativă, altoită de-a dreptul pe firea primitivă, făcea din învățători o pătură plină de mobilitate, de o vioiciune adesea necumpătată, dar poate necesară evoluției.

Cojocariu era unul din ei, din țăranii intelectualizați, nemulțumiți cu ideile conducătoare, cerînd regulamentelor o logică mai adaptabilă, acolo în profesia lor ca și aci la spital. Se adăogă firea aceea necăjită. Poate bolnav de piept, cu revendicările și ura frecvente acelei nedreptăți fizice, revendicări ce invadau și judecata.

Altfel, onest, sub asprimea lui, plin de calități temeinice soldățești și cetățenești.

Ce va fi fost cu el ca să se întoarcă ? Laura ceru numărul sălii. Îi va face, desigur, plăcere să o vadă. Deprins cu ea, o să consimtă să ceară, să i se plîngă, altfel îl știa învrăjbit către orice bunăvoință.

Acum era în pat, mai slab încă, mai întunecos, întors pe-o parte, nemișcat ca și cum n-ar fi văzut-o. Apoi i se plînse nerăbdător : avea mîna dreaptă zdrobită și în piept o rană. Doctorul îl tărăgăna... În loc să-l opereze repede... Nenoroc ! Să cadă la primul atac... Fără de Dumitru, care-l dusese în brațe cinci kilometri, pînă la etapă, rămînea acolo pe cîmp, la ciini, de la început... N-avea cărți de citit...

Toate le spunea cu același glas stins, răzvrătit, armonic. La picioarele patului sta ordonanța nemișcată, cu ochii țintă pe fața mică, aspră, a locotenentului.

Un devotament mare, unic — gîndi Laura cu bucurie despre Dumitru. Cojocariu se agită, vroi să se miște, să pornească împotriva tuturor care-l supărase, a omenirii întregi, pe care o iubea în felul lui ciudat și înrăit, dar la prima mișcare mușchii feții se rupseră parcă subt pielea întinsă. Durerea îi scrijelă printre dinți.

O să accelereze ca operația !... Cărți îi va aduce numaidecît.

Era un cititor nesațios. În starea lui de acum însă cititul nu era prielnic, dar neprielnică și orice înfruntare făcută voinții omului supărat.

Aduse cărți. Aflase de la doctor că un început de pneumonie oprea orice operație. Cazul era prost. Omul avea plămînii slabi de mult.

Ursuz, Cojocariu aproape nu-i vorbea. Cărțile stau neatinse pe măsuță. Mai era acolo o chesea cu dulceață și o sticluță cu coniac.

La fiecare minut striga pe Dumitru cu o voce bruscă : cuvertura, perina, piciorul, brațul, capul... toate îl necăjeau și Dumitru se supunea la toate.

Nu-și găsea astîmpărul. Părea capricios, tiranic, era chinuit și nu-și mărturisea durerea.

— Să-l opereze, orice-ar fi ! Nu mai putea suferi mîna aceea înflăcărată și frîntă acolo pe umăr.

Subt cămașe, scheletul trupului mic împingea ascuțișuri. Un trup mistuit de un foc — al suferinții — trudit de un diavol — al cugetului.

Dumitru, supus, blajin, neadormit, era mereu acolo, ghicea voința nerăbdătoare, răutăcioasă a stăpînului. Ce mizericordie îl așezase altăuri de bietul turmentat !

Venise nevasta și copiii ! Nu-i trebuiau ! Să se vindece și să plece. Nu era acum timp pentru familie !... Blestemat moment ! Abia ajuns la regiment, ceruse să plece pe front. Refuzaseră. Protestase cu un raport violent și, în sfîrșit, obținuse... O năpastă !... Să cadă la primul foc... Dacă nu era animalul de Dumitru să-l ducă sub ciuruiala

mitralierelor, rămînea acolo, un stîrv... de la început... fără să fi putut *face* nimic...

Ce să *facă* ? Un mister al gîndului acela lăuntric. Să *prefacă*. Să *facă* ceva, *el* pentru toți, pentru omenirea pe care vrea să o răscolească pentru bine, un bine tainic, țintit în mintea lui.

Să facă ceva pentru bătălie... după care avea să vie ceea ce aștepta...

Cu o mînă, tot putea să folosească. Să i-o taie, repede !

Cerea lui Dumitru apă cu coniac, pe buzele uscate, fără voce. Se răstea la el cu glasul acela stins, răgușit, și Dumitru culegea porunca cu ochii, și mîinile îi erau mereu întinse de mai-nainte spre comanda ofițerului. Ce suflet credincios !

Apoi îi tăiaseră mîna, nemaifiind încotro. Și-o căuta mereu cu cealaltă, scrîșnind dinții cînd găsea numai ciotul legat în fașe. Era mereu mai agitat, dar nu mai vorbea de nimic, de nici o faptă.

Dumitru, ghemuit noaptea lîngă pat, nu dormea niciodată, cu ochii căscați spre așternutul unde sunau oasele chinuite.

Pneumonia progresa și nu erau speranțe. Pe Laura o deosebea de toți, privind-o, plîngîndu-i-se. Altfel, nu îngăduia pe nimeni, iar pe Dumitru, acum în genunchi lîngă pat, îl bruftuia neobosit.

Într-o noapte, la ultima revizie de 12, vorbise Laurei despre rana dintîi, despre cei doi camarazi care erau pe front. Toți trei recunoscători pentru ceea ce făcuse *ea atunci* pentru ei. Făcuse *mult*, foarte *mult*.

De îngrijirile ei de acum nu pomenea. Pentru el viața fizică era secundară. Ca toți apostolii avea îndurarea nepăsătoare a mizeriei trupești și flacăra neliniștită a spiritului. Răsufla foarte greu. Laura, la plecare, chemă pe doamna de gardă, care o înlocui, și-i spuse că lui Cojocariu îi e mai rău, să aibă grije. Ar fi rămas și ea...

Buna doamnă, vîrstnică și experimentată, o trimise să se odihnească.

— Nu ! Du-te ! Am gătit eu tot : rufele, sicriul... Laura pâli.

— Da ! De azi dimineață e agonia. Pînă nu se face ziuă îl și așază jos, în sală.

Fapta socială a lui Cojocariu rămînea tainică și neisprăvită. Fapta lui ostășească se săvîrșite.

A doua zi de dimineață îl găsi, singur de tot, în a treia sălită a rezervei. Mic, caraghios, cu o uniformă largă, cu un chipiu mare — de ce oare pe cap ? — cu ghete mari — uniforma lui totuși — într-un sicriu mare, un pumn de oase uscate.

Fața mică de nimic era aspră și necăjită pe omenirea aceea iubită de el cu atîta bunătate și atîta patimă de bine.

Avea la cap o lumînare mare în sfeșnic și totul era curat și bine orînduit. Încolo, nimeni ! Nici familia, nici popă, nici garda. Singur ! Așa trăise. Fără seamăn la fire, la cugel, izolat și sălbăticit.

Pe Laura o mîngîia. Știa bine ! Stătu în picioare, lîngă păpușa ciudată cu uniformă de locotenent român.

Mortul avea un bănuț în mînă, pentru cei de la poarta raiului, unde îi va arde pălpăraia sufletului neodihnit în vrajba.

Plouase două săptămîni și șoselele erau desfundate de căruțe, de cai, de oameni. Orașul era o grămadă murdară de case înecate în noroi. Zigzagul făgașelor brăzda ulițele nămolite.

Nimeni nu putea urma pe jos cortegiul simplu de tot : un popă, cîțiva militari de pripas — nu rămăsese deloc armată — un delegat obscur al autorității civile, comitetul Crucei Roșii, Laura, pe seama ei, și familia.

Dricul era hurducit și stropea noroiul cleios, trăsurile săreau din roate și zdruncinau măruntaiele. Nu mai ploua. De sus era chiar și ceva soare lînced de noiembrie, dar atîta murdărie de jos că întina vederea.

Cimitirul militar, pe o pajiște a cimitirului nordic, avea cîteva cruci de lemn fără nume.

Cojocariu era cel dintîi ofițer îngropat acolo la un ceas trist, fără glorie, al vijeliei.

Familia sta sfioasă la o parte : o femeie grasă, îmbrobodită cu negru, și copii mărunți.

Laura avu cîteva lacrămi sărăcuțe. Erau singurele pe care le căpăta învrăjbitul.

Un diacon, cumnat cu mortul, se apropie de ea și-i vorbi cuvinte cuviincioase de recunoștință. Așa că Laura

servi bietului de familie, după o formulă a lui despre omenire, formula asupra căreia ea singură știa ceva, deși nelămurit.

Se sfîrșise îngropăciunea. Un moșoroi însemna mormîntul.

Laura se uită împrejur ca să-și fixeze locul, pentru datorii viitoare către morți.

Zări pe Dumitru și se înduioșă deodată mult.

Cu îndoială, cu sfială căută în punga ei modestă toți banii de argint, ca să-i dea. Ce puteau arginții pentru o astfel de iubire a aproapelui !

— Lasă-l în pace ! îi șopti alături președinta Crucei Roșii. Ascară, după ce l-am ridicat, păcătosul ăsta s-a urcat în patul ofițerului și a adormit pînă la ziuă, după ce a mîncat dulceața și a băut coniacul.

Laura simți că tot ce e în ea așezat se întoarce : ficatul, splina, sîngele, creierul...

Sta cu banii în mînă către care soldatul privea cu aceiași ochi rotunzi cu cari se uita într-ai locotenentului.

— Dumitre, îl întrebă, ție îți pare rău după domnul locotenent ?

Dumitru arăta slab, perpelit, trist. Răspunse răgușit, parcă plînsese :

— Cred și eu ! Acum nu mai sunt ordonanță. Au să mă ia pe front.

Dihorul !... Supsese micile provizii, care însufleteau pe bolnav, apoi umflat se tăvălise în așternutul lui. Dihorul !

Laura nu știa de ce dar i se părea că vede un dihor. De aceea îl purtase cinci kilometri subt gloanțe, îl salvase cu riscul vieții, i se supusese orbește, umilit, îngenuncheat. De aceea pînă la ultima suflare i-o pîndise tremurînd, gata să i-o soarbă.

Dihorul ! Nu-i bea sîngele, ca să-l răpuie. I-l soarbe ca să-l ție în viață uscat și să-și hrănească din el viața lui nemernică, fricoasă, de brută.

Omul are înfrățire cu toate dihăniile, cu toate fiarele. I-a lăsat firea pe toți laolaltă să-și mișune pe plaiul ei, instinctul. Pe om, instinctele tuturor la un loc ! Nu vroia moartea păsărilor supte. Dimpotrivă, ar fi vroit ca un sînge reînnoit să le învie, din care să se poată hrăni neisprăvit.

Dumitru, ordonanța locotenentului Cojocariu, nu era un ticălos, un criminal. Era un „animal", cum îl dezmierda locotenentul. Era un dihor.

De aceea, cu pielea uscată pe oscioarele abia prinse în închieturi, păpușa caraghioasă cu haine largi în sicriul larg și lung, purta încă pe față, în pacea morții, vrajba care cerea o *faptă* pentru prefacerea Omenirii.

XVI

TEMNIȚA

Începuse zgomotul nou al tunului destul de aproape. Lupte care trebuiau să salveze orașul. Așa credeau orășenii ; așa li se spunea. Nimic nu i-ar fi putut face să creadă altfel. Orașul lor era inexpugnabil.

Primiseră o nouă afluență militară, dar acum reculeasă, severă. Erau mai mulți ofițeri. Statul Major dinapoia frontului ruso-român.

În ziua de Sf. Niculae se oficiase pentru țar un tedeum sărăcăcios, în catedrala umedă, sleioasă de undelemnuri vechi. O companie română, un detașament rus dau onorurile.

Laura crezuse că se va desfășura vreun fast bisericesc și militar, imperial și slav. Privi numai de aproape pe generalisimul rus, un zăplan morocănos și, alături de el, pe generalul legendar român, acel care era pretutindeni unde se ivea spectrul bătăliei pentru ca să renască, nădejdilor ce se pierdeau, nădejdi noi. Acum sosise la ei. Prezența lui semnala primejdia.

Eroul părea scoborît de pe o pînză de Goya. Semăna de minune cu fantomaticul Quichotte, Cavalerul Eternei Iluzii. Laura se înrolă cu suflet încrezător în armata-cruciadă a generalului.

Subțire, nalt, ascuțit la față, Cavalerul Fantomă al norocului românesc sta rigid în fața altarului, glacial către

pronia imperială, mai departe de aliatul, care-i sta la stînga, decît dacă i-ar fi despărțit o frontarie.

Laura se îngrijoră. Cei doi comandanți aveau deci asupra faptelor idei deosebite. Faptele de care atîrna destinele lor.

Prin colțurile străzilor, în chiar miezul orașului, se așezau mine, săltînd pavelele de pe locul lor pacific. Așadar orașul va rezista.

Laura căuta să-și închipuie spaima unui asediu, apoi luptele de stradă, cînd armatele ciocnite în obstacolul unui oraș trec cu fier și foc prin el, dar nu putu să admită gîndul.

Urmară zvonuri de evacuare și altele, acelea pozitive și legitime — credeau ei — de victorie și izbăvire, căci orice era nădejde de bine găsea crezare.

Ei trăiau numai pe un colț de lume și nu puteau avea acea privire a lucrurilor care îmbrățișează perspectivele largi și trece cu hotărîre și cruzime peste locuri scumpe pentru o finalitate mai de preț.

Tunul bubuia din ce în ce mai puternic și solul palpita, gemea ca de cutremure.

Din cauza avioanelor, nopțile erau mai ales sinistre. Deocamdată cercetau numai, dar într-o seară două bombe sparseră cizmăria lui Strul pe strada mare a tîrgului, omorînd un băiat de liceu, o fetiță și un domn. Cele dintîi victime dintre cei dezarmați. Frica se așeză pretutindeni, cuprinse toate ceasurile, toate mișcările.

Laura nu se mai ducea la infirmeria gării. La spital era încă aceeași zarvă de treburi care o disträgeau de la „ideea fixă". Datoriile, necazurile, întîmplările făceau diversiune.

...Unul care subt morfină, purtat pe targă de-a lungul coridoarelor, cînta sonor, năpraznic.

Pe masa de operație, subt cuțit, cîntase tot timpul : croice, romanțe, valsuri. Cîntecele răzbăteau clădirea întreagă, turburînd cu sunete noi bolnavii. Treptat o voioșie se împrăștiase și alerga ca un curent peste tot localul mizeriei. Îl urcaseră la locul lui tot în cîntece desfătat. Împrejur rîdeau încă, cînd se deșteptase. Ceas rău ! Laura era lîngă el. Ce jalnică reîntoarcere la realitate ! Ce zbuciume ale crizei de după morfină. Ce păcate și ce canoane !

...Era Ion Cizmaru, care de o lună purta porecla de : „veselul căprar" ! Întortochease pe doctori, trecîndu-le convingerea în vindecarea lui fără de operație. În adevăr, prospera și credințele lui de bine păreau a triumfa.

Acum începuse a geme, agitat de un rău care cerea operația iminentă, nemaiavînd răbdarea să aștepte ceasul cînd îi vor tăia, în sfîrșit, piciorul acela apărat cu atîta îngîmfare, de care nu vrea să se desparta : „Mai bine mort ca ciopîrțit !"

I-l tăiaseră, dar tîrîu Ion Cizmaru, veselul căprar, murea greu, fără voinicie, fără resemnare, cu o desperare sfîșietoare, prăbușind credințele mimuiii.

...Era sergentul-major adus proaspăt de-acolo dinspre R. : un voinic spătos, pieptos, cavaler oacheș al mahalalelor. Avea un gionț mic în abdomen. Batjocorea rana lui ca nemernică, jucărie care-l pișcase pe pîntec... Apoi se topise ca o lumînare uriașă scursă picur cu picur, și freza cu cărare bine pomădată părea o perucă prea mare pe un cap de ceară mustăcios, decolorat în vitrine. Laura nu-l mai recunoștea.

...Doi ruși, zăplani cît ușa, cu rupturi de granate în piepturile late, urlaseră o noapte întreagă ca fiare sfîșiate de durere, frîntînd trupurile grele de pat, de podele, tîrînd cu brațe convulsate saltelele, zvîrcolindu-se pe brînci printre paturile aliniate ale bieților bolnavi, încercînd să se sugrume unul pe altul. Agonie furioasă cu răgete care cutremurau : noapte de urgie : la ziuă, în sfîrșit, din voia Domnului, tăpeni.

Toate astea noaptea erau mai tragice încă, din pricina întunericului lugubru. Spitalul era clădirea cea mai înaltă, ținta avioanelor dușmane.

O lampă oarbă circula de-a lungul nesfîrșit al coridoarelor și sălilor năruite de beznă, și raza ei, prin ferestrele mari jur în jur, părea o luminație sinistră în mijlocul întunericului fără zare ce îngropa orașul.

Laura, în revizia ei nocturnă, plimba lampa aceea ca pe o candelă sepulcrală, dosind fitilul slab și bîjbîind cu ea în cuptoarele războiului, artosele suferințelor.

Într-o seară spitalul se evacuase. Așa de repede ! Abia cîteva ceasuri de muncă tăcută ! O despărțire grăbită și

preocupată, fără nici o cheltuială de simțire. Laura strînsese într-un sertar șorțul și tulpanul cu cruciuliță, pe care le îmbrăcase cu atîta emoție. Atît.

Apoi tunurile bubuiseră tot mai tare. Ultimii din cei sortiți să plece porniseră în refugiu. Generalul rus oferise ultimul tren care mai putea circula. Pînă în ajun oferise victoria. Era un ger cumplit și convoiuri rămăseseră în drum, pe linia ferată. Altele fuseseră nevoite să scoboare în cîmp călătorii înghețați, pentru a culege militarii în scurgere. Laura nu pleca, deși simțea că nu poate rămîne acolo unde vor veni „ceilalți". Acum, chiar prin oraș, treceau căruțe, camioane, landouri demontate, diligențe, toate rechizițiile pe care le ascundeau hambarele, tot ce avea roate și putea înhăma cai.

Într-un fel de vagon din acele ce transportă bîlciurile, Laura văzuse instalată o familie numeroasă de cunoscuți. Automobilele, acum toate militare, goneau în sus nenumărate, zăpăcite. Era ultima sforțare a exodului.

Dimpotrivă, cei ce rămîneau erau mai amorțiți, mai înceți, cu cît în jurul lor gonea primejdia. Întindeau jugului gîturi supuse de vite pentru osîndă.

Seara, mai ales după apus, orașul era mort ; geamurile prăvăliilor erau astupate cu hîrtie albastră, prin care rar lucea luminat un ochi mic.

Patrule rusești treceau călări. Urcau caii pe trotuare înadins ca să facă spaimă trecătorilor. O concepție a raporturilor dintre armată și cetățean : o concepție, de-acolo, de peste Nistru. Un ofițer cu fața frumoasă, dar tăiată sinistru de bandajul negru al ochiului, urcă în dreptul Laurei calul superb. Strivită între pereți și șalele enorme ale calului, Laura totuși nu se feri, nu se scoborî.

Era învartierarea rusă ; spargeri, bătăi, scandaluri abia resimțite față de problema *cealaltă*. Circulau zvonurile despre consumarea apei de colonia ca băutură răcoritoare. Era adevărat că se vărsaseră, de înseși autoritățile ruse, toate alcoolurile și se dase cep tuturor beciurilor.

Vinul curgea pe șanțurile străzii, prăfuit, noroios, gîlgîind la gură de canaluri. Unii se aplecau să soarbă pe brînci. Dimineața, la colțuri de uliță, Bordeaux-ul și profiriul înghețau ochiul, rumene ca de sînge.

Soldați suspecți cu bluza aceea cunoscută, bluza lui Tolstoi, cerșeau. Alții, dimpotrivă, aruncau pumni de ruble. Erau ruși ! Cei purtători de culori minunate și de viersuri profetice ! Cei cari, acolo undeva departe, numeroși ca frunzele pădurilor, trăiau încă o viață vegetală — trunchiuri bătrîne și ramuri tinere, acoperiți de umbra deasă a vieții rudimentare — arși de boala alcoolului, dar plini de o sevă imensă în codrii lor vii, în care lumina și toporul vor face spărtură.

Apoi tunul bubui mai tare, mai des, așa de des că între cele două cutremure ale exploziei, răsuflarea nu mai avea timp să se limpezească. Locuitorii se dosceau, dar geamurile sfărîmate îi la au descoperiți.

Circulă un cuvînt de ordine pornit nu se știe de unde și toată populația intră în beciuri.

Se săvîrșise ! Sosiseră timpurile umilinții. Ce jos sunt uneori nevoiți să se tupileze oamenii ca să se poată apoi ridica !

Gestul nu plăcea Laurei. Nu-l primea cu rațiunea, nici cu voința, nici nu i-l cerea instinctul fricei.

Vroi să rămînă dar i se păru deodată că acolo, la nivelul pămîntului, unde pînă ieri stătuseră toți deopotrivă, e sus, sus de tot pe un loc pustiu.

Se gîndi că *vor veni* și, în orașul gol, ea va fi singură.

Se scoborî și ea în beciurile boltite frumos ale unui vecin. Era acolo societate numeroasă. Se făcuseră invitații. Laura pusese pălăria cenușie, mănuși pentru frig și ținea în brațe o geantă de piele. Așa, ridicolă — dacă ar mai fi existat ridicol — șezu țeapănă pe o bancă de lemn, fără să se armonizeze cu locul și oamenii. Era ultima protestare a unui nivel civilizat, al cărui strat se surpa.

În jurul ei, pe saltele, pe paturi improvizate, pe rogojini, ceilalți vorbeau de cele petrecute, de cele ce vor fi. Erau vaiete și temeri, rîsete și glume.

Servitorii așterneau, neobosit, mese îmbelșugate. Tot ce era în cămări, toate proviziile, toate bunătățile erau consumate ca să nu rămîie „celorlalți".

Era o rivalitate de curcani grași, de plăcinte. Laura nu mînca. Drept mortificare pentru umilințele cari soseau, inventase un post prematur, înaintea celui nevoit. De fapt, gîtlejul îi era strîns.

Din cînd în cînd ieșea. Aerul părea o mireasmă și cerul o nălucire. Tunurile erau acum mai zgomotoase, dar foarte rare. În schimb, se auzea uruitul nesfîrșit al scurgerii pe drumuri, zgomotul retragerii, care nu mai înceta nici zi, nici noapte.

Pe sus avioanele se plimbau numeroase, dar nu mai azvîrleau proiectile. Se socoteau pe frontul lor. Ei, sărmanii orășeni, mai credeau totuși, și încă li se mai spunea, că nu e nici vorbă de ocupație. Asta se chema pesemne „a liniști spiritele".

Starea acelor spirite ar fi greu de analizat. Cînd într-un organism se semnalcază pericolul morții, el se pregătește nesimțit. Așa acestora li se infiltra acum pregătitor inerția, care avea să facă din ei toți pe un punct mort, un trup paralizat.

Erau într-un fel de stupefacție a tuturor simțirilor : a fricii, a speranței, a voinții. Refuzau gîndul oprimării, purtau încă imboldul nădejdii, făceau gesturile omului liber, dar erau de pe atunci prelucrați pentru robie.

Noaptea, Laura nu rămînea în beciuri. Se urca în casa mare, goală, a căror stăpîni se refugiaseră, lăsînd-o unor rude sosite mai de departe și care nu mai aveau curajul pribegiei.

Nu dormea, firește. Pînă la ziuă auzea caravanele huind pe drumuri. Cine a ascultat zgomotul lor nu-l poate uita. Poartă în auzul său ceva din mersul Istoriei.

Argintăria, arama, armele de casă și de vînătoare fuseseră îngropate. Pămîntul bortelit în grabă primea proaspăt odoarele pentru ca apoi să se închidă, uscat și să nu le mai dea înapoi, păstrînd taina comorilor, și clătind locurile ca să nu le mai poți dibui.

Ei, îngropătorii de odoare, nu-și dau seama că erau la fel cu bunicii lor, nu-și dau seama că au început lupta celor dezarmați. Toate lucrurile sunt așa de asemănătoare și așa de felurite.

În oraș toată noaptea se auzeau împușcături. Rușii, fie de patrulare, fie de petrecere, trăgeau focuri și ciinii le însoțeau cu un urlet prelung.

După vreo trei nopți, viața aceea a drumurilor, acolo departe în sus, se stinse și nu se mai auziră nici împușcăturile.

Fără frică de zgomotele astea sinistre, Laurei îi fu deodată frică. Pîndi lumina zilei cu nerăbdare.

Era sculată de mult, cu pălăria cenușie pe cap, cînd cineva din vecini deschise ușa :

— Ei ! zise, azi-noapte au intrat. Li s-a predat orașul. Atît !

Agonia totdeauna e zbuciumată, moartea liniștită. Fiecare plecă în tăcere spre casa lui. Acum beciurile erau la suprafața pămîntului.

...La răspîntii stau călări ulanii, cu coifuri argintii acvilate. O companie de înfanteriști, obosiți, prăfuiți, trecea în sus.

Ulanii priveau cu indiferență trecătorii somnambuli. Străbătuseră, înainte și înapoi, atîtea orașe încît popasurile nu mai aveau însemnătate.

Fu apoi încvartierarea. Laura o primi ca o gazdă îndoliată, nevoită să adăpostească oaspeți nedoriți. În gestul predării orașului era cuprinsă pentru orășeni obligația suferințelor. Erau acum soldați ai unei alte discipline, care cerea virtuți și sacrificii. Nu murea nimeni. Nu era nici o violență a faptelor. Era un chin mut și neputincios, o deznădejde și o revoltă înăbușite ; sufletul se războia, închis în cetățuia împresurată a trupului.

Fiecare se purta către legea asta nouă după putința sa de mortificare, după sănătatea sa morală și puterea de îndurare a trupului. Îi unifica un singur cuget : al celor slabi, al celor tari ; al celor ce știau să rabde, al celor ce nu erau în stare. Cugetul libertății !

Temnicerii aveau două formule. Erau, de o parte, oameni înarmați, îngrijorați de necazurile lungi ale bătăliei, înfruptați de bunătățile stăpînirii, asupritori cam obosiți, ei înșiși, de asuprire. Era, pe de altă parte, un mecanism oficial, rigid, ingenios, neobosit, sistematic, al tescuirii.

Cazierele și fișele, registrele și hîrtiuțele erau regimul celular al fiecăruia.

De ziua Anului cel mai nou al durerilor, se desfășurase o paradă mare.

Dinapoia cordonului strîns de trupe îngîmfate ce formau un careu mare, Laura privise spectacolul cu ochii cui nu poate crede ceea ce-i stă subt privire.

Pe o estradă împunătoare înconjurată de generali semeți, un preot, un episcop, domina totul cu misiunea lor.

Azvîrlise o cuvîntare. ale cărei gesturi violente, ale cărei strigăte agresive, ale cărei intonații aspre spărgeau stridente în metalul uniformelor și armelor și tăiau aerul înghețat.

Părea o proclamare uriașe a Urei sacre. În adevăr, ideile azvîrlite ca bombe dinamitarde erau ale unei cruciade aprige, orgolioase ! O biserică provocătoare, spadasina i se înfățișă Laurei. Trupele imperiale corecte, decorative. ascultau. Nu circula printre ele vreun zangăt, vreo fremetare belicoasă. Numai Statul Major părea însufleți de dușmănie, și sclipea în aerul înghețat luciul tăios al coifurilor.

Aeroplane planau în giruri minunate. Laura. pe care glasul profetului înverșunat o răzbătuse cu fiori de revoltă neputincioasă, se uită acum în sus. în văzduhul cristalin. Păsările omenești își pierdeau cetățenia, păstrau numai miracolul zborului. Cînd întoarse iar privirea în jos, întreaga înfățișare i se păru o panoramă uimitoare și accidentală, în afară de realitate.

Se așezase o iarnă cumplită. Treceau prin viscol sănițele inamicului, ducînd sarcini care apăsau greu pe cei căror le fusese hrăpite. Singur gerul, mîinile reci ale zăpezii, îmbrățișau pe toți deopotrivă acolo departe, pe cîmpia luptei.

Treptat, dispăreau toate gardurile ; poteci se tăiau de-a curmezișul ; orașul neîngrădit, subt nămeți, se îngropa copleșit.

Frigul încerca acum puterile ca și foamea, și fiecare îl suferea după puterile răbdării, dar ceea ce nu înghețа la cei care gemeau, ceea ce nu se topea de căldură molatecă la cei care încă puteau încălzi căminul, era gîndul izbăvirii. Sta închis ca o flacără vînătă în firide adînci. Așteptarea !

Rechiziția sistematică, regulamentată, nu speria pe nimeni. Nimeni aproape nu mai avea sentimentul proprietății. Ceea ce trebuia salvat nu era în dulapuri și hambare.

Unii, totuși, fereau bunul lor din ambiție, din necaz ; alții [îl] dau lesne ca pe un bir, la care semnaseră cînd nevoia ceruse sacrificiul orașului lor, pentru mersul faptelor biruitoare.

Cînd și cum nu știau. Dar biruitoare !

Nici o cotitură, nici o împotmolire, nici o împrejurare adversă nu le zdruncina credința asta intuitivă. Deși nu corespundea faptelor imediate, era desigur și o prevedere, chiar și o rațiune istorică. Totul sta în puterea așteptării. Așteptau !

În purtarea altora către rechiziție, în gestul grabnic cu care dădeau, apărea, foarte expresivă, semnificarea dijmei și asupririi.

Într-o zi, Laura intră pe poarta curții de serviciu la prietenele cele bune. I se înfățișă o scenă neobicinuită. Doi militari germani se depărtau dînd din mîini, din umeri, amestecînd vorbe care nu păreau răuvoitoare, pe cînd însăși stăpîna casei, frumoasa și dulcea Măicuță, cum o chema Laura, laolaltă cu fetele ei, îmbujorată, gesticula spre ei cu mîinile prinse de niște obiecte bizare, chemîndu-i.

Erau rechizitorii de aramă, care scoborîseră, după ce li se pusese tot la dispoziție ; dar Măicuța, aducîndu-și aminte că mai are într-un colț un cîntar și un pocal, striga după ei în nemțeasca ei aproximativă și îndulcită de grai moldovenesc. Îi rechema să-și ia toată recolta cuprului, nu cumva să rămînă de sămînță.

Uimiți, bombănind ca de „Doamne ferește", se depărtau cu gesturi de nedumerire.

Maicuța era o tradițională și în același timp albină strîngătoare, pentru care stupul era năzuința cea mai scumpă, dar gestul învedera o stare de suflet, în care se lămurea deposedarea, abdicarea, temporară a bunurilor materiale cum și exproprierea drepturilor morale.

Oamenii își părăseau avutul, își rătăceau parcă și numele : ...Luați !... Nu-mi trebuie nimic. Pierzînd libertatea, am pierdut fericirea. Intrînd în căminul meu mi l-ați înstrăinat ! Luați !

...Cine sunt ?... Cum mă cheamă ?... Nu mai sunt subiectul existenței mele, sunt obiectul unor demersuri ale soartei... Ale unei soarte adverse... Sunt deocamdată în

puterea ei !... Mă dezbrac de mine !... Eu să rămîn... dintre toate averile, pe care le confiscă nenorocirea, nădejdea rămîne cea din urmă — să rămîn și să pornesc să mă *caut* și să mă *găsesc* iar pe *mine*.

XVII

ÎN ÎNTUNERIC

Tunul era acum ceasornicul de căpătîi și semnalul de direcție. Era singura hartă, singura busolă a insularilor. Bubuia permanent și uneori da sărbători apropiate : artificii, orizonturi înnourate de fumul gros al proiectilelor și fulgerate de lumina lor.

Atunci fantomele se înfiripau, ca și cum dangtul morții, cu iadul lui înfocat, era un element de înviere.

Cu fiecare lovitură, care putea răpune pe unul din ai lor, socoteau că îi vor recîștiga și aveau dreptate, căci cei ce trebuiau să rămînă nu se puteau alege decît după săvîrșirea masacrului întreg, și fiecare măcel mai mult era un ceas mai puțin pînă la izbăvire.

Zilele cînd tunul slăbea, stau îngrijorați, plăpînzi. Tăcerea era plină de spaimă.

Cînd venise primăvara și nu venise reînvierea, oamenii arătau la soare firavi ca muguri fără vlagă, mirați parcă de cum natura își înflorește decorul în jurul lor. Decorul naturii avea și el tristețile lui. Grădinile erau năpădite de ciori — o invazie neagră — și pomii nimănui și ai tutulor frîngeau crengile violentate, pentru a-și da rodul la întîmplare.

La marginea orașului, legat cu funii, un vierme mare, negru, se legăna în văzduh, umflat, urît, și uneori pleznea. Un balon de observație.

Așteptarea era monotonă, lungă, în agonia încetă a zilelor.

Pedeapsa mare a tuturor era de a nu avea nimic de lucru, de a fi numai „numere", „obiecte" nefolositoare, lipsite de orice drept.

Cîte unul găsea totuși de muncă la șanțuri, fiindcă dovedise că are nevoie să țipe, să vocifereze și firea lui la astfel de împrejurări e arțăgoasă, cere gălăgia și adevărul !

Un profesor de muzică, în timpuri normale om liniștit, ba chiar tip armonic și civilizat, săpase la tranșee înjurînd și fără să se resimtă prea mult, și fusese întrebuințat la salubritate fără să se sufoce, căci nu e muncă cu miros așa de rău ca cel pe care îl duhnește, înăuntrul frunții, durerile și revoltele astupate.

Gunoaiele exală și se risipesc ; ozonul le transformă și le purifică, le filtrează esența în perpetuă regenerare a substanței. Dar vasul închis al sufletului, depunîndu-și înăuntrul său frica, pînda, violența, nerăbdarea, scîrba, ura... Ce peșteră de asfixie ! Cu încetul, toată carnea sănătoasă se topește de infecția asta internă. Așa erau acum orășenii : subțiați, fantomatici, se uitau unii la alții, prețuindu-și zvelțeța sau plîngîndu-și pagubele. Bătrînul advocat — un pîntecos așa de cumsecade — plutea în hainele care păstrau cu îndărătnicie curbele.

Ca diversiune, aveau părăzile mortuare ale soldaților germani. Marșul din Beethoven, compania de onoare, pasul de convoi, apăsat încet de cizmele grele, lovind cu ritm surd pămîntul, care mai dincolo, în cimitir, avea groapa simetrică pregătită.

Acolo, careul se forma corect, și un preot, după două cuvinte de rugăciune și preludire, lăsa mortul morților, și pronunța un lung discurs de cucerire, de patriotismul acelo anume al imperialismului.

Laura, în trecerea variata a oaspeților inevartierați, găzduise și un preot. Îl auzea glăsuind furios în camera lui întreaga după-amiază, iar noaptea veghea tîrziu. Două intemperanțe pe care i le explicase.

Acele ieșiri declamatorii erau faza preparatorie a discursurilor funerare războinice și ocupația de noapte era corespondența destinată familiei celor ce aveau gloria să

moară. Consolația unui creștinism care socotea moartea războinică ca pe cel mai mare bine.

Ciudat îi păruse Laurei un ofițer a cărui identitate rămăsese mult timp problematică. Se întorcea tîrziu, obosit, cu uniforma vestejită. Dirija o mitralieră acolo, mai departe, spre front. Muncă activă și ostenitoare.

Se dovedi apoi că e un seminarist. Ciudată repartiție într-un mecanism așa de metodic !

Laura se simți deodată bătăioasă. Ca suflet creștin, ceru socoteală, vroi să audă subt care evanghelie se adăpostea harnica omucidere a mitraliei mînuite de o mînă preoțească.

Seminaristul nu putea descurca nodul simplu cu care Laura îl strîngea : „să nu ucizi !"

Încîlcit în rețeaua ghimpată a argumentelor, găsi, în sfîrșit cuvîntul salvator. Era din acele puține, fără de replică : „Există un Dumnezeu german !"

Absurdul victorios 'amuți pe Laura. Cum putea tăgădui cuiva dreptul de a-și făuri o religie pentru sine, pe care să o servească oricărui oficiu, fie chiar al uciderii.

Seara mitralistul cînta la pian preludii de orgă.

Mai tîrziu va pregăti cumineca'tura cu mîinile îndemînatice cu care vărsase mult sînge creștin, slujbaș disciplinat, gata, deopotrivă, la orice întrebuințare, fie bisericească, fie ostășească.

Cu Cristos, profetul Milei, cu modestul pelerin desculț, cel dintîi cetățean al societății frățești, firește că religia asta nu avea comun decît sonanțele numelui.

Pînă la urmă — confuziune în care legea barbară a sîngelui azvîrlea legile sociale și chiar pe cele spirituale.

. . . . . .

Apoi, în toamnă, peste orașul tăcut, amorțit, bîntuise epidemia de gripă malițioasă, care, lovind organisme slăbite, făcea multe victime. Dar moartea lor, a insularilor captivi, trecea acum fără zgomot, fără paradă, dosită, lipsită de puterile expansiunii jalnice.

Disciplina sanitară riguroasă împiedica panica, cenzurînd zvonurile de alarmare. Numai albiile înguste ale mor-

ței, care se scurgeau mereu, de zile, de săptămîni, mărturiseau dijma cea nouă pe care o luau timpurile.

Laura, trecînd pe lîngă Șmil dulgherul, la orice ceas vedea ieșind sicriile albe, nevopsite, purtate în spinarea încovoiată a unora care păreau a purta și povara durerii.

Nu erau atunci trăsuri sau oameni de serviciu și toate nevoile vieții erau îngreunate.

Acolo, departe și aproape, nădejdile bătăliei erau întunecate. Așteptarea era încleștată în vești rele.

Un doliu fără de zăbranice acoperea zilele.

La popa Cristea nu se mai auzea scandal. Fetele cele mari erau toate arogante și luxoase, Ancuța mereu o umbră palidă în rochița ei neagră.

Aveau încvartierat un subchirurg. Spitalele erau acum toate înstrăinate. Uneori un sanitar venea prin ogrăzi să ceară flori pentru morți. Fiecare da bucuros pentru un dușman împăcat prin moarte, pentru un soldat ca și cei de dincolo.

Bieții Damian, chiriașii popei Cristea, plecați de pe locul lor, unde acum rămăsese liniște pe urma trecerei grabnice a trupelor, refugiați pe punctul cel mai tragic al desfășurărilor, sufereau lipsuri grele.

Erau întunecați, dușmănoși între ei. Mizeria traiului îi îmbătrînise. Mioara intercala întrebarea morții ei tragice. Un oaspe impalpabil, pe care-l găzduiau în cvartierele tainice ale eului, răzbătea ncobosit coridoarele, umplea încăperile și nu le da odihnă. Făptura spirituală a „mustrării" rodea în carnea lor trupească. Totuși, nu mărturiseau, îndurau necazurile cu un fel de curaj înrăit.

Domnul Damian acum vorbea de buna lui idee de a nu fi plecat în Moldova, iar doamna Damian avea un rînjet mut, amenințător, care-ți încreța pielea.

Era oare nebună ? Ce se petrecea în creierul ei ? Roatele minții apucaseră pe de lături și se înfipseră în făgașe ; osiile scîrțîiau pe loc. Simțeau acolo, de unde pornesc vehiculele rațiunii, un zgomot anormal care trăda zdruncinul mecanismelor

Laura își aminti trepanațiile făcute la spital. Se putea deschide și închide cutia ermetică, adesea fără de primejdie, dar ce știau încă să privească acolo înăuntru ? Nimic ! și totuși va veni timpul cînd scalpelul cutezător va ști ce

locuri ale materiei spirituale pipăie, ce fire rupe sau leagă în miracolul telegrafiei raţionale.

Doamna Damian te îndruma puternic către astfel de întrebări. Unde ?... şi ce se petrece... Pe subt părul cărunţit fără vreme, vroiai parcă să cauţi şi să atingi un punct pe care-l simţeai bolnav.

Sărmana femeie evita orice societate. Laura singură, cu drepturi cîştigate, venea uneori şi o găsea în tovărăşia vecinilor : cîrciumarul şi cîrciumăreasa, oameni de treabă, boieriţi acum cînd închiseseră negoţul. Acelaşi instinct, care o sălbăticea de lume, o făcea să caute a nu rămîne singură şi nici cu ai casei. Oamenii aceia simpli erau prielnici nervilor ei aşa de zdruncinaţi.

Laura admira cum înjosirea traiului, vulgaritatea mediului, netrebnicia boalei nu putuseră înlătura un aer de distincţiune. „Păcat ! spuneau bătrînii cîrciumari. E o cucoană mare !"

Acolo venea şi Ancuţa popei Cristea, fina bătrînilor. Făcea unele servicii gospodăreşti de bună vecinătate. Cele două dureri se întîlniseră şi Laura le putu urmări mersul, strecurat prin sita de cenuşă a zilelor ursuze.

Ancuţa cea tainică se spovedea numai cîrciumăresei, naşa ei. Indirect, Laura aflase că în casa popei Cristea drama îşi urma cursul, cu surdina pe care o puneau împrejurările de-acum. Stăvilită, ura, care mocnea între pereţii joşi ai casei, era mai tenebroasă încă.

Subchirurgul austriac, pe care-l avea în cvartier, se arăta milos cu Ancuţa şi, faţă de protecţia lui, toată casa îşi domolise persecuţiile. Fata ar fi putut astfel fi mai odihnită, rămasă numai cu grija copilului lingav şi cu dorul de logodnic. Dorul acela o mistuia : aşa de hîrjită răbdării, nu putea aştepta. Adesea avea bucurii copilăreşti, îşi închipuia întoarcerea, uita obstacolele, se vedea fericită cu mirele şi copilul. Mai adesea, avea o nelinişte a simţirii, un palpit neodihnit al gîndurilor, ca şi cum nu le putea îndruma, nici opri pe vreun loc al necunoscutului, către care totuşi călătoreau neîncetat.

— Nu-şi găseşte biata astîmpăr — spunea cîrciumăreasa — şi n-are nici o hodină.

Liniştea din casa popei nu dăinuise. În mintea lui se iscase un gînd neguros. Fata ponosită se putea căpătui cu subchirurgul. Se mai văzuseră aşa logodne.

Degeaba grîul fiert şi îndulcit, cel pentru pomenirea sufletelor pămîntene hrănise din belşug pe popă. Nu pregeta să se încuscrească cu străinul. Poate că tocmai belşugul grîului care-l îndopase îl dezvăţase de orice postire.

Gîndul ăsta necurat era prigonire nouă, chin proaspăt pentru Ancuţa. Cînd trecea pe lîngă casa lor, Laurei i se părea că aude zvon de torturi, înapoia pereţilor. Era o închipuire, era şi un adevăr. Subchirurgul, încurajat de femeie, o certase de nevastă. Refuzul ei stîrnise furii înăbuşite, care răzbeau în ocări şi lovituri ascunse.

XVIII

BĂTRÎNUL ARGINTAR

După o rezistenţă istovitoare, Ancuţa căzuse bolnavă. Subchirurgul o îngrijise cu devotament. Cînd se sculase nu mai avea nici un fel de putere, nu se mai războia ; sta sub puterea lucrurilor, aşteptînd salvarea care întîrzia.

Laura o văzu spînzurată pe gard, slabă, cu ochi albaştri sparţi în obrazul străveziu.

— A murit copilul ! spuse neîntrebată.

Nu părea prea mult atinsă de pierderea lui ; trecuse şi ea prea aproape de moarte. Aşa mic şi obrejit îi umpluse braţele numai cu necaz. Acum sta cu ele goale şi slabe, atîrnate pe lîngă trupul slab. Nu putuse apăra atîtea vieţi, le lăsase pieirii. Numai pe a celui de acolo, de departe, o apăra încă tot ce mai era viu în ea.

Cutremure ciudate tresăltau de cîtva timp locul nesigur, pe care ei stau vitregi subt teascul statornic. Ce să fi fost ? Nu era nici bătălia, nici vreo mînie a pămîntului.

La început se simţise mai ales noaptea, apoi se îndesise şi putuseră vedea transporturile unor tunuri uriaşe,

convoiuri grele de muniţiuni. Subt povara lor, solul gemea lugubru.

Bătălia mare, pe care o aşteptau, se apropia. Ei aveau subt ochi pregătirile duşmane care le striveau nădejdile. Pe cînd în jurul lor era însufleţire, suflarea li se făcea tot mai subţire. Li se spunea făţiş că nevoile războiului cer să se rupă frontul. Vor trece dincolo ; oraşul se va uşura şi el ; vor putea chiar comunica cu ai lor. Concesia fu împinsă pînă într-atît că li se ceru scrisori pentru cellalt mal.

Dar ei nu puteau înţelege bucuria unui astfel de sfîrşit ; păreau că nu mai doresc veşti acum ; ar fi fost bucuroşi ca zidul despărţirii să crească şi ei, aci, să fie stinşi de ultima putere, numai să nu se aşeze teascul apăsător pretutindeni, pînă la marginea ţarinii.

Altă revărsare aşteptau. Apele Moldovei le vroiau peste ei. La fiecare învăluitoare, la fiecare sărbătoare a luptei, li se părea că sosesc dezrobitorii.

Roatele grele ale transporturilor inamice le apăsau simţirea cu şine adînci.

Treceau oţel şi fier, şi dincolo era carne. Carnea scumpă a trupului scump a fiecăruia şi a tuturor. Carne din carnea lor.

Aşadar exista un trup colectiv ? Patria nu era un basm ? Era Mama cu genunchii largi şi poala blîndă ! Mama care hrănea cu lapte şi cu miere !

Dar cine se îndoiseşte ? Cine trăia acum altfel decît din credinţa asta ? Numai cine n-avusese neam se simţea al unui neam. Numai cine n-avusese grai nu se ferea de limbi străine, ca de un zvon nesigur al primejdiei.

Cîndva, înainte, Laura ar fi vroit să cunoască toate vorbirile de pe lume pentru ca nimic să nu-i înstrăineze o lume care-i aparţinea întreagă. Să înţeleagă oamenii de pretutindeni, tot aşa ca peisagiul de pretutindeni al naturii.

Acum însă, cînd era nevoită să întrebuinţeze prea mult limba *celorlalţi* pentru tălmăcirea nevoilor felurite, vorbele străine o îngreunau ca alicele şi seara, ostenită ca un vînat fugărit, se ascundea în cărămizi şi descleşta povara, ţipînd înăbuşit, ca şi cum ţipătul îi curăţa glasul de silabele amarnice.

Mai deunăzi la începutul necazului, cînd subt geana cenuşie de seară treceau încă regimentele scunde de ruşi, tăcute, făcînd glas întunericului numai cu paşi ropotiţi, Laura ascultase — vroise să spună ceva şi nu putuse. Atît se înstrăinase de lumea cea nemărginită încît vorbirea îi devenise ceva neînţeles. Toată folosinţa cuvintelor dispăruse, zestrea lor grămădită ca să facă vestmînt ideilor era acum nefolositoare. Laura atunci gemuse. Nu mai erau trebuitoare decît sunete, semne : ale foamei, setei, durerii.

Dar foamea, setea, durerea, erau ale tutulor ? Să le spuie, să strige : suntem toţi ca şi unul ! De ce să ne ucidem unii pe alţii ? Zadarnic !

Aşadar se apropia bătălia ? Aşteptarea îi rebegea. Le era frig. Era cu toate acestea vară.

Laura n-avea gînduri, nici nu vrea să aibă... Să vie !... Ceea ce trebuia să vie ! Sufletele, făpturile lor, pregătiseră în suferinţă ceasul care se apropia. Semnele ce-l înconjurau erau spăimîntătoare. Semnele măcelului ! Zilele mari ale sîngelui au rituri cumplite.

Laura aştepta. Credinţa şi teama, în lupta lor lăuntrică, îi nimiceau simţirea. Era liniştită. În loc să se ascundă ca pînă acum de privelişte, ieşea mai mult.

Mişcarea aceea a plecării îi da un fel de vioiciune şi de mulţumire ciudată şi fără potrivire cu auspiciile rele. În freamătul lor duşman, energiile ei încleştate fremătau, se pregăteau pentru încercarea desperată din urmă.

Morţi sau vii ? În amîndouă era o dezlegare : numai moartea-vie, în care stau de-atîta timp, să înceteze.

Laura nu vrea să judece, fiindcă judecata îi spunea lucruri supărătoare. Frenezia o grăbea spre faptă, spre faptă grozavă.

Pasul îi suna pe asfalt nerăbdător şi uneori iluzia victorioasă punea stăpînire pe ea. Aşa, într-o zi, se sculă plină de iniţiative voioase. Se gîndi la podoabe : o cingătoare de argint avea încuietoarea ruptă. Ce vrea ? Să se gătească cu giuvaeruri din metal confiscat ? Ce solii îi veniseră ca să-i dea cutezanţă ?

Întrebă pretutindeni, pînă află de existenţa unui bătrîn argintar. În drum se opri să privească lung convoiul unor aeroplane uriaşe. Îşi simţea gîndul ca pe un drug înfipt

în frunte. Nu era un gînd, era o armă călită cu el pentru luptele acelea ce se pregăteau.

La colţ de trei străde o prăvălie mare, cenuşie deschidea soarelui de-afară o gură de umbră. Un arsenal de vechituri. Era acolo săbii, revolvere stricate, fiare rupte, arămuri vechi, arginturi înnegrite, sute de obiecte fără întrebuinţare, rezemate de zidurile afumate : atelierul unui făurar sau refugiul unui anticar medieval.

Cu ochii păienjeniţi de lumina de-afară, Laura aruncă în umezeala întunecoasă scînteile de soare prinse pe gene, căutînd un vrăjitor în decorul neaşteptat.

Îl descoperi lîngă geamul unic, geam plin pînă sus de expoziţia unor mărunţişuri bizare din metale vechi.

Bătrînul avea o barbă albă, lungă, despărţită jos în două vîrfuri subţiri şi creţe. Sta pe un scăunaş cu trei picioare, cocoşat, dat în două, plecat peste o masă încărcată cu ustensile de magie, acoperite cu pulbere oxidată.

Se apropie. Întoarse spre ea capul. Avea un vîlvoi des de păr alb cu rădăcina neagră. Dezdoindu-se de mijloc, înălţă umerii rotunjiţi, şi, punînd jos cleştele miniaturale, îşi sprijini cu mîinile şalele ostenite.

Braţele vînoase şi lungi ieşeau, goale, pînă la coatele noduroase, din cămaşa înnegrită. În picioare, bătrînul era foarte înalt cu toată gheba umerilor.

Scoase masca unor ochelari rotunzi, legaţi în piele roasă, şi ridică privirea a doi ochi mici, strălucitori, ascunşi subt sprîncene tufoase.

— Ce poftești ? îi zice cu un glas răguşit şi batjocoritor.

Laura sta zăpăcită. Căută în tăcere cingătoarea în sacul de mînă şi i-o întinse.

Meşterul se aşeză iar pe trepiedul lui, ţinînd în mînă colanul. Rîse în barba spintecată, rîse răutăcios cu dinţi albi şi tineri.

— Jucărie de modă — spusese ursuz, cîntărindu-l cu mîini îndemînatice. Înfipse apoi unghia în cizelura paftalelor.

— Ca lucru *de-acum*, ca industrie *d-asta nouă*.. nu e tocmai rău, zise cu un fel de ciudă.

— Aş vrea un lanţ la fel, acolo unde lipseşte, întocmai la fel, spuse Laura. Se poate ?

— Cum să nu se poată ? rînji. Bătrînul argintar să nu poată ?... Azi nu mai sunt meşteri, nici meşteşuguri. Numai fabrici şi tinichele, s-a dus măiestria argintarului... Bătrînul moare de foame... Slavă Domnului cu războiul ăsta... Ni s-a făcut de lucru... Uite ! zise Laurei familiar. Uite ce lucru frumos ! Peceţi nemţeşti pentru toate oraşele Moldovei pe unde vor trece.

. . . . . .

Rîdea, ţinîndu-şi cu mîna stîngă falcile osoase, pe cînd cu degete abile sucea stampilele aliniate... Tecuci... Roman... Bîrlad...

— Eu sunt rechiziţionat pentru armata de ocupaţie, trebuie să lucrez... Asta îmi dă pîine... Mîncasem destule „răbdări".

. . . . . .

Laura se uită la el fricos.

Rînji iar, şiret, în barba spintecată, trăgînd-o cu mîinile zbîrcite, pe rînd.

— Le fac peceţi cîte vor... firește... au să rămîie cu ele... *N-au să treacă*... Bătrînul argintar mănîncă franzeluţa albă nemţească, dar ei au să mănînce bătaie... şi hohoti un rîs de vraci.

Laura se uită speriată prin colţuri :

— Are să fie gata curînd ? întrebă despre colan, ca şi cum avea să încingă sabia victoriilor grabnice.

- Curînd !... Ia ! nu vrei să stai puţin ! Să-ţi arăt ceva - şi scoase din perete o fotografie cu cadru prost de lemn polei, afirnata în mijlocul arsenalului preţios.

— Am 9 copii. Patru băieţi sunt acolo la război... Îţi spui eu că n-au să treacă... Unul e marinar... unul e aviator... doi artilerişti... Eu lucrez aici pentru nemţi peceţi... gură de om cere bucătură... Dar ei acolo sunt patru... ce Dumnezeu !... voinici... făcuţi fierăreşte, ţigăneşte. Eu sunt ţigan de pe tată... de mamă... moldovan...

Rînjea mereu, un rîs diabolic, cu ochii neastîmpăraţi ca flăcările de spirt aprinse la fitiluri vechi.

Ciudat bătrîn ! Adinioara, preţuind jucăria modernă a colanului cu dragoste şi cu dispreţ, părea giuvaergiu floren-

tis; acum părea un țigan fierar, care, potcovind caii dușmanului, borborosea vrăjile rele ce vor răsturna Chervanul.

— Dacă vrei, vino într-o zi la mine! Am să-ți arăt niște cărți, pe care nu le are nimeni decît bătrînul argintar... Eu stau colo în cocioaba aia din fundul maidanului... Oameni săraci! Cine mai drege acum argintăria, cine mai lucrează argintul?... D-a gata, de la prăvălii.

...D-ta, singură te-ai gîndit la meșteșugul argintarului... Ești d-a noastră...

Laura înțelese că era un mare compliment.

— Aici, în harabaua asta, m-au pus nemții. Mi-am adus și eu toate vechiturile de prin beci, și stau ca un rege...

Privi cu mîndrie grota lui de Vulcan îmbătrînit.

— Ai să vezi femeia, și fetele... ca fetele... E și unul mic... mic de tot, la măsa... cum e la noi țiganii... Îmi pare rău că nu vezi băieții. Unul a rămas fierar ca bunicu-su. Nu e boier ca ăilalți, nici artist ca mine. El cîștigă banul cum se cîștigă. El ne ține... Apoi mai sunt pomenile primăriei. Am strîns-o în pomeni... Omu trebuie să trăiască, n-are încotro!...

Ce om ciudat! Nici o vrajbă în mizerie, nici o umilință în cerșetorie.

— Am să viu, zise Laura, cînd o fi gata colanul.

— Să vii, fetițo, să vii! Dacă te interesează bătrînul argintar și țigănia lui... Pînă atunci — se duc *ei*... se și întorc — și rîse iar, ca diavolul, tușind mereu, o tuse metalică din pulberea fină de bronz și de argint.

Laura nu se hotăra să plece...

— Și brațul care ține pavăza unui luptător indian e rupt! spuse.

— Adu-l la doctor, doamnă mare, adu-l la doctor! Că-l lecuim noi pe indian... Despre indieni, știu niște versete, un fel de biblie a lor, a păgînilor... Frumoase... dar cea mai frumoasă e *Povestea vorbei*... o știu întreagă pe de rost... Cînd vii, îți spui din ea!... Cea mai frumoasă... după biblie, firește... și biblia o știu... N-ai habar de ele?...

Laura îl privea cu admirație.

— Am să viu, sigur!... N-ai nici o știre de băieți?

Ridică umerii, buza de jos peste ciocul mic din bărbie, care ieșea din barba albă, lungă.

— Nici una!... Ce veste?... Are să-i ia dracul!... zise cu vorbirea lui de iá!, nelămurită.

Laura ieși în pragul sarbăd al luminii, orbită de umbră și clipi, ca să scuture de pe gene pulberea cenușie, fină

La un colț de stradă, acolo pe unde trecuseră ruși la timpul unei bizare povești colorate, un furgon gigant ducea în sus niște cuști mari, din rețea de oțel. Nu se întrebă ce va fi fost. Se uită lung după ele. Simți gîndul e tupilat pe un [illegible] mișunînd diabolic cum le vrăjește

Mai [illegible] de [illegible] cari încă nu știu că gîndu[illegible] puter[illegible] brațul, ca zeci [illegible] de mii de gînduri stru[illegible] toc[illegible], [illegible] toată ființa energii, care luptă și cumpăn[illegible] bătăliile!

Începuse, în adevăr, sărbătoarea cea mare. Într-o s[illegible] pe la șase, noi de i[illegible] la orizont, acolo, spre bătă[illegible] Păreau [illegible] un [illegible] de [illegible] soarele rotund, [illegible] apăsea [illegible]

Orizontul [illegible] o linie lungă de foc străfulgera[illegible] încă la intervale și bubuitul puterii. Părea că o căldu[illegible] de cuptoare vine dinspre acolo. Zilele, serile erau clocot[illegible] toare, și urgia nu contenea decît ca să reînceapă. Așteptau

Ei ar fi vroit acum o așteptare fără de sfîrșit de teama sfîrșitului. În adevăr, părea că furtuna se așază. La focu[illegible] ei prelungit fantomele își încălzeau nădejdea. Năvăli[illegible] puternică și repede era așadar precumpănită, găsea rezistență. Lucrul se simțea chiar împrejur. În curtea spitalelor se ridicaseră corturi unde erau puși răniții neîncăpători, revărsați de-acolo de pe frontul bătăliei. Furgoane încărcate cu mormane de trupuri, acoperite cu pînză cernită, treceau spre cimitir, însoțite de un singur soldat. Subt pînză, formele omenești ale morților se deosebeau

După trecerea lor, în loc de ecourile solemne ale marșului de Beethoven, lăsau o duhoare cumplită de stîrv, pe care Laura n-o mai respirase de mult și mirosul morții părea o răsuflare hrănitoare. Lege crudă, dar lege!

Nu se mai vorbea de scrisori pentru „dincolo" și toate mișcările teascului păreau încetinite de o piedică. Trecerea zilelor mărea acum nădejdile așteptării.

Trecînd pe lîngă casa popii Cristea, Laura întorcea privirea. Nu ar fi vroit să vadă pe Ancuța tocmai acum.

Ce urzeală va fi fost acolo ! Ce duhuri rele ! De un timp, Ancuța își îngreunase mersul, își îngroșase mijlocul, se necinstise cu binecuvîntarea preotului. Laura aflase vestea, ca de o pacoste. Fata aceea se așezase oarecît în viața ei, o văzuse lucrînd la pînza cinstită și răbdătoare a așteptării. Tocmai de la ea să fie ocara !

Laura nu înțelegea, nu se putea dumiri despre traiul acela, în care aspresc mîinile, înjosesc trupul, îi scad prețul și apărarea. Nu putea atinge cunoașterea a ce înseamnă promiscuitatea ; nu putea destul cîntări suferințele brutale ale traiului Ancuței, în care toată virtutea ei abia putea salva sufletul. Tragedie atît de mare ! Dar Laurei această mizetrie a vieții îi rămînea străină. Știa că Ancuța iubește credincios, temeinic pînă la suferință și moarte. Aflase că și-a pîngărit trupul. Erau două cunoașteri pe care nu le putea împreuna.

XIX

NĂDEJDI

Într-o seară sosise un automobil-fantomă. De necrezut ! Erau în el ofițeri români !

Se oprise la Cartierul general german. Un sergent român era la frînă. Tratative ! Armistițiu !

În jurul lui, oamenii se adunaseră tăcuți ; parcă nu puteau crede. Se împărțiseră cîteva scrisori.

Sufletele, trupurile debilitate ale captivilor treceau printr-un moment de pericol mortal. Puterea bucuriei care sosea izbea violent. Sîngele, întors din drumul lui, curma pulsul. Oceanul avu un brusc reflux. De aceea stau nemișcați : organismul prudent se apără. Același automobil venea acum zilnic. Grupuri așteptau dinapoia grilajului

prilejul să dea scrisori pentru Moldova. Nu era îngăduit, nu era oprit : o concesie tacită.

Ancuța, învelită în șalul ei negru, slabă, cu coapsele împovărate, sta în fiecare zi acolo ceasuri întregi. Nu primise nimic, dar trimitea neobosit.

Povestea oare toată pătimirea ei ? Nașterea copilului, pe care telegrafistul nu-l cunoștea ? Traiul lui chinuit și moartea ? Poate chiar celelalte canoane și chiar blestemăția din urmă ?

Iubirea ei și a telegrafistului părea de cele ce întrec toate cercările, ce răzbat prin toate mizeriile. „I-am spus, să știe tot ! Să vie să mă răzbune !" spusese cîrciumăresei.

Ceea ce săvîrșise era un atentat, un viol al războiului, de aceea Ancuța își purta, printre oameni, sarcina, fără sfială, ca pe o doavdă a martirului.

Părea că necazul îndelung dospise, din drojdii rele, aluatul apăsător crescut în trupul ei istovit.

Fără de apărare sau îndreptare către oameni, părea că își poartă truda, nu rușinea.

Nimeni nu-i socotea dreptățile sau rușinile. Păcatele ei, ca și ale popei Cristea, ca ale tuturor, erau pe de lăturea interesului sau bîrfirii.

Nimeni nu se mai uita peste gardul vecinului să cerceteze ce mai înalțe ele cuviincioase, mai anevoie de supraveghiat în propria ta ogradă decît alături.

De cînd nu mai erau zăplazuri, ceea ce se petrecea pierduse prețul. Gîlcevele, lupta aprigă pe o palmă de loc mai încoace sau încolo, nu mai înăspreau oamenii.

Oare dobîndiseră alte îngrădiri, în propriul lor cuget și faptă, sau cumva presimțeau vreo lume fără de fruntarii și fără de împărțeală — deopotrivă ?

Sau erau numai întorși vremelnic de la tot, către nimicire ? Primejdia înăbușea egoismele felurite, lăsînd descoperit pe unul singur, cel primitiv, al apărării Vieții !

Întîmplările Ancuței, bune sau rele, nu priveau pe nimeni. Erau luptele ei singulare.

Ancuța, ca care purta fățiș dovezile mizeriilor pe care războiul le tîrăște după el, nu mărturisea, astfel, vreo credință nouă în domolirea gîlcevilor de neam ; nu proclama pentru viitor vreo generație de fuziune, în care

tradiția și atavismele au să fie îmblînzite, împăcate, prin amalgamarea, și siluirea urii va zămisli înfrățire.

Ancuța, acolo în germăn, unde stăpînea și distribuia sucurile vieții, nu-și hrănea vibrionul de pripas, cu resemnare și blîndețe. Îl purta ca pe un ou străin ; îl îndopa cu zemurile strepezite ale dușmăniei, ca să nască un dușman. Cui ?

Tatălui sau mamei ? Căruia din cele două neamuri ? Generație suspectă în filiația ei, urlînd și iubind, fără deslușire, fără deosebire.

...Și toate femeile, însămînțate de revărsarea acestui potop, nu știau că sunt datoare ceva păcei — că sunt mai purtătoare de sporuri pentru idealul omenirii înfrățite, decît sunt spornice cugetele care nasc și hrănesc acest Ideal. Nu știau că fiii lor pot da o noimă ideei umanitare :

— Iubește pe tatăl și pe mama ta — de orice neam și credință. Iubește-i pentru noblețea lor de *oameni !* Iubirea *omului* să-ți fie credința !

Să nu fi fost oare crezul cel adevărat ? Acum părea că adevărul de pe urmă e crezul deosebit al neamurilor. Erau timpuri eroice ?

Mamele, care purtau fiii străinului, erau grăbite să-i lepede sau să se lepede de ei. Altoiuri ce nu prindeau și dau roade neizbutite ! sau poate butașe pregătite viilor viitoare ? Laura nu știa ! Oropsise pe Ancuța.

. . . . . .

Treptat se deprindeau cu putința bucuriei ; începeau să întrevadă sfîrșitul, lăsau să se strecoare, în resorturile ruginite ale ființii, nădejdea ca uleiul. Nădejdea sporește ușor ; fantomele se înfiripau.

Ancuța sta mereu la răscruci de drumuri ca și mai înainte, în gară. Aștepta. Totuși Laura, deprinsă cu străvezirea ochilor ei, nu vedea în ei cerul deschis. În mirajele lor fluidice nu se proiectau caravanele întoarcerilor fericite. Acasă, Ancuța, așa slăbită și îngreunată cum era, muncea mult cu un aer absent și îngîndurat. S-ar fi zis că o boală din vecini, ceva din negurile doamnei Damian împrăștie pînă la ea un fum ușor.

Într-o zi Laura o văzu întinzînd pe stînjenii de lemne — lux deosebit al ogrăzii popei Cristea — lînă abia spălată, abia dărăcită, albă și spumoasă.

Surîse Laurei enigmatic cu dunga tristă a buzelor. Ochii îi erau acoperiți cu o ceață, subt care o lamă, un cuțit de oțel safiriu părea împlîntat în același gînd. Laurei îi păru că aude o melopee.

Automobilul de legătură, mereu mai slobod în mesageria lui, lărgea porțile prin care pătrundeau veștile ; lega din ce în ce mai mult cele două insule.

Întîile buletine erau cele de viață și de moarte. Două procesiuni de fantome se iveau din sepulcrul imens al pieirei și se așezau în sufletele, în sfîrșit odihnite, spre bine sau rău, ale insularilor.

Lupta aceea crudă a simțirilor neliniștite, în care cei absenți mureau și înviau pe rînd, putea acum înceta.

Multe dintre vești erau nesigure, multe greșite. Era firesc ca în tumultul unei astfel de vijelii, oamenii să se fi rătăcit unii de alții ; era firesc ca din vălmășagul tragediei să se nască legenda.

Erau greșeli fără de vină despre lucruri capitale și cu urmări nenorocite ; o mamă ucisă de vestea falsă a morții fiului, care se întorsese cum abia fusese îngropată. O soție înnebunită, pe care soțul, teafăr, sosise ca să o conducă la casa tristă a nebunilor... dar toate durerile astea, cît de mari, erau acum acoperite de glasul precumpănitor al bucuriei.

De cînd lucrul public mergea spre bine doamna Damian părea mai sinistră. Se încuia tot mai tare în iadul acela interior. Era în ea o amenințare ce te înfiora.

Ancuța venea des pe acolo, dar nu vorbea nimănui de dorul ei. În zvonul de atunci al vorbelor felurite, în zgomotul tot mai liber al glasului public, și-ar fi putut lăsa slobode necazul și nădejdea. Expansiunea colectivă confunda acum taina fiecăruia cu taina cea mare.

Ancuța tăcea. O vedeai numai ori pe unde se putea afla ceva, venită să cerceteze, dar din ce în ce mai fără de însuflețire. Nu se sfia totuși de starea ei. Trăia cu totul în afară de lege, dar curajul răzbunător al zilelor dintîi slăbise.

Se orînduiseră primele treceri convenționale dincolo și dincoace de Milcov și o barieră funcționa regulamentată. Circula zvonul că o parte din trupe trebuia să se întoarcă la vetre. Afișe mari opreau populația de la manifestări.

Nu era încă ceasul bucuriei ; era un preludiu melancolic înainte de goana triumfală. Orășenii aveau totuși o febră precursoare.

Defilaseră într-o după amiază subt privirile împestrițate ale orășenilor și militarilor străini. Amestec sfînjenitor, la un episod așa de intim și duios.

Tăcuți, palizi, slabi, cu hainele cît mai îngrijite dar ostenite, veștede ca și ei, treceau cu ochii plecați, fără a da, fără a lua vreun semn.

Pe două rînduri ale străzei — aceeași cale Cuza-Vodă a trecerilor neuitate — pe la ferestre și porți, oamenii toți plîngeau. Cîțiva, contravenind, aveau flori, dar nu le întindeau. Nu pricepeau ce se petrece. Unde era victoria și bucuria ? Ceilalți, sositorii, nici ei nu pricepeau. Era un ceas amarnic și necuvenit.

În spatele Laurei, doctorul german întrerupse tăcerea chinuitoare :

— Nu arată tocmai bine ! zise.

— Sunt cei care au învins ! răspunse Laura violent. Dar, în adevăr, arătau rău. Cum ? Așa erau cei de dincolo ? Pe care ei și-i închipuiau liberi, frumoși...

...Atunci un țigan sfrijit, ce ținea strîns în brațe un purcelușe, dete în glumă cu palma în cordonul slab al soldaților nemți și-l rupse, apucînd din mîinile amorțite ale unei femei, un mănunchi de flori. Purcelușul scăpă guițînd și țiganul, ieșind din rînduri, alergă să-l prindă.

Cineva rîse și atunci rîseră mai mulți ; fu o dezlegare și lăcrimile se îmbunară. Defileul, mai liber, mai răsfirat, urmă un drum mai ospitalier. Se schimbară în treacăt vorbe. Lucrurile se așezară la locul lor. Erau convalescenții evacuați din spitale care reintegrau cei dintîi vetrele după logica lucrurilor.

Dar era și un semn al *înțelesurilor* : întîia privire, întîiul chip ce le sosise — al pătimirii războinice victorioase — era înfățișarea durerii. Căci ce e victoria ? E cel mai mare

efort către nimicire, cel mai mare gest al abdicării, cea din urmă consecință a celor mai mari suferințe.

Înainte de a fi o renaștere și o bucurie și de a îmbrăca haina gloriei, războiul apărea, pentru toți deopotrivă, ca o faptă crudă și tristă.

XX

CEI CARE AU MURIT

Acum soseau pe rînd cîte unii. Îmbrățișați de toți, împresurați de toți. Telegrafistul nu era printre ei. Laura se mai deprinsese cu pacostea bietei fete ; se uita în ograda popei Cristea.

Într-o seară, Ancuța, rezemată ca de obicei la gard, îi spuse :

— Si-au întors toți !

— Da' de unde !.. Abia cîțiva !... De aci înainte au să vie !

Luna aceea chiar era un timp minunat. O undă de [illegible] căldura molcomă. Laura vroi răcoarea pe frunte, pe față, dacă nu și pe sufletul acum pustiu de durere, pustiu și de nădejde, pustiu de trecutul nimicit — pustiu de rele, pustiu de bunuri, uscat.

Se preumblă pe bulevarde pînă departe, pentru mulțumirea de a vedea orizontul liber.

Ce-l acoperise oare pînă atunci ? Nu fuseseră doară ridicate cetăți și linia care, la marginea vederii, confunda țarina cu cerul violet, era aceeași. Totuși se deschisese zarea !

Îi venise gust în ziua aceea să poarte un semn al bucuriilor colective, și căutase prin cutii uitate o pălărioară, ce înfășura strîns fruntea cu dunga catifelei roșii.

Se întoarse tîrziu, alene, și nu voi să intre în casa întunecată, să aprindă o lumină care nu o va lumina, să-și clipească la lumină umbrele sperioase ale sufletului.

Hotărî să se ducă la doamnele Damian, unde, în trecere, odăițele îi apăruseră luminate.

O împiedică ceva şi nu ştia ce ; sta în uşă, nedumerită de gesturi care îşi căutau drumul. Ridică mîinile şi scoase micul turban roşu, aruncîndu-l în direcţia unui scaun ca pe ceva acum supărător.

Vroi să plece cu capul gol, împotriva obiceiului, dar simţi fiorul rece al serii şi, ridicînd de pe umeri eşarfa neagră, se îmbrobodi. Simţi pe frunte cum i se înlocuise roşul cu negru, ca şi cum ar fi fost în adevăr culori suprapuse acolo, pe gîndurile ei ca şi pe carnea ei.

În poartă se lovi de cineva. Un mesager, rămas invizibil, îi dete o cartă deschisă. Nu puteai şti pe ce căi îţi vin acum ştafetele.

Nu aştepta nimic. Încuiase porţile cimitirelor, aprinsese candelele, pecetluise piatra mormintelor şi acum trăia zilele pustii.

La lumina unui felinar parcurse întîile rînduri.

„...veţi afla că bietul frate Dorel a murit victima datoriei, încă din anul trecut, în timpul flagelului exantematic !"...

Dorel ?... Care Dorel ?... Privi iscălitura necunoscută, apoi cercetă adresa. Era a domnului Damian.

Ştafeta morţei greşise cu cîţiva metri pragul pe care trebuia să înscrie un nume mai mult.

Acum Laura, îmbrobodită cu negru, mergea încet cu scrisoarea în buzunarul jachetei, lungind drumul pînă la vecini.

Dorel era fratele mai mic al doamnei Damian. Unicul frate. Se vorbise de el în faţa Laurei ca de un tînăr destoinic şi blînd. Cînd se pomenea numele lui Dorel, doamna Damian avea impulsii, ridica vocea, se congestiona, zvîrlea cuvinte aprinse, arăta un fel de mînie faţă de elogiul şi amintirea celorlalţi pentru un bun al ei, pe care părea că nu vrea să-l împartă cu nimeni.

Învrăjbită către toţi, vroia poate să-l păstreze numai pe el ; îl aştepta ca pe singurul căruia, în sfîrşit, să-i vorbească, să iasă din încleştarea sinistră, să-şi despresoare mintea de neguri. Nu era numai fratele mai mic şi iubit, era cel ce trebuia să facă judecată, să dezlege blestemul, să aducă în casa urei împăciuirea cu soartele rele ; era aliatul, cu al cărui sprijin doamna Damian putea renunţa

la duşmăniile ei faţă de cei mai de-aproape. Dorel era naşul Mioarei ! Dorel avea dreptul să ierte ! Şi Dorel murise.

Ce să facă Laura cu carta ? Să aducă în odăiţele triste zăbranice noi ? Să o lase acolo, uitată, în fundul buzunarului ?... Nimeni n-ar fi ştiut... S-ar fi pierdut ca atîtea veşti... Dacă, în adevăr, mesagerul nu ar fi adus ştirea ? şi azi... mîine... niciodată... Dorel nu ar mai fi venit înapoi, pierdut în haosul faptelor, rostogolit de furtună, viu sau mort ?.. Cu cît mai mort, dacă ai lui puneau o cruce mai mult într-un colţ de cimitir ? Cu cît mai viu dacă vreun exil l-ar fi făcut să nu se mai întoarcă niciodată lîngă sora lui cu mintea rătăcită ?

Cu cît mai moartă sau mai vie fusese pentru el Mioara, fina lui cea mică, atît cît nu ştiuse nimic despre dînsa ? În ceasurile triste din spitalul contagioşilor poate i se arătase adesea în gînd candida apariţie a fetiţei buclate, cu fluturele albastru al fundei, cu şorţuleţul alb brodat, pe cînd, împachetată în pardesiul vechi, Mioara plutea în apa fetidă a şanţurilor.

Pentru bieţii Damian, Dorel era viu. Niciodată nu pomeneau de putinţa morţii lui ; nimic nu li se mai putea întîmpla, credeau ei, peste tragedia în orbita căreia trăiau ! Cu ce drept Laura să aducă acolo iarăşi durere şi moarte ?

Deschise încet uşa săliţei înguste şi aştepta. Nu o auzise nimeni. Dintr-o odaie venea zgomot de voci. Ascultă ca hoţii. Domnul Damian era la cărţi cu un vecin ! Desigur, doamna Damian îşi făcea prin casă de lucru, cu mîinile prinse de muncă, în acel „perpetuum mobile" pe care agitaţia lăuntrică o impunea corpului.

Împinse uşa la odăiţa cealaltă. Pe o canapea, învăluită în tartane, sora domnului Damian era culcată ; lîngă ea sta Ancuţa.

La intrarea Laurei, gazda avu o mişcare de mulţumire ; Laura se bucură că o găseşte singură : ei are să-i dea carta... dar mai pe urmă, după primele cuvinte... nu de-a dreptul cu vestea nenorocirii... totuşi mai înainte ca voia bună să apuce a se aşeza între ele...

Bolnava începu a povesti cu amănunte cum se otrăvise printr-o greșeală ; părea că cere toată atenția, tot interesul pentru ea. Vorbea mult și cam febril. Lăudă pe Ancuța care o îngrija.

Înainte ca turburarea pe care o adusese venirea Laurei să se fi liniștit, pînă cînd să nu se fi stîmpărat locul, începu, fără trecere, să povestească toate veștile aflate de curînd : cei vii, cei morți, cei răniți, cei schilozi, cei logodiți, cei dispăruți.

La ficcare nume Laura își pipăia buzunarul : „Acum ! Acum e timpul să spui că a murit Dorel. Să-l strecor printre ceilalți, ca să se simtă mai puțin."

Își desfăcu eșarfa neagră și o aruncă pe un scaun. Să nu fie zăbranice. Dorel să fie acoperit cu steagul eroic al celor mulți.

Nu avu timp

— Tot ești în picioare, zise gazda. Stinge, te rog, lumina. Mă supără. Apoi, fără tranziție, adresîndu-se numai Laurei : — Știți ! bietul băiat de pe strada asta !... Trebuie să-l cunoști din vedere... Telegrafistul... și el... a murit !

Laura, cu o mișcare nervoasă, închise toate trei becurile. Erau în întuneric.

— Lucra pe cîmp la telegrafie... o spărtură de obuz i-a zdrobit capul. Locotenentul de geniu, care era cu el, ne-a spus ieri...

Răsuflă adînc ca după o ispravă

Miraculosul dinam omenesc trudește din greu subt presiunile mari.

Laura tăcu. Ar fi trebuit să zică ceva. Luă iar eșarpa neagră și se jucă cu ea, înfășurînd-o pe brat ca pe un manșon.

În loc de alte gînduri, se minună de presentimentul ei : Cum și-a scos pălăria... Cum s-a îmbrobodit cu doliu... Cum o ardea parcă pe frunte catifeaua, ca o bandeletă de jar... Cum *știa* fără să știe... Cum suntem : *noi* — adică făpturi reduse la limitele cunoașterii... Cum suntem orbi în întuneric... și ce putere impalpabilă are *instinctul* de a vedea și simți necunoscutul.

Gazda tăcea și ea ușurată. Suferise, aflînd durerea ce o aștepta pe Ancuța ; suferise, pregătindu-se să i-o spună, înscenînd cît mai bine mărturisirea și acum se odihnea

În primejdie, prima mișcare de apărare, de reculegere, o avusesera către ele. Se întoarseră acum amîndouă către Ancuța. Se uitau pe subt ochi la ea, care nu mișca, nu vorbea.

Ce greu fusese ! Murise acolo un om între ele !... Și ce ușor !... Ce făcea oare Ancuța ?... Sta nesimțitoare ! Era cumplit ! Nesimțirea e forma cea mai desperată a durerii !... Cum să o clatine ca să nu se închege în ea suferința ?

Laura nu vroi ca telegrafistul să moară așa, fără o vorbă bună de pomenire, azvîrlit acolo ca un nenorocit, cu capul zdrelit, oropsit în fața miresei lui... Fiindcă atunci murise... cînd picase în auzul logodnicei cuvîntul grozav care stinsese candela cu care sufletul ei credincios îl veghea

— Telegrafistul cel înalt ! zise. Un băiat așa de bun, ce păcat !... Așa s-au prăpădit cei buni !... și se gîndi la Dorel, care nu murea încă. Vroi să spuie... să fie amîndoi la un loc cei care nu se cunoscuseră — să se ajute unul cu altul, ca să stîmpere, ei care erau stîmpărați de simțire, suferința din carnea încă simțitoare a celor vii.

O opri un zgomot, o fluență. Simțea cum curge o apă. Ancuța plîngea. Fără glas, dar cu atîtea lacrămi, ca un voal, un voal des de apă, în care se înecau ochii albaștri, subt care abia străvezea fața la lumina slabă ce intra prin geamul mic al ușei. Te puteai acum uita la ea. Nu o vedeai, nu te vedea. Atîta plîns nu mai văzuse Laura.

Corpul nu se zdruncina, sta moale subt scurgerea de lacrămi. Ființa ei era ca un pămînt surpat și năpădit de ape, răscolit de pretutindeni. O făcuse doară mamă... de bună voia ei, maină, cel care murise.

Cele două, alături, încercau cuvinte fără șir. Un ison! Laura nu se mai gîndea să-și facă mesagiul. În odaia mică nu mai putea încape altă durere peste cea revărsată... și cum plînsul Ancuței părea neisprăvit — o rupere de zăgazuri — Laura vroi să-l curme.

— Alături sunt la cărți, zise. Dar au să sfîrșească, o tîrziu !

— Da ! răspunse gazda. Tîrziu !

— Eu n-am să-i văd azi ! Mă grăbesc !... Nu mergi ? întrebă pe Ancuța — și aprinse lumina.

Ancuța se sculă fără să se mai poată feri de priviri, scăldată de plîns. Tot nu putea vorbi. Îmbrățișă pe gazdă ca pe o prietenă, în numele suferinții care nu are diferențe de clase.

Laura o duse pînă la poartă. Îi lua mîinile ce tremurau și i le dezmierdă. Atunci Ancuța se aplecă și-i sărută mîinile, udîndu-i-le.

Aștepță pînă o văzu intrată... Nu se putu depărta... Se plimbă în lungul gardului cu inima strînsă pînă se auziră pași apropiați.

Acasă, pipăi buzunarul jachetei ca și cum o greutate atîrna acolo. Nu pierduse cartea... Dorel murise de un an. Putea aștepta încă o zi, înainte de a fi prohodit de biata lui soră nebună.

Căci nu va ascunde. Va spune ! Cea mai dureroasă siguranță e mai milostivă ca îndoiala. Omul trebuie să știe ceea ce este pentru el !... Ce are și ce a pierdut ! La ce întrebuințare să-și închine sufletul și făptura !

Nesiguranța și tăinuirea sunt crime către dreptul ce avem de a suferi ca și de a fi fericiți ! A întreține într-o făptură o nălucire e o batjocură către libertatea ei, către privilegiul ei de a muri și poate de a reînvia. Laura nu va face crime. Nu va întreține moartea-vie.

În noaptea aceea nu se putu odihni. De cum aromea își simțea mîinile, perina, ude de lacrimile Ancuței — iar în nesomn i se părea că aude ciocănituri, gemete, un fel de vuiet sinistru ca un ecou de îngropăciune.

XXI

CARNETUL ZILELOR PUSTII

Laura simțea cum ființa ei împovărată cu ostenelile milii se deșartă de ele, dar în loc de ușurare rămînea deșărtăciune.

Nu se mai sîngera. Fumul gros ce țîșnea pe nările Balaurului se limpezise. Apăreau cîmpiile sterpe, petele pe care sîngele uscat le îmbibaseră pămîntului. Tot ce fusese puhav, zemos, sucul cruzimei dese absorbise și nici o umbră moale nu înverzea cuprinderea.

Ieri, Laura, ca și cei de pe un loc cu ea, nu se știa numai pe ea singură. Uitase astfel durerile legate de ființa ei. Azi, ceilalți își regăsiră nomele, se aplecau peste pajiștea arsă să-i stoarcă iarăși roadele.

Ea sta pustie pe locul pustiu. În jurul ei se legănau dunele nisipului. Cine era ea ? Cum o chema ? De care semn se lega existența ei ? În ce dovedea viața ei celei care nu murise ?

Pretutindeni întîiul gest era al înstăririi. Profesiunea reîncepea subt toate formele, mai lacomă, mai sfruntată decît fusese.

Ea rămăsese deposedată. Oare pentru ce atîta sînge ? Nici o picătură nu se scursese dintr-înșii pentru reînvierea ei ? Ce aștepta ? Ce crezuse ? O viață nouă pentru ea și pentru omenire ?

Ceruse doar nimicirea ! Nimicirea se săvîrșise. Sau poate în nădejdea zilei de pe urmă sta nădejdea zilei dintîi.

Se uită acum împrejur la zilele pustii :

„Arde soarele și vîntul usucă !

Cred că așa va fi fost la începutul lumii, cînd trebuia să se aleagă din ape uscatul. Cred că așa va fi sfîrșitul pămîntului, cînd vor trebui să se usuce apele.

Nu-mi e prea cald, fiindcă nu am ieșit din odaie decît pe înserat, cînd sufla peste curte vîntul care pîrlește florile și iarba, nu cel care leagănă grînele coapte. Spice nu sunt și nu va fi pîine. Foame va fi și nu va avea cu ce să se astîmpere, iar seceta va bea încă sînge.

Dar nu mă tulbur și aștept ceea ce trebuie să fie ; nu mă tulbur fiindcă știu că nu pot pieri dacă trebuie să scap, nici scăpa dacă trebuie să pier — și nu pot nici pentru una, nici pentru alta, nimic.

Fiindcă știu că tot ce putem, nu poate nimic. Și asta nu e filozofia ușoară a lenei, e dureroasă probă a trudei zadarnice.

Nu-mi e prea cald, dar simt apăsarea, neastîmpărul și nerozia căldurii așa de tare, că știu cum trebuie să se coacă nisipul din țărînă, căci odinioară vîntul avea un cîntec de mare și un foșnet de valuri. Dar marea aceea, era pustiul cu undele dunelor... Și, umplîndu-mi cana la fîntîna care curge anevoie în curtea mea cu iarba pîrjolită, m-am purtat o clipă, atîta timp cît te-ar bate o pală de vînt într-o parte, apoi într-alta, apoi iar te-ar întoarce la locul cel vechi — către cele două depărtări : oceanul și deșertul.

Așa o fi simțind și bietul pom de colo, cînd i se apleacă trupul încoace și încolo, numai atît cît îi e umbra de lungă, iar picioarele îi sunt legate tare de același loc...

Poate și el ar vrea să se mute departe...

E tot cald, tot arde, tot vînt — nu plouă și nu va ploua !

Aseară luna fusese îmbrobodită și apusul acoperit de nouri... dar zadarnic.

Pe la amiazi croncăneau cu disperare niște ciori, mai enervante ca lătratul înnoptat al cîinilor. Mie îmi plac cîteodată ciorile negre pe pomii verzi...

Trag a foamete, și le e foame : pe cîmp nu e nimica, nici grîu, nici cadavre — și țipă lihnite de foame.

Oare oamenii cînd vor muri de foame, ce țipăt vor avea ?... Eu cred că au să moară în tăcere, lipiți de cîte un zid, cu ochii lacomi deschiși — aceiași ochi care odinioară erau lacomi de glorie sau de amor — aceiași !

Poate că numai de undeva, din cer, dacă ai putea asculta, peste toată cuprinderea întinsă a lipsei, ai auzi un geamăt, o limbă comună în care, în sfîrșit, națiile omenești înfrățite ar vorbi la fel, ar cere și ar dori același lucru...

Toacă.

A înflorit o garoafă. Aseară cînd le-am stropit, au azvîrlit spre mine, din bobocii lor, o singură aruncătură de parfum, tare ca prima emanare a unui flacon ermetic. Gura leului, în loc să mai crească, a înflorit mică și slăbuță. Sunt flori de secetă, ca fete din părinți bătrîni...

Eu trec prin zilele pustii... ele trec peste mine. Nu trăiesc pentru nimeni și nimic, și totuși se cheamă că trăiesc. Puțin timp am trăit pentru ceva sau cineva, dar încă niciodată așa zile pustii...

Dumnezeu crede uneori de noi prea mult bine. Și oamenii cred uneori prea mult bine.

Dumnezeu e poate un om la un coeficient infinit de măsură. Și atunci e drept că omul, prin descreștere, e făcut după imaginea dumnezeiască.

Cînd ești mai harnic și zelos, oamenii încearcă să-ți dea de lucru probleme grele, care nu s-au putut încă rezolva, sperînd că tu poate le vei dezlega, căutînd să vadă dacă nu se poate face un pas înainte peste măsura îngăduită.

Dumnezeu mi-a dat mie așa o încercare de prea mare cinste, și nu am știut-o izbăvi. A vrut să privesc, să simț, să înțeleg ceea ce e dincolo de țărmurile lumii mărginite, să mă uit de-aproape în ochii morții cu ai mei, să tremur și să o privesc ; să sufăr peste durere, să dăruiesc peste putere, ca oamenii să poată aduna înțelesul durerii peste putere, din cîntecul plînsului meu.

Dumnezeu, pe cei ce se trudesc către viața cea mai de sus, îi crede în stare să poată trăi peste viață.

Și totuși el știe, ca și oamenii, că nu îi e îngăduit nimănui să treacă peste măsură ; știe și, totuși, încearcă : nu cumva în sîrguința lui așa de mare va ajunge odată să treacă peste omenesc ?...

Am stat ochi în ochi cu moartea, fără să tremur, dar nu cînt, moartea mi-a stins glasul, nu dăruiesc taina care mi-a luat viața... trăiesc numai, fără să trăiesc. Cînd înviam în mine pe cei morți, muream eu : cînd le dam viață, eu nu o mai aveam. Morții pe care îi iubim ne ucid.

Am iubit moartea și vreau să o uit ca să pot trăi... ca să pot trăi zilele pustii, mici, sărăcuțe, ca fete din părinți bătrîni...

Așa părea că spune ziua pustie.

Simțeam cum trebuie să se coacă nisipul din țărînă... și două pale de vînt uscat mă băteau în două părți către două depărtări : marea și deșertul.

...Așa trebuie să fi fost la începutul lumii : așa va fi și la sfîrșit...

...Și cum moartea stăpînea, cum moartea adunase popoare întregi, am crezut că lumea o să rămîie pustie ca

zilele deșertului ; am crezut că ea o să fie acum o vale stearpă, peste care lacrimile celor rămași au să curgă nesecat ca să adape lutul uscat.

Am crezut că cimitirile au să fie cetățile și suferințele — legile.

Dar de unde vine lumea asta care se îngrămădește neîncăpătoare ? De unde zgomotul ei nesocotit și abundența ei cotropitoare ? Ce popor a înlocuit popoarele ?... Aștia sunt cei care vor stăpîni acum pămîntul ?

Și noi cine suntem ? Noi, care nu mai încăpem nicăieri pe pămîntul ăsta, de unde moartea a adunat popoare întregi ? Noi, care suntem neamul celor care a stăpînit pînă acuma, unde ne sunt moștenirile ? Și cine sunt cotropitorii ? În ce loc s-au născut cei care invadează, de nu mai avem un colț de pămînt și nici aerul care să ne hrănească suflarea ? Cum de sunt mai mulți decît au fost ? Pe fiecare cadavru s-a prăsit o vermină. Aceștia sunt fiii leșurilor ! Tatăl lor e putregaiul și mama lor stricăciunea. Dar unde s-a dus ce era curat ? Și noi cine suntem, cei care nu mai încăpem nicăierea ?... Înțeleg nelegiuirea vieții, dar nu înțeleg de ce nu suprimă ceea ce nu-i mai trebuie.

Suntem noi preoți care țin în mîini un vas ce poartă o sămînță pierdută ? Suntem un talisman din esențe dispărute ? Suntem tămîietorii cimitirelor uitate ? Păzim o luminiță care se stinge ? Sau suntem numai gunoiul părăsit, pe care nimeni nu se ostenește să-l curețe și care piere singur, hrănit încet din pieirea lui ?

Cum se înghesuiesc ! Și cu toate astea au rămas locuri sterpe, dar ei nu trăiesc decît din căldura bolnavă a putregaiului lor îngrămădit. Desfăcuți de pe buretele mucegaiului care-i poartă adunați, ar muri unul cîte unul. Ei nu sufăr aerul proaspăt, nici locurile limpezi. Ca musca de mort, născuți din cadavru, se așează tot pe carne.

Au pierit popoarele — sunt locuri singuratice ! Haidem în lungi monomuri cernite, purtîndu-ne lacrimile în urne, ca să le plîngem aiurea, haidem să ne exilăm de pe pămîntul ce era al nostru și să trăim, în corpuri palide, pe nisipul deșertului, zilele noastre pustii."

XXII

REÎNVIEREA

Se ridicaseră barierele grele și cei ce purtaseră cătușe se treziră cu mîini libere fără nici o violență a gestului liberator, fără ca bucuria să-i surprindă brutal, putîndu-le ucide inimile și trupurile slăbite.

Cu un sentiment amestecat din neobicinuință și din puterea unui obicei, pe care nimic nu-l poate șterge. Laura trecuse podul din marginea șoselei, dincolo de care atîta timp nu mai putuseră pași, dincolo de care le erau pironite gîndurile libertății.

Încet, ca și cum nu trebuia să zdruncine întîia preumblare a convalescenței, trăsura luneca pe șerpuirea albă a șoselei... Crîngul lîngă oraș, crîngul primelor violete parfumate ce vesteau în fiecare an primăvara, crîngul zilelor de mai, cu cîntece și ospățuri cîmpenești așternute pe mușchiul fraged... Crîngul, căruia îi cereai singurătatea frustă a amurgurilor fierbinți de vară — măreț ca un templu cu coloane înalte, al cărui arhitect glorios are puterea de a crea operă vie... Crîngul, cu concertul lui miraculos de voci de păsărele ascunse sus, în vîrful tufanilor mari și deși... Crîngul, către care li se întorceau pașii ca să se purifice de drumurile obositoare ale orașului și pe unde cîte un călăreț răzleț își plimba visarea lui, împerecheată cu ritmul nobil al trapului ; crîngul, de unde veneau adierile ce împrospătau răsuflarea tîrgului... Crîngul de unde au fugit apoi toți iepurașii, și lupii s-au temut să se mai apropie ; cînd a ieșit la pradă fiara omenească... Crîngul, pe care nu l-a mai văzut, de cînd un brîu de fier încinsese orașul stăpînit de război, dar de unde venea gemetul sinistru al acelei ierni aspre și lungi, ce încremenise lumea în giulgiul înghețat al morții albe... Crîngul, unde auzise că cruzimea vremurilor a pus securea să lovească fala trufașă a copacilor, crîngul era acolo.

...Și fiindcă crîngul era acolo ca și mai înainte, fiindcă aveau să mai fie violete și simfonii de păsări, sufletul uita ceea ce murise pentru ceea ce trăia.

Pe dreapta, nu departe de intrare, ca un leagăn păzit de umbra pomilor, verde și odihnit, ședea subt paza unei cruci uriașe, făcută din două trunchiuri goale pironite, un cimitir micuț cu morminte curate, așezat rotund ca o salbă.

Ce drăguț era cimitirul liniștit, ascuns în sînul pomilor, umbrit de perdeaua tufanilor, tăcut și senin ca fața dulce a unui copilaș cu pleoapele lăsate, ce doarme în leagăn.

Mîini binevoitoare îngrijeau din cînd în cînd mormintele orînduite cîmpenește, dar curățate ca o grădiniță rustică, pe care n-o năpădește natura cu invazia puternică a lăstarelor ei primitive.

Tăbliță spuneau numele și data. Și așa cum era, subt monumentul neprețuit al celor doi stejari uriași pironiți în cruce, cimitirul cel mic era frumos.

Căzuseră, desigur, în iarna aceea, spre primăvară, cînd orășenii cu ochii măriți de grijă și cu urechea ațintită ascultau bătaia ce se apropia, ca o nădejde sîngeroasă, ca o bucurie crudă ; cînd lumea de prin satele vecine, fugărită ca vînatul, trecînd în jalnica ei pribegie, le șoptea că au ajuns cu lupta pînă acolo aproape. Așadar, în nopțile cînd stau ridicați în cot, ascultînd printre bătăile inimii zgomotele înăbușite ale atacului, gemetele apropiate ale învălmășelii, atunci căzuseră proaspeți pe după trunchiuri, și cei care se mai deșteptaseră dimineața din visul turbure, cei care respirau încă aerul curățat de aburii fumului ucigător, îi îngropaseră pios, lucrînd în răgazul luptelor, poate cîntînd cîntece din patria depărtată. Și așa luase ființă salba mică a cimitirului din crîng.

Erau acolo căzuți și îngropați români și ruși, nemți și francezi. La un loc dormeau, egali și înfrățiți, în curba plăcută a acelui mic cimitir.

În crîng, pe locul unde altădată într-un luminiș se așezau căișorii în zilele sărbătorilor de mai, pe locul pavilionului cu lăutari, erau gropi și adăposturi ridicate ca niște movilaie mari de furnicar omenesc, cu ganguri cenușii ce se ascundeau subt iradierea verde și domoală a pădurii împlinite, adăposturi milostive împotriva morții, acum pustii și zadarnice.

Peste tot, fusese și trecuse ceva neliniștit și nedeslușit, un zvon aspru ca vînturile sinistre ale acelei ierni grozave, acum învinsă de renașterea blajină a anotimpului verde, ceva depărtat și amorțit, ca și puterea ucigătoare a gerului pustiu, ca și vuietele surde ale încăierărilor din nopțile de spaimă și nădejde.

Atunci se slăbise zidul care o strîngea, dar nu căzuse decît mult în urmă, abia acum, cînd ochii împăienjeniți, ca ochii celor ieși la lumină, zăreau iar orizontul fin cu talazuri verzi și palide și crîngul rămas la locul lui, cu trunchiurile secerate ale tufanilor căzuți, cu arborii cruțați de urgie ce înnoiau pădurea, cu povestea lui la fel cu a oamenilor. Tot acolo, dar nu același ! Cu fantomele vieților încetate, cu armele unor călăreți răzleți care nu vor mai trece, cu pașii lor triști care-și vor plimba părăsirea pe locurile trecutului.

Nimic nu era trist din atîta durere în cimitirul mic, sub mantaua milostivă și caldă a verdelui ce-l învăluia, dar Laura se gîndi numai la suflet... La sufletul pe care îl trimitem fără călăuză pe drumurile lumii să urmărească pe cei ce au plecat, la sufletul niciodată odihnit, dar niciodată învins în goana lui neliniștită după cei duși, sufletul pelerin fără popas, care bate cu palpitul lui pribeag la ușile tuturor caselor, rătăcește pe căile tuturor ținuturilor, trece toate hotarele, și caută, sîngerat și istovit, dar niciodată înfrînt, pe cei pierduți în vălmășagul nebuniei popoarelor.

Cum oare acest suflet, care adesea nu-și găsește niciodată limanul, cum o să găsească el oare, într-o țară depărtată, unde dormeau în mormintele așezate ca o salbă subt semnul uriaș al crucii pironite din doi tufani bătrîni, acei cîțiva căzuți acolo chiar în dosul trunchiurilor, în iarna aceea sinistră în care urla a pieire fiara omenească ieșită la pradă și peste a cărei pete de sînge se așternuse acum mila mușchiului fraged ?

Nu ! Nu era nimic trist din atîta durere ! Atunci te gîndeai că tot ce e frumos e poate făcut la fel, dintr-o viață nimicită, dintr-o fericire pierdută, dintr-un sacrificiu cumplit, dintr-un cadavru și dintr-un sepulcru, și apoi dintr-o nouă frumusețe așezată pe deasupra lor ! Frumosul

oricărui lucru îţi apărea în dulcea lui armonie maiestuoasă, grav şi melancolic ; iar bătălia cruntă, cu frigul şi cu foametea, cu sîngele şi cu pribegiile, cu toate urgiile, îţi arăta acolo, pe locul unui mic cimitir, cum din ele se făureşte gloria frumosului eroic.

Numai atîta doare : sufletul femeii iubitoare, acel pelerin cu obrazul palid, cu ochii duroroşi şi glasul dulce, care cutreieră toate răspîntiile şi bate la toate uşile lumii, nu va putea găsi locul unde pe mormintele rustice stă scris numele scump, limanul fericirii ei pierdute.

Laura surîdea melancolic reînvierii, ca întîiele lăstare încă palide ale plantei bolnave.

Toate libertăţile, toate bucuriile întîlneau trupul acela abia despresurat de suferinţă şi nu aveau ecoul răsunător al unui strigăt de triumf, nebunia bruscă şi primejdioasă a fericirii.

Era convalescenţa salutară, pe care raţiunea prudentă a împrejurărilor o da corpului scăpat abia dintr-o boală mortală.

. . . . . .
. . . . . .

Reîntoarcerea către sine era o lucrare mare, care, fără de nici o muncă aparentă, absorbea toate energiile fiinţii, ca şi ale ţarinilor nelucrate, ca şi ale popoarelor.

Laura nu privea încă în oglinda interioară a sufletului, dar încetase de a se uita în jurul ei, unde acum fiecare avea preocuparea unei dureri sau bucurii personale.

Lumea era un orizont deschis, pe care mişcări nedesluşite pregăteau cu încetul o viaţă reînnoită, dacă nu o viaţă nouă.

O confuzie aduna oamenii sau îi risipea. Traiul sau izbucnea neorînduit sau, amorţit, filtra o sevă timidă.

Laura avea o stare vegetativă. Îşi trăia zilele în afara gîndurilor şi a faptelor, le lăsa să treacă asupra ei cu pasul şi cu voia lor.

Uneori, întîmplările din ajun îi păreau învăluite, depărtate. Alteori, amintirea lor o înfiora cu o prezenţă abia izgonită.

Sta în grădină ca o bolnavă, lîncedă abia acum, de zdruncinul acelor timpuri cumplite.

Într-o după-amiază, prin liniştea care ţesea pînze de păianjen în jurul scaunului ei de odihnă, un ţipăt tăia ca un junghi tăcerea şi-i înjunghia auzul.

Venea dinspre ograda popei Cristea. Drama se încheiase. Ancuţa, după ce aflase moartea logodnicului, îşi purtase în tăcere suferinţa, nevroind să înfrunte nepăsarea sau bucuria celorlalţi, temîndu-se de ea singură, către cei pe care-i socotea asasini.

Cei dimprejur, prudenţi, nu pomeniseră nici ei nimic de vendetă, pe care o ştiau, ascunzîndu-şi mulţumirea ca să nu turbure planurile acum desăvîrşite.

Dar în preziua păcei, atunci cînd *lumina cea nouă* umplea cuprinsul cu măreţia iluzici, odată cu plecarea străinilor, sanitarul trebuise şi el să plece. Ceruse atunci cuvîntul ce-i îngăduia să se reîntoarcă şi adusese inelul care avea să lege pe Ancuţa.

Ancuţa se sculase ca o fiară şi, răcnind, îl batjocorise, înfruntînd nebuneşte pe toţi.

Strigase tuturor adevărul, cel care răscoleşte în oameni ura, şi cu acea hotărîre fără mlădiere a celor ce nu mai au nimic de pierdut, pentru că i-a părăsit lăşitatea ultimă, aceea cu care ne apărăm viaţa, Ancuţa spusese popei că e văduva telegrafistului şi mama bietului copil pe care i l-au ucis ; că nu vrea să ştie alt de nimeni şi de nimic : că le dăruieşte copilul duşmanului să şi-l crească ; balaurul, pe care îl poartă silnic în coapse.

Avea Ancuţa vreun gînd sinucigaş ? Avea vreun gînd asasin ? Ura şi durerea din ea voiau să ucidă sau să o omoare ?

Urgisită, era acum urgie. Dar vijelia unui trup plăpînd, oricît ar fi de mare, are mărgini şi, de îndată ce glasul răzbunător îi scăpătase din blesteme, duşmanul părintesc, preotul hain, care nu mai putea nimic împotriva victimei, în zădărnicia vorbelor, în bestialitatea mîniei, zvîrlise cu piciorul o lovitură barbară în pîntecele, boboţit de păcatele lumii, al femeii purtătoare de germene vii, ale urii şi iubirii blestemate.

Ancuța țipase înjunghiată.

Noaptea, Laura dormise adînc, subt o boltă grea a somnului, ca și cum țipătul Ancuței, prăbușind peste ea spaimă și milă, o astupase subt ele.

A doua zi aflase că Ancuța era în primejdie de moarte și nu avusese timp să se îndurereze fiindcă intrau pe poartă, ciudați și la o oră neobicinuită, domnul Damian, strategul, cu sora lui. Erau tot atît de bizari ca în ziua sosirii lor. Călcau cu precauțiune ca doi conspiratori și aveau, subt haine cuviincioase de plimbare, un aer suspect și pe fețele lungi o expresie nesăbuită și o privire fugară.

Laura le ieși înainte, ca pentru vreo întîmplare, în toată ființa ei cu o întrebare nerostită.

— Venim de la gară — zise domnul Damian... Noi eram hotărîți să plecăm mîine acasă... și ieri dimineață nevastă-mea a ieșit... Spune gazda că s-a dus la gară... și nu s-a mai întors... De teama unui accident, după ce am așteptat-o și am căutat-o, am anunțat poliția...

— Da ! Foarte bine că ați anunțat ! zise Laura, care nu găsea nimic, nici o vorbă, nici o idee, nici o emoție, ca și cum lucrurile exprimau ele singure tot ce puteau spune.

— ...Venisem să vedem dacă nu cumva știți ceva ?...

— Nu ! Nu știu nimic ! răspunse, așa de absent, așa de distrat, ca și cum i se vorbea de o poveste dintr-aiurea.

— ...Am venit să ne luăm și ziua bună... tot o să plecăm... după ce om afla...

— Da ! Ce să faci !... Știa de fratele ei ?...

— I-am spus... și tăcură iar.

Apoi plecară, purtînd parcă în aplecarea înainte a trupului, nu cercetarea febrilă și tragică, ci sarcina unui necaz îndeplinit.

Așa credea și Laura : că doamna Damian nu se va mai întoarce, și se simțea parcă ușurată de o vecinătate ursuză.

Existența doamnei Damian în apropiere era ca o trăsură înhămată, răsturnată în marginea drumului pe unde treci mereu, în efortul perpetuu între rostogolire și aplomb.

Acum mintea doamnei Damian umbla, în sfîrșit, pe drum sigur, deși în afară de drumul judecății. Pe calea misterioasă dar hotărîtă a nebuniei.

Plecase ferm, fără îndoieli. Plecase la dreapta sau la stînga, spre casă, înaintea celorlalți, ca să culeagă în drum din șanț pe Mioara, sau în sus spre Moldova, la Dorel, ca să ceară sfatul lui frățesc.

Oricum și oriunde o vor găsi, nu se va mai întoarce de pe drumul larg, imens, al nebuniei sau morții.

Faptul ăsta divers, sosit după moartea Ancuței, păruse Laurei mai puțin zguduitor și intervenirea lui risipea impresiile turburătoare ale acelui sfîrșit așa de barbar al bietei fete. Cele două tragedii se anihilau una pe alta și făceau loc gol în Laura spre altceva, ca și cum pustiul le acoperea cu nisipul lui mobil — și, mobil, nisipul luneca, descoperind loc fraged sub pojghița lui tot mai subțire.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Era *Pace !* Laura înțelese puterea cuvintelor. Acea aspirație lacomă, supradorința care îmbărbătase pe cei mulți în convulsiunea mortală a bătăliei, care pe cei cotropiți îi ținuse încă vii, cu toate că li se usca sucul vieții, acea aspirație hotăra acum un cuvînt, cuvîntul singur *însemna.*

Ajunseră la malurile de dincolo, de peste fluviul și vuietoarea sîngelui ; nu se vedea încă nici o întindere minunată de livezi odihnitoare. Locurile blagoslovite ale fericirii erau înfățișate de cuvînt : pace ! O noțiune refugiată cu toată puterea ei în sunete.

Pe fiecare limbă cuvîntul suna deosebit. Orice colț de omenire îl lua pentru sine, cu toate că blagoslovenia se lăsase peste omenirea întreagă. Din azima cea mare și sfîntă, rupeau fărîmele anafurei, gestul binecuvîntării se făcuse deasupra pîinii pe care o împărțeau și o slăveau pe fiecare grai.

Legea sîngelui, legea lui cruntă, care cere primenire și revărsare, se îndeplinise. Cele două culori ale incendiului — negru și roșu — acoperiseră pămîntul. Ritul barbar al „scurgerii" zbuciumase trupurile sîngerații, în mijlocul fumului țărînii, flăcării învălmășite, orgiace.

Acelea erau *semne* și *fapte,* dar pacea nu lua încă trup și faptă, era un cuvînt ca și mai nainte, cînd o priveai de pe malul celalt.

Totuși venise. Plutea ca o lumină peste pămîntul răvășit, se strecura anevoie cu torțe și balsame prin răscoala prăbușită a luptei, ca să aleagă și să dezmierde pe cei vii.

Pacea ! Laura ar fi vroit să o atingă, să o privească de-aproape și nu avea decît numele ei, pe care îl îmbrățișa strîns cu gîndul, ca nu cumva să-l uite subt obsesia răului așa de apropiat încă.

Împrejur reîncepea ordinea șovăitoare a lucrurilor, dar acele reînceperi îi păreau neîndestulătoare.

Atît ! Numai atît !... La fel... ca și mai înainte ?... Ar fi vroit ca Pacea să desfășoare deodată gesturi tot așa de puternice ca bătălia.

Ceea ce reîncepea erau mărunțișurile traiului de ieri, din ajunul vijeliei. Iarăși creștea cota lor și deprecia valuta morții. Totuși acele mărunțișuri erau semnele mari ale reînvierii noimelor.

Ce fusese vijelia ? Viața întreagă se întorsese de la crișice către *Nimicire* și acum redobîndea statornicie și privea iarăși spre orice lucru cît de mic. Viața era vie !

Laura mai avea o simțire poate că ciudată. Nu mai putea întîlni nicăieri minunile și suferințele acelui „ieri", fără să simtă un refuz violent.

Poate că, din simțul egoist al conservării, refuza memoria unor suferințe ce trecuseră peste măsura la care te complaci în amintirile patimii tale și, dimpotrivă, te înfioară redeșteptarea durerii abia vindecate.

Sau poate îi părea Laurei că încă nu se cuvenea să se judece acele fapte, că nu e încă temperatura la care trebuiesc proslăvite.

Fără de vina nimănui. Așa era mersul lucrurilor. Drumurile au lumini, umbre, cotituri, popasuri.

Acum era o piază a drumului, care lăsa cîmpia de luptă înapoi după prima cotitură, iar plaiul, după care se va desfășura în măreția ei somptuoasă perspectiva istoriei era încă departe.

Simțirea Laurei era poate la fel cu a celor ce lucraseră acolo la fapta uriașă a morții și acum trebăluiau în jurul

ogrăzii pustii. Și ei se fereau poate de amintire și nu le plăcea să li se vorbească de ei, cei de ieri. Aveau, fără de conștiință clară, sentimentul că nu li se poate da acum prețuirea.

Tot așa cum în arenă vreun temerar, după ce își oferă într-un chip sau altul viața, rămîne indiferent, distrat, lipsit de interes către aclamațiunile mulțimii, cu privirea pierdută înspre ceva nelămurit, pentru că darul benevol al vieții nu se poate evalua, nici răsplati.

Un timp îndelungat, toată munca omenească are scopul de a asigura și îndestula traiul ; toate energiile cultivă egoismul vieții și, într-o zi, viața asta prețioasă o aduc și zic : „Luați-o !"...

Cui o aduc ? Unor abstracții : Patrie și Ideal. Dar în bătălie simbolul lor, intangibil, se poate pipăi de-aproape. După ce însă omul a făcut din ele o realitate, rămîne cu un sentiment de zădărnicie.

Abia mai tîrziu, mici, de departe, aceiași, vor privi la istoria acelorași fapte, aureolate de splendoarea gloriei. Fiecare se va simți ca soldatul în fața portrecturii lui eroice, cînd mulțimea, venită să-l idolatrizeze în efigie, îl dă cu cotul la o parte. Fiecare se va simți dezbrăcat de el singur, ca toți acei cu care se fac icoane.

Acum însă, fapte și oameni îi păreau Laurei ca bronzul învingătorului cînd e culcat la pămînt, înainte de a fi urcat în vîrful piedestalului : stînjenitor prin mărimea lui uriașă azvîrlită în drumul zorit al fiecăruia.

. . . . . .

Se anunțase întoarcerea armatelor. Nu era armata orînduită, care va înfățișa mai pe urmă victoriile. Era ceasul însuși cînd, după faptă, se întorn au în fapt la locul lor.

Laura se sculase în zarva acestei vești și sta zăpăcită de zgomot și mișcare. Aproape, departe, era același ropot, aceeași înfrigurare, care zvîrlea uși de perete, îmbulzea pașii nerăbdători, amesteca glasuri sonore.

Laura hotărîse că va rămîne acasă. Puterile ei slăbite nu-i îngăduiau vioiciunea gesturilor. Lucrarea măreață a victoriilor se făcea în ea lăuntric.

O exaltare gravă deschidea gloriei portaluri vaste. Nici nu ar fi vrut să vadă o realitate mai mică, în colțul mic, ca sărbătoarea triumfală ce-i cînta, simfonic, glose uriașe. Dar în același timp o umileau tristețea, singurătatea, care o lăsau departe de bucuria fiecăruia.

Pînă ieri tragedia fusese comună tuturor și azi acei care alergau acolo strigau pe nume, recunoșteau pe cei sosiți, așteptau, doreau, trăiau cu locul, cu ceasul, cu faptele și oamenii. Ea era singură.

Tristețea înăsprește. Laura se dosca de veselia lor, dar ușile, ferestrele azvîrlite în lături o lăsau descoperită. Cu fiecare ceas zarva creștea și o impresiona.

Pornirea trupească, sufletească, a tuturor părea un val aplecat într-acolo.

Acum se auzeau goarnele departe, pe șosea. Întinse urechea. Erau învăluite de distanță și de vuiet. Apoi se deslușiră.

Goarne soldățești obicinuite, dar, de cînd nu se mai auziseră, păreau noi, și totuși așa de familiare.

Sunetele loveau undeva în ființă, ca pe un disc metalic și aveau ecouri copilărești. Părea că pe pustă se ivește o oază cu peisagiul locului părintesc și soldați, marșuri răsunătoare, goarne vioaie treceau, pe cînd copiii, desfătați de paradă, deprindeau anii lor gingavi, cu aceste culori și sunete, le absorbeau în făpturile lor născute din părinți ce se desfătaseră și ei din ele. În auz, în văz, în simțirile toate se așezau rezonanțele ideei de patrie, pe care o hărțuiesc apoi atîtea alte asimilări, dar care, totuși, este și rămîne.

Laura simțea cum o fetiță, ținînd strîns mîna părintească, zburdălnicește spre steaguri și fanfare, spre minunata jucărie ostășească, spre acel fald viu de sunet și culoare ce răscolește o emoție ancestrală.

Fetița creștea și Laura își amintea cum se strivise, cum se strîmtorase locul „ieri" pentru că sunase o goarnă și trecuseră soldați, și cum o goarnă și soldați lărgeau azi spațiul.

Aflase „ieri" că minunea libertății, care o turbura cu bucurii și răscoale uriașe, trebuia să fie întîi a fiecărei națiuni pentru a fi [a] tuturor laolaltă.

Tocmai fiindcă era o ființă universală, Laura dovedise însemnătatea patriei mici, care condiționează pe cea mare.

Patria mică o purta într-însa și lăstarele inumerale, acele tentacule ce o legau de natura vastă, trăiau din planta ei cu rădăcini înfipte adînc în solul natal.

Laura, în adevăr, credea că legile sîngelui, iar nu vrerile oamenilor, fac războaiele, dar în vălmășagul scurgerii, sîngele se alege. Laura era mîndră că sîngele neamului ei e din acel care răzbate prin fenomenele prefacerilor.

Acum semnalele sunau strident, asurzitor. Nu erau frumoase : cele trei, patru note metalice nu aveau nici un glas măreț, nu buchisuiau izbînda, nu lăudau bucuria. Dar chemau, chemau printr-o putere a obiceiului.

Laura acum nu mai auzea imnurile simfonice ale măreției. Auzea trompetele de alamă și inerția ei era străbătută de o mișcare care-și făcea cu încetul loc.

Prin geamuri, prin uși deschise vedea curțile, casele pustii, vesele, fără grije. Păreau a spune : „Mergeți, copii ! Mergeți ! Noi vă așteptăm liniștit ! Bucurați-vă ! Alergați ! Noi nu ne clintim de pe loc ! Nu vă temeți ! N-are cine ne face nici un rău. Suntem înfipte în podelele pămîntului și stăm ca niște bunice cu poalele întinse, ca să vă primim cînd vă veți întoarce zburdînd de bucuria de a fi văzut steaguri, muzici și soldați."

Laura ieși în verandă, smulse din cuier o pălărie și porni în fugă la muzici și la soldați : își accelera suflarea pentru a putea alerga cît mai tare. Un obstacol îi tăia drumul în curmeziș.

Pasul pornit șovăi, lovi cosciugul de brad părăsit în stradă, ocoli cu o curbă agilă cutia galbenă și regăsi firul goanei.

Se gîndi repede că va fi fost cosciugul Ancuței : la răscrucea asta judecata îi șovăi un moment, apoi ocoli piedica gîndului, și tot fugind, ajunse la colțul șoselei în mulțimea care unduia un val de forme, culori și glasuri.

Era un vuiet mobil ce, amestecat cu defilarea, cu praful, luminos, făcea acea vîlvă a osanalelor, care are în ea accente tragice și pe care, de departe, adesea nu o poți deosebi de vîlva spaimei și durerii pentru că izvorăsc din același loc adînc al emoției.

Laura se încorporă desăvîrșit mulțimii : se simți întreagă un steguleț filfiitor cu trei culori primare ce exprimă numai aspecte exterioare ale simțirilor eroice.

Cînd primele trupe cotiră spre stînga în inima orașului, Laura se despresură de flamuri și le trimise cu gîndul bun, acolo către parcursul lor zgomotos și triumfal ca apoi să se adăpostească, ascunzînd odihna bătăliei celor ce aspirau odihnă ; să dosească ochilor, ce vroiau să nu le mai vadă, instrumentele care *slujiseră* ; pentru ca viziunea păcei să se poată așeza liniștită, veghcată numai din umbră de armele asurzite ; pentru ca sîngele, sătul și primenit, să curgă lin în trupuri blînde.

Laura se întoarse domol spre casă și pasul i se opri la locul de unde acum ridicaseră cosciugul Ancuței. Fu mulțumită că a pierit din drum conturul lui trist.

Iubise pe Ancuța și o plîngea, dar locurile sufletești, unde se petrecea regretul ăsta, erau acum planuri trase înapoi.

Cînd Ancuța țipase, junghiul morții ei fusese un strigăt viu în pustiurile Laurei. Era un sfîrșit de unde începea ceva. Pe cînd cea moartă purta un prunc mort, în Laura începea pruncia renașterii.

Moartea Ancuței, undeva în lucrări interioare ale Laurei, era o faptă necesară și tot așa dispariția doamnei Damian. Încheiau, fără revenire, o epocă de nebunie și cruzime.

Războiul e totodată o slavă și o nebunie cruntă. Laura nu va mai vedea prin lumina zilelor silueta neagră și jalnică a Ancuței, nici rînjetul amenințător al doamnei Damian.

În Laura era milă, dar era și ceva care răsufla liber la ideea că nu va mai întîlni tristețea lor turburătoare.

Prefacerile își făceau legile în moleculele ei descleștate. Pe cînd erau proclamate cu vorbe, acele prefaceri își săvîrșeau fapte pretutindeni, în trupul omenirii. Se așezau alături de celelalte fapte de ieri ; era mersul invers a două plăci suprapuse, care lunecă, făcîndu-și loc una celeilalte.

O lege barbară stăpînise omenirea beată de dușmănie și ucidere. Spiritul se ascunsese. Totul fusese numai un material pentru triumful vieții sau morții.

Acum spiritul ridica din nou glasuri solemne, da proclamații sublime viitorului. Dar cu ce le va chezăși !

Din timpul neguros și pînă la marginile proaspete ale istoriei, aceeași lege reîncepuse periodic, implacabilă ca și toate fenomenele naturii. Omenirea urmase instinctul neastîmpărat al sîngelui și de îndată ce îl îndeplinise, spiritul reapărea proclamînd stăpînirea lui generoasă.

Aceste două puteri se succedau fără să se înlocuiască. Sentimentul eroic, sentimentul umanitar își perindau drepturile fără a le statornici.

Laura credea că legea spirituală e climatul senin al sîngelui și instinctul roșu criza aceleiași substanțe minunate.

. . . . . .

. . . . . .

Simțirile, acum liberate din încleștarea vremurilor rele, își reluau treptat bucuriile delicate, se întorceau mai întîi către natură, către desfătarea luminii, dezmierdarea aerului, minunile variate ale decorului în care sufletul găsea înviorare pentru a reîncepe miracolul jocurilor sale de umbre și lumini.

Primăvara părea sipetul fermecat pe care vrăjile rele îl furaseră, acum regăsit și plin de toate giuvaerurile amintirii. Parfumul, culoarea și răsuflarea primăverii erau dulci ca și mai demult, dar purtau misterul unor daruri noi.

Iluzia, filtrată nesimțit, se strecura și cea dintîi formă a iubirii, dorul mistic, amăgea sufletele spre divinitate pentru a le întoarce către iubirea omenească, către iubirea unuia, acum cînd durerile izbăvite nu mai cereau iubirea tuturor.

Glasurile primăverii, glasurile pascale ale clopotelor, loveau în făptura Laurei coarde fine, care cîntau spre dumnezeire muzica vieții.

Dobre ajunsese, în sfîrșit. Pe dibuite și oropsit, desigur, la drum ce ceilalți călători, ca un biet țigan cu capul dogit ce era, ajunsese la bunul Dumnezeu cel cu barbă așa de mare și albă încît în albeața ei stătea toată uimirea lui religioasă. Ajunsese la locul acelor convergențe

supreme ale armoniei universale, cu ecouri de vibraţiuni legate de traiul omenesc.

Ajunsese la Dumnezeul familiar şi abstract, în care îşi apropia Laura sensul vieţii.

Cu toate că era o undă înceată şi obscură în valurile eterice, Dobre ceruse pentru ea lumina pomenirii făgăduite.

Primăvara lumina vălurile ei cernite ; soarele îndulcea asprimile sufletului. Laura era ca firul de iarbă care dă din nou fraged, şi, plăpîndă ca şi el, simţea că trebuie să trăiască şi aştepta viaţa. Ştia că va primi bucuria, cum primise şi durerea, cu patimă şi uimire.

Avea simţirea aceea, cînd viaţa îşi scapă din mîini. De acolo de unde se face tîrgul sublim al întocmirilor, Laura primea Reînvierea.

CUPRINS

Prefaţă 5

I. Goarnă 25

II. Frigurile 34

III. Debutul 39

IV. Pieptarul ţermecat 47

V. Copilul florilor 51

VI. Babaurul 55

VII. Om către om, frate 68

VIII. Prin ceaţă 77

IX. Ladul 81

X. Omul căruia i se vedea numa 89

XI. Dascălul Gore de la Sf. Vineri . . . 98

XII. Ca să te pomenesc 118

XIII. Coama moaşă 132

XIV. Tovarăşii 135

XV. Dihorul 149
XVI. Temnița 155
XVII. În întuneric 162
XVIII. Bătrînul argintar 169
XIX. Nădejdi 176
XX. Cei care au murit 181
XXI. Carnetul zilelor pustii 186
XXII. Reînvierea 191

Redactor : MARIANA AVANU
Tehnoredactor : GH. CUCOȘ

Bun de tipar 20.XI.1986. Apărut 1986.
Coli tipar 13 B 10286

Comanda nr. 60 362
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1 — București,
Republica Socialistă România